

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 25 (397) 26.06 – 2.07.2015 р.

**Майкл
Бініон**
про джерела
верховенства
права

Як Росія імітує
діалог із Заходом

Як оцінює власні сили
Антикорупційне бюро

Що сприяє бездержавним
народом у здобутті незалежності

РОЗМАЇТТЯ ЯК ЗАПОВІДЬ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тижень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тижень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 270 грн
- на 12 міс. – 540 грн

Телефон редакції:
044-351-13-00

ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ ПЕРЕДПЛАТИ:

повідомлення	отримувач платежу ТОВ «Український тижень»	26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	код отримувача
касир	назва установи банку	300023	
	ПАТ «Укрсоцбанк»	МФО банку	
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал «Український тижень»		
	період:		
	платник (підпис)	сума, грн	

НА ЧАСІ

Зміна вектора
Чому Росія обрала іншу риторичку щодо Донбасу **4**

Юрій Макаров про євроінтеграцію як самовдосконалення **7**

Павло Жебрівський: «Наша стратегія – відновлення довоєнного кордону України»
Новий очільник Донецчини про кадрову політику та місцеві вибори **8**

Денис Казанський про боротьбу з незаконним видобутком бурштину **11**

Артем Ситник: «Завдання НАБ – ламати стереотипи суспільства, яке звикло жити в корупційному середовищі»
Директор Антикорупційного бюро про конкуренцію між силовиками та масштаби діяльності відомства **12**

Форум подвійного використання
Як Кремль створює ілюзію відсутності ізоляції на Заході **14**

ТЕМА НОМЕРА

Бар'єр проти «Третього Риму»
Як релігійне розмаїття рятує від загрози фундаменталізму **16**

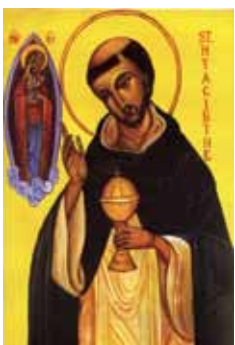
Постсекулярне сьогодні
Як розуміють духовність у сучасній Європі **18**

Ілюзорна відокремленість
Чим є насправді «симфонія влади і церкви» у Росії **20**

Багатолика традиція
Як Україна стала поліконфесійною **22**

Андрій Юраш: «Державний орган у справах релігій є своєрідною пожежною командою»
Керівник департаменту у справах релігій та національностей про роль чиновників у церковному житті **26**

Людмила Филипович: «Релігійність українців здебільшого ситуативна»
Чому церква в Україні має високий рівень суспільної довіри **28**

Свобода від совісті
Який вигляд має терор проти «інослави́х» на окупованому Донбасі **30**

СВІТ

Сусідська незгода
Чому в Центрально-Східній Європі немає консолідованої безпекової стратегії **34**

Едвард Лукас про новий альянс проти Росії **37**

Із новенькими не до жартів
Чому східноєвропейські країни не хочуть допомагати грецїї та африканським мігрантам **38**

Народи-Фенікси
За яких історичних передумов бездержавним народам можна сподіватися на повернення батьківщини **40**

Малими кроками до великої свободи
У чому насправді полягала суть Великої хартії вольностей **42**

СУСПІЛЬСТВО

Мережевий терор
Як відповісти на атаки російських агентів на українських користувачів Facebook **44**

НАВИГАТОР

Яцек Кортус: «Музика, яку виконуєш на сцені, має співвідноситися з життям країни, де концертуєш»
Відомий польський піаніст про Шопена та сучасні фестивалі **46**

Обережно: вовки!
Як урізноманітнюється фауна опустошеного Криму **48**

Донецький мітинг: хто за що
Що змушує донеччан протестувати **49**

Франкі Бландо про те, як урятувати культуру від занепаду **50**

Тиждень

№ 25 (397) 26.06 – 2.07.2015
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень» 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська, Анна Корбут, Алла Лазарева, Олександр Крамар, Ганна Трегуб, Богдан Буткевич, Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк, Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко
Директор за реклами Олена Андреева
e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua
тел.: 067-407-10-89
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 14447 від 28.07.2003 р.
№ зам. 15-1407
Наклад 41 500
Номер підписано до друку 24.06.2015 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на ліцензування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

Зміна вектора

Автор:
Денис Казанський

Лише за рік своєї активної діяльності «ЛНР-ДНР» устигли подолати в російських ЗМІ шлях від «героїчних молодих республік, що протистоять фашистам», до нікому не потрібної території, населеної бандитами, яку найкраще віддати Україні, нехай, мовляв, сама й розбирається із цими «кривавими землями». Ну і, зрозуміло, нехай бере на себе тягар відбудови й утримання контрольованих нині бойовиками шматків Донбасу.

Якщо подивитися відеосюжети, зняті на початку минулого літа, після того як бойові дії на Донбасі ввійшли в гарячу фазу, та репортажі, що виходять у російських медіа тепер, зміна риторики впаде в око навіть далекому від інформаційних технологій пенсіонерові.

Надривний, істеричний тон зведень із лінії фронту, брехня про розіг'ятих хлопчиків та про знищене караваном мирне населення міста Щастя поступово змінилися відверто скептичними сюжетами, що буденно оповідають про розгул бандитизму й гризню за владу між польовими командирами «ополченців». Ба більше, ті самі спікери, »

які раніше закликали покарати у своїх виступах «фашистів», обіцяючи при цьому зовсім знищити Україну як державу, тепер заговорили геть інакше. Вони вже не вимагають відвоювати «Новоросію» до самого Придністров'я, а переконують власну аудиторію в тому, що Донбас буде краще передати Україні, про ширшу експансію не згадуючи взагалі. Життя реанімованого історичного міфу із красивою «монархічною» назвою виявилось наспрочуд коротким.

Не так давно російський телеведучий Соловйов зі сцени оголосив, що Донбас необхідно залишити у складі України як «антитіла проти фашизму». Тобто, коли перекласти мовою російської аудиторії, запропонував віддати регіон фашистам, щоб «знезаразити інфіковану коричневою чумою Україну».

Логіка російського пропагандиста вражає шизофренічністю. Адже якщо ми віримо, ніби в Україні й справді фашистський режим, то який вигляд має пропозиція Соловйова? А віддаймо-но Гітлеру Смоленськ, Псков та Ленінград, там-бо чимало комуністів. Нехай вони будуть антитілами в Третньому Рейху...

Але російська аудиторія ковала й не такі дурниці. У Соловйова не полетіли помідори. Зала сприйняла пропозицію абсолютно прихильно, погодившись, отже, з тим, що з млн осіб необхідно призначити «антитілами» й фактично використовувати як інструмент у геополітичній грі.

Досить близьку за змістом заяву зробив інший відомий кремлівський спікер – засновник руху «Антимайдан» письменник Старіков: «ДНР та ЛНР задля інтересів «руського міра» повинні залишатися у складі України. Це гиря на носі України».

Доволі жорстко висловлювався про сепаратистів Донбасу й Жиріновській, який назвав «ДНР» і «ЛНР» «проектами, вигідними США». Хоча ще минулої весни російський політик, відомий своїми радикальними націоналістичними заявами, відправив на Донбас бойовикам броньовик «Тигр».

У ЗМІ РФ дедалі частіше з'являються матеріали із критикою «ополчення» самопроголошених «республік». Якщо раніше існувало фактичне табу на неї, то те-

пер пропагандисти ніби протерли очі й кинулися навперебій викривати своїх учорашніх кумирів. Кремлівський ресурс «Україна.ру» випускає матеріали, де польові командири терористів зображені бандитами, зрадниками та блягузами, які займалися тільки грабежами в тилу й не брали участі в боях з українською армією. Причому автором таких публікацій найчастіше є колишній наш земляк, журналіст Чаленко, що на початку АТО пролинав Україну як тільки міг. А видання «Газета.ру» взагалі випустило розгромний матеріал про «ополченців», змалювавши життя в «ЛНР» та «ДНР» у вкрай похурних барвах.

Що у блазнів на язичі, те у кремлівського господаря на думці – середньовічні принципи в сучасній Росії залишаються актуальними. Цілком очевидно, що завдання пропагандистів РФ сьогодні не нагнітати, а трохи пригасити ненависть до України. А заодно й розвіяти ореол героїзму навколо «народних республік», щоб якимось обґрунтувати їх «зда-

кали більшовики, а згодом і Партія регіонів, представники якої, зрештою, і благословили сепаратистський заколот.

Як воно буде тим численним прихильникам дружби з Росією усвідомлювати, що їхня функція тепер – заважати, руйнувати, саботувати будь-який прогрес України, аби не допустити її зміцнення та економічної незалежності? Як їм почуватися, розуміючи, що Москва відмовилася від них і залишилася жити в Україні спеціально для того, щоб вони топили її, тонучи разом із нею? Невже славним шахтарям та металургам не огидно, що їм судилася роль «наркомана на підселенні» – такого собі асоціального елемента, котрого спеціально підсаджували господарям у квартиру шахраї в 1990-х, щоб змусити насамкінець продати їм житло?

На жаль, гнівних вигуків із Донецька не чути. Це означає, що Донбас або ще не зрозумів своєї сумної долі, або просто втомився від усього, що діється. Але якщо його, зрештою, ніхто й не питатиме, просто поставлять перед фактом, то решті України час задуматися.

Чи варто беззастережно приймати до свого складу «ЛНР» і «ДНР», мета яких відверто пакостити й шкодити? Чи потрібно українцям добровільно заражати себе «антитілами» проти них самих? Це тільки на перший погляд риторика Москви здається більш мирною і нібито конструктивною. Рупором Кремля вкотре виступив і Віктор Янукович, який у своєму кумедному інтерв'ю ВВС виголосив, мовляв, він тільки «за», щоб увесь Донбас був у складі України. Втім, зі слів «легітимного» в державі кепкували не всі. Чимало його соратників цілком відкрито й легально працюють на наших теренах, готуються до місцевих виборів, «борються за мир». І для політичного «походу на Київ» потрібно не так уже й багато – підкріплення в Раді у вигляді ватажків бойовиків, які, годі сумніватися, претендуватимуть на неабияке представництво у владних органах. «Примус до миру» вже добре «відкатана» російська політехнологія. Головне, щоб її сутність вчасно вловили нинішні українські лідери перед тим, як сідати за стіл переговорів із терористами. ■

ЦІЛИЙ РЕГІОН ХОЧУТЬ ВІДВЕРТО ПРИЗНАЧИТИ «БАЛАСТОМ», «ГАЛЬМОМ» ДЛЯ ПРОГРЕСУ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄС

чу». Мовляв, не все там настільки гладко, території проблемні, влади немає, навкруги бандити й маородери. І під прикриттям виконання мінських домовленостей скинути весь тягар відповідальності на Україну.

У відкритих заявах Москви про те, що вона хоче просто використовувати Донбас як гирю для Києва, аби не пустити його до НАТО і ЄС, громадян Росії ніщо не дивує і не обурює. Багато хто напевне вважатиме це правильним і далекоглядним рішенням. Але ж наскільки прикро такі висновки звучать для поборників «руського міра» на Донбасі! Адже цілий регіон хочуть відверто призначити «баластом», «гальмом» для прогресу України на шляху інтеграції в ЄС. Здається, ніколи раніше шахтарському краю не випадала така ганебна місія. Навпаки, з часів Сталіна він мав статус особливого, його активно пле-

Сама, все сама

Автор:
Юрій Макаров

Чекати залишилося недовго. Вже наступного вівторка ми дізнаємося, чи попросається Греція з Європою – звісно, не в географічному, а в економічному й, імовірно, навіть політичному сенсі. Тобто оголосить дефолт і вийде із зони євро або взагалі з Євросоюзу. Не скажу, що для нас це найактуальніша тема, однак Греція може дати нам корисний урок у взаємовідносинах зі світом і Європою зокрема, допомогти зробити висновки, які, в принципі, ми мали б зробити самостійно.

Поки що грецький прем'єр Ципрас торгується з лідерами Євросоюзу щодо умов почесної капітуляції (себто мінімуму реформ, які дозволять подальше кредитування хоча б для виплати відсотків). Можливо, їх вдасться переконати, проте це ніяк не змінить загальної картини: Греція нахала €313 млрд зовнішнього боргу й віддавати їх не поспішає, бо нема чим. Хіба що допоможе друг Путін, котрий спить і бачить, як утерти ніс тій клятій Європі, все одно внутрішніх проблем країни це не вирішить.

А проблем накопичилося достобіса. Економіка вкрай неефективна, зарегульована, цілі її галузі планово збиткові й дотаційні, на державний сектор припадає близько половини ВВП. Загальний забобон, що Греція живе на прибутки зі своїх курортів і ще трохи з експорту локальних фішок (оливки, сир фета, узо тощо), вона виробляє також і сталь, і текстиль, і ще багато чого, але те, що модернізація обминула Богом благословенну країну, теж правда. Найбільший головний біль – неprozорість і патерналізм, держпараг роздутий, на тінювий сектор припадає 20%, хабарі вимірюються цифрою приблизно в €1 млрд щорічно. Гаразд, цим у світі нікого особливо не здивуєш. Значно більше вражає сприйняття цих вад самими греками. Це їх влаштовує!

Коли попередні уряди, починаючи з 2010 року, робили спробу впровадити режим суворого бюджетної економії: скоротити армію чиновників, заморозити їм платню й оголосити підвищення пенсійного віку (отже, порядок денний уже не новий), країну щоразу стрясли хвилі демонстрацій і страйків. Протестні виступи ніяк не були схожі на наш Майдан: били шибки і чиновників, палили будинки... В Греції дуже потужні ліві профспілки, та й узагалі традиційно популярні ліві партії, аж до класичних анархістів, тож піднімалася вся країна проти зажерливих капіталістів і їхніх прислужників в уряді. Власне, на

цьому настрої прийшов до влади нинішній прем'єр – класичний лівий популіст і демагог.

Гасла Ципраса близькі масам, які втомилася від справжньої, не вигаданої соціальної нерівності й водночас бажають зберегти незмінними звички дідівських часів. Пам'ятаю, коли ще років 20 тому я взявся супроводжувати родичів у місцеву мерію в передмісті Афін брати дозвіл на якісь роботи в їхньому будинку, бо цікаво було, як це в Євросоюзі робиться, вони страшенно нервували, щоби потрапити туди до обідньої перерви. Виявилось, після обіду на місці нікого не застанеш, крім племінника великого цабе, до якого ми йшли: дядько прилаштував його на роботу, але без жодних повноважень, по-родинному. Ми встигли. З того, що я зрозумів зі жвавих родинних діалогів грецькою, які мені не перекладали, за підсум-

ками візиту, задоволення мало обійтися в шпукі в доларовому еквіваленті (тоді ще ходили драхми). І ніякої тобі протестантської етики. Ще б пак, країна православна, й ніде у світі я не бачив стільки чоловіків, які хрестяться на вулиці або в автобусі –

широко, щиро, демонстративно в бік церкви, що заховалася десь у глибині кварталу за будинками. Тут так заведено.

Грецію прийняли до Євросоюзу далекого 1981 року, задовго до Австрії чи Швеції – хай там як, колиска слова «демократія», до того ж після падіння режиму «чорних полковників» економіка була на підйомі. За рахунок ЄС тут побудували мережу бездоганних доріг, європейські приватні інвестори вклали кошти в сучасні курорти, але вони не змогли модернізувати звичні стосунки в суспільстві. Проблема «колії» не відпускає країну, й ніхто, крім самих греків, не зробить зусилля, щоби з неї вискочити.

Коли українці обрали західний вектор, коли на Майдані прапори Євросоюзу висіли поруч із українськими, не всі розуміли цей рух однаково. Багатьом здавалося, що Європа всіх нагодує, дасть роботу, виорядкує наш безлад і візьме під контроль хабарників. Мені від самого початку було зрозуміло, що наближення до ЄС слід використовувати виключно як інструмент самовдосконалення, як і, до речі, вимоги МВФ. Якщо не ми, більше ніхто не перезавантажить країну, не позбавить нас наших тупих бюрократів і продажних суддів, не приборкає неситих олігархів і не віддасть владу молоді. Велика подяка, звісно, Януковичу та Путіну, що розбудили нашу лють. А ще грекам, які показали, куди і як йти не треба. ■

НАБЛИЖЕННЯ ДО ЄС СЛІД ВИКОРИСТОВУВАТИ ВИКЛЮЧНО ЯК ІНСТРУМЕНТ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Павло Жебрівський: «Наша стратегія – відновлення довоєнного кордону України»

Автор:
Роман Малко,
Краматорськ

Новопризначений очільник Донеччини Павло Жебрівський розповів *Тижню* про критерії формування нової влади в регіоні, українізацію Донбасу, можливість і логіку проведення місцевих виборів, потребу амністії та зв'язки з окупованою територією.

У. Т.: На який кадровий резерв розраховуєте? Принцип «поганий, але свій» дуже характерний для Донбасу. Знаєте, як це подолати?

– Держслужбовець має бути патріотом. Я взагалі не розумію поняття «проукраїнський» на території України. Розумію, що таке «проукраїнський» у Росії чи Польщі. А тут або українець, або ні. Іншого не сприймаю. Особа, яка оглядається на тих чи тих, не може бути на держслужбі. Друге, але не менш важливе, питання – професіоналізм і ефективність. Завжди кажу, що патріотизм – це необхідна, але недостатня формула успіху. Коли людина нефахова й неефективна, при всій повазі до її патріотизму скажу, що вона може наламати дров. І третє – моральні чесноти. Тобто знову повертаємось до трьох «П»: патріотизм, професіоналізм, порядність.

Окрім того, держслужбовці не повинні бути пов'язані з жодними бізнес-утрупуваннями на території області. Не секрет, що середній бізнес достатньо умовний на Донеччині. Є фінансово-промислові групи, які, власне, не тільки займались економікою, а й делегували своїх людей у владу, і фактично вона обслуговувала ці ФПГ. Держслужбовці на тих чи тих посадах мають бути рівновіддалені від цих бізнес-груп. Ось четверта необхідна умова.

У. Т.: Якою бачите взаємодію з місцевою елітою? Вона на Донбасі специфічна: червоні директори, регіонали, багато хто співпрацював із сепаратистами... Чи є сенс шукати спільну мову?

– Обов'язково. Ті, хто підтримує сепаратистів, – це робота правоохоронних органів. Якщо є обтяжуючі докази колаборантства, вони мають бути притягнуті до відповідальності й покарані. З такими людьми діалог неможливий, вони мають сидіти у в'язниці. А з іншими, не засудженими, певна річ, співпрацюватимемо. Але це не означає, що підемо на їхні умови. Ключове завдання на сьогодні – сформувати зрозумілі правила економічного й політич-

ного життя. Спільно обговорити ці правила, може, внести деякі корективи, але затвердити їх – і за ними повинні жити всі. Я переконаний, що ми не маємо нині займатися пошуком відьом. Винен – покарати. Так, ми працюємо із правоохоронними органами, і відповідне завдання вони від мене отримали. Не покараний, немає відомостей про злочинну діяльність – співпрацюватимемо. Безумовно, серйозну підтримку надаватимемо малому бізнесу – задля формування середнього класу. Бо чим насправді уславився Донбас? ФПГ. А середній клас у кращому разі мав грати за тими правилами, які формує така група. Однозначно, ми не

дозволимо ФПГ продукувати й нав'язувати свої правила. Правило має встановлювати держава. Якщо їх дотримуватимуться в економічному й політичному житті, то жодних претензій від влади не буде. А якщо ні – оберемо сувору позицію. Характеру, щоб змусити грати за правилами, єдиними для всіх, нам вистачить.

У. Т.: Місцеві вибори на Донбасі. Наскільки безпечно їх проводити, яка робота вже відбувається?

– Є прифронтова зона, і там буде дуже важко це зробити, хоча, безумовно, робитимемо.

Вибори відбудуться, і ключове завдання: не допустити на них реваншу попередньої влади. Дуже важливо завоювати довіру звичайних громадян, а вона може бути тільки тоді, коли ми вестимемо прозору політику, покажемо, що стабільність можлива. Ми визначили три ключові завдання на території області, над якими працюємо. Перше – це закон і порядок. Він має бути кращий, ніж у Києві. Багато працюємо із УВС, СБУ, наступного тижня запланована зустріч із суддівським корпусом. Закон понад усе. Він має діяти на території Донецької області. Хто не сприятиме цьому, нехай пише рапорт на звільнення. Відводиться місяць на зрушення в цій царині, потім робитимемо висновки. Друге завдання – це інфраструктурні проекти. Є вже розуміння, де брати фінансовий ресурс, але тепер маємо облаштувати дороги, адже багатьма з них навіть не проїдеш. Люди кажуть: «Як не роблять доріг, то, можливо, думають здати ці території». Мусимо ремонтувати шляхи, навіть у прифронтовій зоні, міняти каналізацію тощо. Інфраструктурний проект – це, зокрема, і створення нових робочих місць. Навряд чи сьогодні, коли війна на порозі, іноземний або інший інвестор почне заводити гроші на цю територію. Але нам потрібно створювати робочі місця, і державні інвестиційні проекти з фондів відродження інфраструктури Донбасу – це той ресурс, який допоможе на першому етапі задіяти людей. Вони мають бачити, що регіон відновлюється, незважаючи на війну. І третє завдання – сприяння бізнесу. Не бізнесмен має бігати за владою, а вона сприяти йому.

Якщо він створює робочі місця, платить зарплату й податки, то не має місяцями чекати дозвільної документації, прийому в глави ОДА, заступників, мера тощо. Буквально два-три тижні формування команди і впорядкування, а потім обов'язково буде як мінімум година-півтори, щоб кожен підприємець зі своїми проблемами без запису міг зайти до мене й вирішувати свої питання. Я буквально на першому тижні зустрічався з фіскальними службами й казав: «Мене не цікавлять штрафи чи покарання. Якщо сьогодні потрібно реструктуризувати якусь фіскальну заборгованість, зробимо це». Ключові питання – робочі місця, зарплати, поточні податки й поступове повертання боргів. На штрафах ми далеко не заїдемо. Бізнес повинен дістати максимальне сприяння від влади, бо той, хто платить податки, має бути найшановнішою людиною. І наше завдання не перетворити багатих на бідних, а зробити так, щоб на території Донеччини було чимало заможних громадян. А ще, звісно ж, відновлення довоєнних кордонів та впорядкування життя за європейським стандартом. Безперечно, стоїть завдання донести до людей, що армія – це не хлопці із Центральної чи Західної України, а їхні власні діти, батьки, брати. Збройні сили повинні мати сприяння й підтримку місцевого населення. Якщо наш юнак воює, він заслуговує на величезну шану, він герой. І для мешканця Донецької області теж. Але водночас, якщо він робить негідні речі, то повинен відповісти за це.

У. Т.: І все-таки є технічний бік виборів. Частина області окупована, багато людей не зможе прийти на дільниці, є внутрішні переселенці – це потенційний адмінресурс. Чи вже зрозуміла модель, за якою вони голосуватимуть? Врешті, наскільки доцільно проводити електоральну кампанію до обласної ради з огляду на теперішні умови?

– Вибори треба проводити обов'язково. Вони мають бути 25 жовтня, як каже президент, і це не обговорюється. І, можливо, насамперед ідеться про Донецьку область. Адмінресурс достатньо умовна річ. Сьогодні його можна застосувати, якщо граєш за пра-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Павло Жебрівський, голова Донецької ОДА. Народився 1962 року на Житомирщині. Закінчив юридичний факультет Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. Працював на заводі залізобетонних конструкцій, пройшов службу в Радянській армії, був міліціонером ППС, слідчим і старшим слідчим УВС Києва. Покинувши службу, займався підприємництвом. Народний депутат України IV–VI скликань. У 2005 році – голова Житомирської ОДА. Від серпня 2014-го – доброволець, воював у складі 54-го окремого розвідувального батальйону. Після демобілізації в січні 2015-го очолив управління Генпрокуратури України з розслідування корупційних злочинів, скоєних службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. 11 червня 2015 року призначений головою Донецької ОДА, керівником військово-цивільної обласної адміністрації

вилами «папередників»: «я начальник – ти дурак». Він тоді реальний. А якщо ми намагаємося демократизувати Донеччину, створити громадянське суспільство, то навряд чи адмінресурс буде настільки ефективним. І власне тут говорити про серйозний його вплив безперспективно. Чи мають право голосу переміщені особи, ще треба думати, сьогодні туг кінцевого визначення не існує. Обласну раду вони мають обирати однозначно. А от стосовно голосування за депутатський корпус і керівників громад є питання. Я переконаний: кордони будуть відновлені, й люди з Донецька, який рано чи пізно повернеться в лоно України, не можуть обирати краматорського мера чи депутата. Треба про це дуже серйозно переговорити з

НАШЕ ЗАВДАННЯ НЕ ДОПУСТИТИ, ЩОБ ЗНОВУ ФПГ ФОРМУВАЛИ МІСЦЕВІ ПАРЛАМЕНТИ, ЗРОБИТИ ТАК, ЩОБ МІСЦЕВІ КЕРІВНИКИ БУЛИ ВІД НИХ НЕЗАЛЕЖНІ

органами центральної влади й визначитися. Тому моє бачення таке: обласну раду обирають, зокрема, й переміщені особи, а от за депутатів місцевих рад і керівників громад мають голосувати ті, хто постійно проживає на цій території. Я свій погляд на це висловлюватиму. Безумовно, наше завдання не допустити, щоб знову ФПГ формували місцеві парламенти, зробити так, щоб місцеві керівники були від них незалежні, і це величезний виклик, який стоїть перед обласною, районними та військово-цивільними адміністраціями. Це дуже важлива річ.

У. Т.: Що думаєте про справу «Равликів»? Чи говорили про це з керівником обласного ГУ МВС В'ячеславом Аброськіним?

– На жаль, розмови на цю тему ще не було. Сьогодні фактично сьомий день, як я на території Донецької області. Обов'язково наступного тижня порушимо це питання й розбиратимемося. Чого однозначно не буде, то це зведення порохунків між собою. Можу гарантувати. Особистісна складова, якщо вона має місце, обов'язково буде усунута.

У. Т.: А як узагалі оцінюєте роботу Аброськіна?

– Через місяць побачимо. У нього є місяць.

У. Т.: Ви наголошували на можливості амністії. За яким принципом слід визначати, скоїла людина злочин чи ні. Чи немає небезпеки легалізації відвертих злочинців?

– Це знову-таки ефективність роботи спецслужб та відповідних органів. На щастя (чи на жаль), можу констатувати, що так звані ополченці, а власне терористи, люблять смакувати свої злочиння: селфі, повідомлення, реклама, «геройство». На сьогодні триває формування бази злочинців, які, безумовно, мають зазнати покарання. Не може навіть обговорюватись питання амністії того, хто розстрілював полонених, катував, займався мародерством, скоював інші кримінальні злочини. Але насправді є частина людей, яких потрібно інкорпорувати в цивільне життя. Дідусь Геббельс у своїй труні вже став пропелером. Він неймовірно задрить Путіну, ефективності його пропаганди. Коли починають і закінчують день розп'ятими немовлятами, розбіраними на частини й проданими на Захід дітьми, коли сто перший раз це звучить по телевізору, то навіть освічена людина, починає на рівні підсвідомості якось усе це допускати. І тому не треба применшувати ефективність цієї пропаганди. На це варто зважати, усвідомити, що дуже багато осіб на тій стороні є заручниками. Заручниками Путіна та його агітпропу, їм, тим, що десь шось охороняли, але не скоювали тяжких злочинів, безумовно, треба дати междж: друзі, українці, поки ви не перейшли Рубікону, поки не опинилися за межею, отямтеся, бо

рано чи пізно за тяжкі злочиння доведеться розплачуватися своєю свободою. Думаю, що таке звернення має йти від нас. І від обласної, і від центральної влади. Це пересторога. Завдяки їй ми збережемо багато життів як серед мирного населення, так і серед наших вояків.

У. Т.: Чи доцільно підтримувати зв'язки з окупованою територією і які?

– У нас є величезна проблема. Потрібно визначитися, що таке відносини з тією стороною. Це стратегія чи її елемент? На мій погляд, наша стратегія – відновлення довоєнного кордону України. А от уже контакти з тими територіями – це елемент стратегії. Чи правильно було б ввести економічну блокаду? Якщо це короткотерміновий, шоківий захід, можливо. Наприклад, підготували військо, озброїли, збираємося відновлювати, робимо шоківу блокаду, забороняємо рух коштів, товарів, людей. Тоді це економічна блокада, хоча вона має достатньо умовний вплив, бо з Росією кордону немає і вона буде одностороння. Але як до короткотермінового заходу до цього можна вдатися. Що маємо сьогодні? Стан напіввагтності. Дасмо туди пенсії, але кажемо: «Товарів вітчизняного виробника вам не постачатимемо. Ідїть, за українські гроші купуйте російські товари». Фактично, ми підтримуємо виробника РФ. Як це назвати? Але й зберігати такий стан, як нині, неправильно. З одного боку, не заборонено, із другого – не дозволено. І через те Вася стоїть на блокпосту (чи це СБУ, чи міліціонер, чи військовий, немає значення), і руки сверблять, спокуса велика... Це треба унормувати. Визначити, яку продукцію туди постачаємо, хай за російські гроші розвивають українського виробника. Але чітко регламентувати. Тоді не буде розмов про контрабанду, «кришування» тощо.

У. Т.: А як щодо транспортного сполучення з окупованою територією?

– Знову-таки, воно залежатиме від того, яку тактику обрати. Якщо повну економічну блокаду, то маємо зупинити всі контакти, зокрема і сполучення. Насправді це дуже важко. Сьогодні все рі-

жуться і рветься по живому. Українські патріоти, які втекли з-під окупації, не змогли вивезти своїх батьків. Люди, яким 70–80 років, категорично не хочуть виїжджати. І от я пробую поставити себе на місце цих патріотів. Там хворі тато й мама. Як утриматись і не відвідати їх? Як не допомогти? Це дуже важко. Це речі не технологічні, це на рівні відчуттів. Якщо я шаную своїх батьків, я ж не кину їх у клітку й не вивезу. Це серйозний морально-етичний аспект. І тому дуже важливо, щоб цей стан, який є, надовго не затягнувся.

Економічна блокада разом із санкціями наших європейських друзів має бути жорсткішою і підштовхнути до цього. Звичайно, я категорично проти, щоб Росія нам «парила» Захарченків та Плотницьких, інкорпоруєчи їх у владу. Цього не повинно бути, не можуть злочинці очолювати якусь територію. Це виключено. Зараз кажуть, що вибори на тимчасово окупованих землях не-

НАМ ВАЖЛИВО НЕ ЗАТЯГНУТИ ПРОЦЕС ВІДНОВЛЕННЯ КОНТРОЛЮ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ НАД ЦІЄЮ ТЕРИТОРІЄЮ

можливі без амністії. Амністії для кого? Хто скоїв тяжкий злочин, той не має прощення. Хто застрелив полоненого чи мирного жителя під дією наркотиків чи алкоголю або ж просто тому, що мав зброю, повинен бути покараний. Хто довів ситуацію до того, що люди ховаються і сплять у підвалах, не заслуговує на помилування. Треба працювати над тим усім, і нам важливо не затягнути процес відновлення контролю української влади над цією територією. Я розумію своє завдання, готовий працювати 24 год щодоби задля результатів.

Кажуть, що на сьогодні розрив уже цілковитий. Аж ніяк. Я спілкуюся з людьми, які часто бувають на тій території. Там є частина, яка, вибачте, повністю з'їхала з глузду й розказує про «ДНР» та Росію, але більшість просто хоче миру. Я переконаний, що коли юрисдикція української влади поширяться на ту територію, то великих проблем із поверненням до єдиної України не буде. ■

 Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

Бурштин у законі

Нелегальний видобуток бурштину в Україні давно вже є серйозною проблемою для держави. Важко підрахувати, скільки вона втратила через діяльність мафії, що взяла під контроль видобуток коштовного каміння, а також через його тінювий ринок та контрабанду, але мова, ймовірно, вже про мільярди доларів. Особливо погіршилася ситуація останніми роками. Внаслідок різкого зростання світових цін на бурштин (а вони майже потроїлися) нелегали розгорнули максимально широку діяльність. Нові копальні з'являються в Рівненській та Житомирській областях. Видобуток цілком перебуває у руках банд кримінальників, які встановили свій контроль над кількома районами Полісся. Державні структури лише пасивно спостерігають за цією кримінальною вольницею збоку.

Після чергового рейду, який здійснили журналісти **Тижня** спільно з активістами Автомайдану на Житомирщину, висловилися одразу кілька високопосадовців. Міністр внутрішніх справ Арсен Аваков у своєму стилі вибухнув у Facebook розлогим постом, закликавши терміново вирішити проблему внесенням змін до законодавства.

Міністр екології Ігор Шевченко також заявив, що його структура займається розробкою пропозицій до законопроекту, який дозволить легалізувати незаконний видобуток бурштину місцевим населенням. Окрім того, він пообіцяв поїхати в Житомирську область і особисто проінспектувати ситуацію.

Очевидно, кримінальна діяльність на Житомирщині та Рівненщині вже набула настільки серйозних масштабів, що тривати так далі не може, і владі доведеться легалізувати видобуток бурштину. Але які конкретні кроки ухвалити для цього, поки що сказати важко.

У парламенті зараз на розгляд перебуває проект закону № 1351-1 «Про особливості видобутку бурштину-сирцю на родовищах, які не мають промислового значення», авторами якого є депутати від Блоку Петра Порошенка. Згідно із ним спеціальні дозволи на користування бурштиноносними надрами на родовищах та проявах, які не мають промислового значення, видаватимуть обласні ради без проведення конкурсу безпосередньо за заявою претендента. Перелік необхідних документів та порядок їх розгляду затверджуватиме облрада. А ще законопроект передбачає створення комунальних підприємств, які фактично будуть монополістами, що отримуватимуть земельні ділянки на два десятиліття й видаватимуть на п'ять років приватним компаніям.

Справді, участь у видобутку бурштину комунальників майже напевне призведе до різних зловживань, адже там, де в Україні за справу береться держава, корупція присутня автоматично. Крім того, в законопроекті нічого не сказано про проблеми екології. Хоча екологічні наслідки видобування бурштину –

одна з головних причин, через яку на нього взагалі звернули увагу.

Нелегали вирубують сотні гектарів лісу. Технологія промислу передбачає цілковиту ліквідацію рослинності над місцем залягання коштовного каміння. Екскаватори та мотопомпи повністю знищують родючий ґрунт. Місце видобутку врешті-решт перетворюється на болото. Щоб на місці найбагатших борів на десятиліття не залишилася гола пустеля, необхідно проводити рекультивацию землі: заривати канави та ями, завозити родючий шар, а також висаджувати знову молоді дерева. Витрати на ці роботи можна фінансувати за рахунок коштів, які сплачуватимуть старателі до бюджету України. Але наявний законопроект чомусь не передбачає такої опції, хоча прописати її слід було б насамперед.

Яким міг би бути ефективний закон про видобуток бурштину? По-перше, цей промисел повністю слід зробити приватним і залишити державі тільки наглядово-дозвільні функції. Земельні ділянки підприємцям необхідно передавати за результатами відкритих аукціонів на місцевому рівні. При цьому варто встановити їх максимальну площу на рівні кількох гектарів, щоб не допустити монополізації видобутку кількома великими олігархічними структурами.

По-друге, обов'язково потрібно врахувати інтереси місцевого населення. Сьогодні бандити допускають селян на дві години впродовж доби до своїх копалень, щоб дати їм змогу заробити й уникнути конфліктів. У законі треба прописати аналогічну норму. Справедливо буде влаштувати все так: підприємець повинен залучати до видобутку бурштину на своїй

ділянці старателські артілі, які, своєю чергою, все видобуде коштовне каміння наприкінці зміни здаватимуть йому за спеціально встановленою ціною. Вона може бути на 15% нижча, ніж та, за якою збуватимуть товар скупникам самі підприємці. Таким чином, у виграді залишаться всі.

Власники ділянок мають дістати право на видобуток не в дозвільний, а в декларативний спосіб. Для цього вони зможуть подавати декларацію до органу місцевого самоврядування або відділу екології. Вона повинна містити відомості про ділянку, спосіб видобутку, перелік техніки та осіб, які вестимуть промисел, зобов'язання зняти родючий ґрунт і здійснити рекультивацию по закінченні робіт.

Урегулювати необхідно й відносини видобувачів зі скупниками та експортерами. Найпростіше, якщо держава просто продаватиме ліцензії на торгівлю та експорт. Причому недорого, щоб придбати їх могли й малі підприємці, а не тільки представники кримінального світу з гігантськими тінювими доходами. Варто було б винести обговорення такого закону на громадські слухання в тих регіонах, де ця проблема актуальна насамперед. Можливо, тоді пролунали б ще й інші конструктивні пропозиції. ■

Автор:
**Денис
Казанський**

**НЕЛЕГАЛИ ВИРУБУЮТЬ
СОТНІ ГЕКТАРІВ ЛІСУ.
ТЕХНОЛОГІЯ ПРОМИСЛУ
ПЕРЕДБАЧАЄ ЦІЛКОВИТУ
ЛІКВІДАЦІЮ РОСЛИННОСТІ
НАД МІСЦЕМ ЗАЛЯГАННЯ
КОШТОВНОГО КАМІННЯ**

Артем Ситник: «Завдання НАБ – ламати стереотипи суспільства, яке звикло жити в корупційному середовищі»

В ексклюзивному інтерв'ю *Тижню* директор Національного антикорупційного бюро (НАБ) розповів про боротьбу з корупцією на рівні судів, реєстр корупціонерів та регіональні управління своєї структури.

У. Т.: Вам часто закидають тривалий досвід роботи в прокуратурі та потенційний шлейф «особистих зв'язків», що можуть завадити безсторонності у виконанні покладених на вас обов'язків. Наскільки ваше минуле заважатиме роботі на нинішній посаді?

– Відверті нісенітниця щодо «особистих зв'язків» коментувати важко, і я не маю на це часу. А про «закиди» скажу так: в суспільстві, наприклад, побутує думка, що більшість журналістів продажні, але ви ж із цим, певно, не погодитесь? Що стосується мого досвіду роботи в прокуратурі, то корупційних скандалів, у котрих фігурувало б моє ім'я, ніколи не було. Я пропрацював 10 років і, коли побачив, що боротьба з корупцією згортається (із приходом режиму Януковича), вирішив звільнитися.

У. Т.: Ви як колишній працівник прокуратури чудово знаєте про давню «любов» між нею, СБУ та МВС – недоброякісну конкуренцію цих інституцій. Тепер з'являється ще й НАБ. Чи посилиться від цього міжві-

домче протистояння серед силовиків? Як йому зарадити?

– Дискусії між силовими органами – нормальний процес, бо є суперечливі моменти підзвітності. Я не можу підтвердити факти недоброякісної конкуренції, вони мені не відомі. Не виключаю, що будуть моменти, коли на справу, підслідну НАБ, претендуватиме інший орган. Певні дискусії із правових питань між силовими відомствами виникнути можуть. Цей процес характерний не лише для України. У Франції є жандарми та карабієри з аналогічними по-

Спілкувалася
Тетяна
Омельченко

вноваженнями. У США – поліція і ФБР, між якими теж буває конкуренція. Але вона здорова.

У. Т.: Часто результати діяльності СБУ та ГПУ нівелюються рішенням суддів. Чи не спіткає ваші ініціативи така сама доля? Не загальмується боротьба з корупцією на рівні судів? Не повторять головні підозрювані шлях Ключова і К°?

– За результатами соціологічних досліджень, найвищий рівень корупції саме в судовій гілці влади. Коли тривав конкурс на посаду директора НАБ, я наголошував, що подолання корупції в цій сфері стане пріоритетом для Національного бюро. Якщо порівнювати із прокуратурою, то мінімальний ранг чиновника, справи щодо якого підслідні НАБ, – це керівник відділу облпрокуратури. Прокурор району – вже не наша компетенція. Що стосується суддів, то наш орган розглядає справи проти них усіх при скоєнні ними корупційних злочинів. Тому в моїх планах створення окремого підрозділу, який займатиметься виключно корупцією в судовій системі.

Зараз ми оголосили конкурс на перші 100 посад детективів, але загалом їх передбачено 255 у 6 відділах. Один із них опікуватиметься виключно судовою гілкою влади. Певен: якщо справу супроводжувати до останньої судової інстанції, ризик негативного впливу суддів на

результат її розгляду істотно зменшується. І найголовніше: якщо здобуто беззаперечні докази вини фігурантів і вони належно зафіксовані у кримінальному провадженні, яке надійшло до суду, а сам судовий процес не кинуту напризволяще, то ризик ухвалення суддею рішення не на користь закону теж значно менший. Результат обов'язково буде, але потрібні певні зусилля: навести лад у судах, прокуратурі, у правоохоронній системі загалом.

У. Т.: Якщо виникне потреба зтримати котрогось правоохоронця, особливо із силового блоку, які структури силовиків буде задіяно?

– У НАБ передбачено власний бойовий підрозділ, що налічує 60 осіб. Він підпорядковується могому заступнику й буде дуже актуальним принаймні в перші місяці-роки існування. Персонал набираємо через відкритий конкурс. У цієї ланки широкі функції та завдання: операції із затримання осіб, підозрюваних у скоєнні корупційних правопорушень, гарантування безпеки учасників кримінального судочинства у справах НАБ та самих працівників структури, адже, безумовно, будуть спроби тиску на працівників Бюро.

У. Т.: У НАБ мають бути престижні зарплати. Чи не стануть вони дискримінаційними на тлі решти силових відомств?

– Це запитання швидше до законодавців. Зараз у Києві запускають роботу поліції, там теж достойні оклади. Якщо почитати новий закон про прокуратуру, то зарплата прокурора має бути уятеріо більша, ніж сьогодні. Нині загалом узято курс на належне грошове забезпечення працівників правоохоронних органів. Це необхідно. Тому що, наприклад, прокурорська зарплата \$200 – надто великий корупційний ризик. Звільняючись із прокуратури в 2011 році, я отримував майже \$1 тис. (при курсі 8 грн/\$). Відтоді заробітки не зросли ані на гривню. Рівень окладів персоналу НАБ (насамперед детекти-

вів) здатен усунути корупційний ризик. Він не змушуватиме думати про побічний підробіток, а до того ж посилить особисту відповідальність за доручену справу.

У. Т.: Існує думка, що створення Національного бюро – це просто виконання побажань Заходу. Де-факто окремий антикорупційний орган не потрібен. Хіба ГПУ – СБУ – МВС бракує повноважень для боротьби з хабарниками?

– Антикорупційне бюро, наприклад, є в Румунії, Польщі, Латвії. Але його немає в США, Грузії (там провели вдалу реформу прокуратури). Якби сьогодні вже наявні правоохоронні органи боролися проти корупції ефективно, не виникло б потреби у створенні НАБ. Тому завдання підпорядкованого мені відомства – запустити антикорупційний процес, щоб запрацювали й інші органи. Адже самотужки 700 працівників Національного бюро не змінять державу й не подолають корупції. Це утопія. Проте дуже важливим завданням органу є ламати стереотипи суспільства, яке за багато років звикло жити в корупційному середовищі.

У. Т.: НАБ анонсувало створення реєстру корупціонерів. Чи є вже схема виконання процедури? Досвід яких держав у цьому питанні взято за основу?

– Реєстр корупціонерів існує, але він дещо недопрацьований і до нього немає вільного доступу. Понад те, наразі його веде інший орган. У НАБ буде свій реєстр. Можливо, почнемо укладати спільний із Міністерством юстиції на відкритих принципах. А схема проста: затримали – довели провину – включили в перелік. Можна буде заходити на сайт НАБ і дивитися. Зараз дуже багато цікавих програм презентують іноземні партнери, зокрема і щодо ведення реєстру корупціонерів. Польща має позитивний досвід знімання інформації з каналів зв'язку. У нашому відомстві передбачено певний штат працівників, які знімають її вручну, а в поляків це робить програма. Тобто можна зекономити людський ресурс і дістати ефективнішу й повнішу інформацію. Наприкінці червня ці програми придуть презентувати польські експерти. Ми подивимося на їхній досвід, вичимо спосіб його адаптування й

БІОГРАФІЧНА НОТА

Артем Ситник народився 1979 року в Кіровоградській області. Закінчив Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого. Працював помічником прокурора Ленінського району Кіровограда, потім слідчим і старшим слідчим. Був начальником слідчого відділу прокуратури Київської області. Звільнився у 2011 році за власним бажанням – через «незгоду з політикою режиму Януковича». Розкрив понад 300 кримінальних справ, зокрема щодо корупційних злочинів. Від 2011-го вів адвокатську практику. 16 квітня 2015-го став першим директором Національного антикорупційного бюро України

застосуємо в себе. В Україні більш ніж 40 загальнодержавних баз даних, і аналітикові, який взаємодіятиме з детективами, на їх обробку знадобиться дві доби. А ось у грузинських колег є програми, завдяки яким увесь процес займає 5 хв. Такий досвід ми теж упроваджуватимемо. Однак для створення такої IT-структури необхідний значний фінансовий ресурс.

У. Т.: Ви казали про створення семи регіональних управлінь у найбільш корумпованих містах країни. Як посувається процес? Які регіони найпроблемніші? Яким бачите функціонування цих органів?

– На жаль, не можу займатися всім одночасно, а в НАБ поки що дуже обмежений людський ресурс: чотири особи. Якщо уважно почитати закон, то спочатку формується Центральне управління, а потім регіональні (фактично штаб-квартири Бюро). В них штатні працівники проводитимуть роботу із заявниками, свідками, збиратимуть інформацію в населення, ЗМІ. Зараз думаю про створення мобільного підрозділу детективів у Києві, оскільки 70% чиновників, підслідних НАБ, перебувають саме в столиці.

У. Т.: Україна за рівнем корупції посідає «почесне» 142-ге місце зі 175. На якому вона буде через рік вашої роботи?

– Важко стверджувати. Я практик і не хочу займатися популізмом. Міг би сказати, що опинимося на другому, але це було б лукавство. Є конкретні передбачені законом повноваження, завдання, терміни. Не

ЩОБ НАЦІОНАЛЬНЕ БЮРО ІСНУВАЛО У ВИГЛЯДІ, ЯКИЙ ПЕРЕДБАЧЕНО ЗАКОНОМ, ПОТРІБЕН МІНІМУМ РІК

хотів би стрімголов запускати роботу НАБ у недооформленому вигляді, але необхідність сьогодні вимагає найшвидшого результату. Однак є підрозділи, що формуються понад рік. Наприклад, обладнання для нашого негласного апарату повинна передати СБУ. А щоб Національне бюро існувало у вигляді, який передбачено законом, потрібен мінімум рік. ■

Форум подвійного використання

Петербурзький міжнародний економічний форум продемонстрував зростання розриву між реальністю й картинкою, котру Кремль намагається продати як усередині країни, так і назовні

У Санкт-Петербурзі 18–20 червня відбувся черговий міжнародний економічний форум (ПМЕФ). В умовах дії санкцій проти Росії він ознаменувався відсутністю ключових лідерів Заходу. Хоча повного бойкоту тамтешнім капіталом усе-таки не вийшло, і це теж дуже симптоматично з погляду здатності західних країн протидіяти спробам Москви зруйнувати їхню єдність.

За даними організаторів, загальною для участі у ПМЕФ зареєструвалися 5,8 тис. осіб зі 114 держав. На форумі виступило майже шість сотень спікерів, серед них 36 міністрів, які представляли 28 країн (щоправда, переважно азійських та африканських). Делегаціями найвищого рівня (на чолі з нинішніми президентами або главами урядів) були репрезентовані лише Монголія, Киргизстан і Греція. Тож за складом учасників цей з'їзд швидше нагадував саміт проблемних економік, серед яких Росія мала порівняно пристойний вигляд. Західний політикум був репрезентований переважно колишніми посадовцями найвищого й не зовсім рангу.

Господар Кремля перший день присвятив спілкуванню з VIP-персонами. Після розмов із представниками західного бізнесу він узяв участь в одній із панелей форуму, а насамкінець мав бесіду за зачиненими дверима з керівниками світових інформаційних агенцій.

Путін намагався довести, що «Росія не поводиться агресивно», просто «Москва багато десятиліть мовчала, а її дотискували». Тож США й Заходу «не треба займатися перебудовою світу. Потрібно виходити з того,

Автор:
Олесь
Олексієнко

що є, і з повагою ставитися одне до одного». І буде у світі стабільність. Підтакував Владіміру Владіміровичу присутній на його виступі «друг із ЄС», прем'єр-міністр Греції Алексіс Ципрас. Спочатку він поставив риторичне запитання: «Чому я тут, а не в Брюсселі на переговорах?», а дещо пізніше фактично відповів на нього фразою, що «Європа все ще вважає себе пупом Землі, але економічний центр уже зсунувся».

Геополітичне позиціонування Росії враховували й тематичні панелі в межах форуму. Із 82 таких зустрічей проблемі співпраці із Заходом було присвячено лише три. Та й то особливі. У тій, що називалася «План зближення Росії та ЄС», узяли участь лише ведучий із пропагандистського каналу Russia Today Пітер Лавелль та єдиний промовець – відомий лобіст російських інтересів у ЄС, екс-голова Єврокомісії, клькарзовий

**ОЧЕВИДНОЮ МЕТОЮ
ФОРУМУ БУЛО ПРАГНЕННЯ
ЩЕ РАЗ ЗАПЕВНИТИ
ВНУТРІШНЬОРОСІЙСКУ
АУДИТОРІЮ,
ЩО МІЖНАРОДНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ
РФ НЕ ІСНУЄ**

прем'єр Італії Романо Проді. Ведучий перед початком монологу порадував гостя власним розумінням російської дійсності, ніби жартома запитавши: «Можна трохи приглушити шум кондиціонера чи для цього доведеться телефонувати в Кремль?». Показовими фразами Проді під час виступу стали: «Демократію не можна експортувати насильно»,

«Україна не може бути членом Євросоюзу, вона має залишатися єдиною ланкою між ЄС та Росією» тощо. Ще одна панель, присвячена співпраці із Брюсселем, називалася «Відносини по лінії ЄС – ЄАЕС: погляд бізнесу». У центрі обговорення ініціатори намагалися поставити перспективи ділової взаємодії на теренах «від Лісабона до Владивостока», а також «збереження напрацьованих взаємовигідних зв'язків». Схожу мету обрали й організатори круглого столу «Росія – Північна Америка: нові виклики – нові стратегії ділової співпраці». Його лейтмотив мав звучати таким чином: «...незважаючи на складні зовнішні умови, бізнес у РФ, США й Канаді прагне продовжувати взаємовигідне економічне співробітництво, що розвивалося протягом останніх десятиліть».

На цьому тлі показово високий рівень було надано темі співпраці Москви з Афінами та Римом. На окремому круглому столі «Росія – Греція: нові шляхи економічного співробітництва» дві країни були представлені на досить високому рівні: РФ – діючим очільником Мінітрансу, Греція – міністром економіки, інфраструктури, судноплавства і туризму. Співпраці Москви та Рима присвятили окрему панель під красномовною пропагандистською назвою «Росія – Італія: історичний зв'язок надто важливий для обох країн, щоб існувати одна без одної». Вона мала підтвердити визначну роль, котру відводять росіяни італійцям як найпотужнішим лобістам їхніх інтересів у ЄС. У ній взяла участь міністр економічного розвитку Італії Федеріка Г'юді. А співорганізатором з італійського боку стала Асоціація «Пізнаємо Євразію», президент якої і водночас голова ради директорів банку Intesa Антоніо Фалліко був одним із модераторів.

Значно більше уваги приділили питанням позиціонування у світі Євразійського економічного союзу, перспективам співпраці Росії з державами ШОС та БРІКС. Зокрема, відбулися Діловий форум ШОС, круглий стіл «Росія – Індія: можливості взаємного інвестування», Діловий форум БРІКС, захід під назвою «Євразійський економічний союз у глобальному світі», панелі «Новий банк розвитку – поси-

лення ролі БРІКС у міжнародній фінансовій системі», «Експортні кредитні агентства БРІКС: шляхи розширення торговельно-економічного співробітництва», «Шовковий шлях і Велика Євразія: політика, економіка, інфраструктура».

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РОСІЙСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Утім, у процесі обговорення проблем розвитку перспектив економіки самої Росії, її валютної та бюджетної стабільності оптимізму було значно менше.

Міністр економічного розвитку Алексей Улюкаєв запевняв, що «ми, як і раніше, віримо в ринкову економіку й підтримуємо фундаментальні основи ринку», хоча практика російської дійсності постійно засвідчує грубе нехтування нею. Інші учасники дискусій (міністр фінансів Антон Сілванов та глава Центробанку РФ Ельвіра Набіулліна) констатували структурні проблеми сировинної російської економіки та неадекватну викликам структуру бюджетних видатків. Екс-міністр фінансів Алексей Кудрін та заступник голови «Внешекономбанка» Андрей Клепач звертали увагу на розтринькування бюджетних коштів у часи високих цін на нафту та різке (на 30–60%) недофінансування навіть раніше затверджених довгостроковими програмами витрат на розвиток інфраструктури й людського капіталу. Проте ніхто з них так і не вказав на зумовленість усіх цих проблем і диспропорцій неадек-

Екс-міністру фінансів Алексєєві Кудрину дозволили озвучити системні російські проблеми, але без зазначення їх причин

ватною зовнішньою політикою нинішнього кремлівського керівництва, гіпертрофованим нарощуванням військових видатків, спробами використання енергосировинних монополій не для вирішення економічних проблем країни, а для реалізації фантомних неоімперських амбіцій Москви.

Теоретичні розмірковування, що мали б показати людству «освічену і просунуту» Росію, яку варто «не зневажати» і сприймати як свою та рівну, розбивалися об висновки, котрий можна було прочитати між слів. Жодних кардинальних змін очікувати не варто, бо до них просто не готове кремлівське керівництво. Понад те, вони йдуть урозріз із його справжніми настановами: мобілізувати всі можливі ресурси для посилення протистояння із Заходом тут і зараз. Причому протистояння не економічного чи технологічного, а лише військового і своєрідно визначеного «геополітичного».

А на ідеї про перезавантаження влади для старту необхідних реформ, висловлені, зокрема, й на ПМЕФ, у Москві реагують без жодного ентузіазму. Зокрема, на згадану ініціативу екс-керівника Мінфіну РФ, а нині голови Комітету громадських ініціатив Алексея Кудріна провести у 2017 році дострокові президентські вибори Кремль відповів холодно: Путін промовчав, а глава його Адміністрації Сергей Иванов заявив, що «резонів немає». Вони можуть з'явитися лише за

умови, коли рейтинг влади в разі дальшого погіршення ситуації в Росії та провалів на міжнародній арені почне знижуватися, а ейфорія від «кримнашу» і протистояння із Заходом змінить втому та розчаруванням.

Очевидною метою форуму було прагнення ще раз запевнити внутрішньоросійську аудиторію, що міжнародної ізоляції РФ не існує, що країна має альтернативу за межами «історичного Заходу». Що нею цікавляться представники «прагматичного західного бізнесу» і її підтримує або принаймні розуміє та частина політичних еліт, яка не «йде в кильватері Вашингтона». Що всі проблеми – через спроби США порушити старий добрий двополосний уклад міжнародної політики, нав'язати однополосний, «наступити Росії на горло», вторгнутись у сферу її особливих інтересів. Що від цього тільки взаємна шкода всім, насамперед європейським країнам. Відтак форум мав підвести до висновку, що потрібно рахуватися з російськими претензіями, повернути Кремлю аналогічну часам молодості Путіна та його найбільшого оточення вагу у вирішенні світових справ зразка 1970-х років, не «принижувати Росію».

Водночас червоною ниткою проходило прагнення використати форум для залучення до підтримки Кремля дедалі ширшого лобі в політичних колах Заходу й особливо бізнес-середовищах. А заодно й продемонструвати загальне сприйняття в Росії західних підходів до економіки й політики, але з урахуванням її права на «суверенну демократію» і особливе розуміння «ринку», а також підкреслити «відкритість до відновлення та активізації співпраці» після того, як Захід «перестане шкодити своїм інтересам». І на цій основі захопити ЄС, або принаймні окремі країни чи середовища в них, до посилення опору «диктатові США» й навіть (хоча це і звучало рідше та менш акцентовано) Німеччини. У цьому контексті особливо показовим стало демонстративне піднесення двосторонніх російсько-грецьких та російсько-італійських взаємних інтересів на тлі критики політики санкцій і тиску на Москву, гарантом якої в ЄС залишається Берлін. ■

Бар'єр проти «Третього Риму»

Автор:
Ганна Трегуб

Події, які розгортаються з моменту Революції гідності й донині, примушують українське суспільство нарешті конкретно для себе визначити, що формує його ідентичність і в якій поведінці та ставленні до різних явищ життя вона себе виявляє. Війна, що точиться на Донбасі, й анексія Криму принесли із собою небачене за всі роки української незалежності лихо: окупанти вдалися до репресій за релігійною ознакою. Такого тут не спостерігали від сталінських кривавих 1930-х років, періоду воєнничого атеїзму. «Русській мір», який поєднав серп і молот із православним хрестом, не терпить нічого іншого: католиків, протестантів, мусульман, юдеїв, буддистів, кришнаїтів та довгого списку інших. Власне, українців і європейців – теж. Надуваючись у бундючній писі як «Третій Рим», він не помітив, що цивілізований світ, у якому вже давно сформувалися політичні нації, перестав асоціювати й зливати в одне належність до певної національності та віросповідання й ненавидіти когось за те, що в нього інші боги або він інакше молиться. У світі, який здригається від ісламських радикалізму й фанатизму, існує ще й російський православний радикалізм, прихильники якого благословляють на обстріли українських територій і поселень із систем залпового вогню «Град», дякуючи Богу за війну.

Український релігійний контекст, як наголошує класик соціології релігії Хосе Казанова, дуже скидається на американський: усі наявні на нашій території конфесії проголошено рівними між собою й у відповідальності перед законом. У США ти можеш бути прихильником Санта Муерте чи креольських синкретичних культів Карибського регіону, вірити в Маніту, бути атеїстом чи агностиком. Будь ласка, вір і будь, але передусім ти громадянин Сполучених Штатів і це перше, що тебе характеризує. Якщо релігійна громада, до якої ти належиш, або ти особисто закликає до повалення державного ладу, підриву суверенності країни, сепаратизму,

тероризму тощо, бо на це «воля божа», то вами займуться спецслужби. Україна лише прямує до таких порядків. На рівні стратегій розвитку держави, зміцнення її безпеки, в РНБО питання релігії та церкви яляють так само, як освіти й культури, за залишковим принципом. Тільки віднедавна почався процес боротьби не проти абстрактних «сект і культів», а проти антиукраїнських релігійних рухів, хоч би якими вони були.

У контексті секулярної та постсекулярної Європи наша держава є унікальним місцем з абсолютно живим і різноманітним релігійним життям, яке не зводиться суто до православ'я. Українське розмаїття віровизнань не геополітична забаганка чи данина моді, яка скоро мине. Віротерпимість – частина нашої традиції, що склалася історично.

Будь-який плюралізм – це нелегко, бо він весь час потребує динамічного монологу й засад для віднайдення консенсусу між усіма тими складовими, які згадане розмаїття утворюють. Але замість диктату одного голосу й одного світобачення маємо низку, з-поміж яких можна обирати, і баланс сил, коли жодна з релігійних організацій не має переважного впливу на суспільне й політичне життя в пев-

немає релігійної свободи, це історична традиція. Подекуди такі задуми з'являються і в українських керманічів, але щоразу наражаються на суспільне неприйняття.

Маємо країну, де на тлі мультирелігійності не існує освітнього предмета у школах, який популярно розповідав би про основні конфесії світу й ті, що репрезентовані в Україні. А ще в нас є проблема прогалини в загальному рівні знань, які формують культуру й толерантність певної особи. Зауважмо: жоден світський інститут не здобув настільки стабільно високого рівня довіри в Україні, як релігія і церква. Певним чином таке ставлення є справді їхньою заслугою, адже на багато критичних викликів останнього часу вони відповіли оперативніше й адекватніше за державу. Водночас це сигнал, що саме вона в нас потребує змін. Отих реформ, включно із викориненням корупції та декомунізацією, про які стільки сказано.

Чи є всі ті релігії та церкви, що маємо, лояльними до Української держави? Відповідь на це запитання дали події злам 2013–2014 років, першої в історії незалежності революції, коли пролилася кров. Тоді українці переконалися, що в них є... їхні церкви та релігії. Саме так, у множині. Ті, котрі вже давно співіснують і храми та молільні котрих стоять поруч у містах і селах країни від заходу до сходу, від півдня до півночі. І вони також протестують проти принизливої несправедливості – позбавлення народу власного голосу у визначенні майбутнього держави. Релігійні плюралістичність і терпимість єднали і єднають українців значно більше, ніж їх роз'єднують канонічні відмінності різних сповідань, носіями яких вони є. Із приходом війни та анексією виявилось, що допомога внутрішнім переселенцям, воїнам ЗСУ й жителям окупованих територій, як і оборона своєї держави, є справами, котрі здійснюються на славу Христа, Аллаха, Ягве, Будди... Реалізація концепту «Бог і Україна» може мати багато форм. ■

**УКРАЇНСЬКЕ РОЗМАЇТТЯ
ВІРОВИЗНАНЬ
НЕ ГЕОПОЛІТИЧНА ЗАБАГАНКА
ЧИ ДАНИНА МОДІ.
ВІРОТЕРПИМІСТЬ – ЧАСТИНА
НАШОЇ ТРАДИЦІЇ, ЩО
СКЛАЛАСЯ ІСТОРИЧНО**

ній країні. Цей стан речей так чи так можна вважати демократичним. Релігія, культура й освіта є каналами впливу на суспільство, які формують його і скеровують у певному напрямку. Коли домінантною і всіляко підтримуваною є лише одна релігійна організація, виникає непереборна спокуса спробувати поманіпулювати через неї свідомістю вірян, перетворити її на рупор політичного впливу. В Росії, де фактично

Постсекулярне сьогодні

Релігія в Європі дедалі більше стає приватною духовною справою особи

Порушення питання релігії і суспільства є важливим саме сьогодні для розуміння проблем національного становлення, пошуків ідентичності й конфліктів сучасної мультикультурної та багатонаціональної Європи, а також України як молодій багаторелігійній державі з давньою традицією толерантності.

Пам'ятаймо, що, з одного боку, ми маємо древню й багату християнську традицію, а з другого – живемо в постатеїстичній країні, колишній республіці Радянського Союзу. Довгий період примусового безбожництва спричинився до переривання релігійної традиції. Тому український соціум недостатньо освічений у цій сфері, що можна сказати і про прихильників окремих віросповідань. Доба незалежності – це не тільки час активних націоналістичних рухів, а й весна релігій: як історичних, котрі відбудовували свій культ і храми, так і відроджених та новоутворених, зокрема й неопоганських. Водночас відбувся поділ української православної церкви через утворення УПЦ КП УАПЦ. Спостерігається також розвиток своєрідного націоналізму як спроби сакралізації народу і творення національних міфів.

Характерною українською рисою є плюралізм культурних та релігійних парадигм, а отже, й національної ідеї. Як видається, він свідчить не стільки про становлення останньої, скільки про особливість країни, яка поєднує впливи Сходу й Заходу ще від часів Київської Русі. Україна впродовж віків була позбавлена власного центру влади, а її землі входили до різних держав: Речі Посполитої, Російської імперії, Австро-Угорщини, Радянського Союзу...

Історично на становленні народної свідомості найдужче по-

**Автор:
Катерина
Новікова**

значилася релігійна належність. На етнічній українсько-польській межі самоотождення формувалося під сильним впливом певного віросповідання, католицького чи православного. До другої половини, а може, й до кінця XIX століття на теренах Галичини (особливо Східної) селяни не мали визначеного відчуття національної належності й часом протиставлялися «полякам». Сьогодні цей давній етнорелігійний поділ та сформовані впродовж історії стереотипи «православний-українець» чи «уніат-українець» або «поляк-католик» із новою силою ожили з відродженням церков. Водночас разом із розвитком ідеї «руського міра» нав'язується стереотип «православний росіянин».

У певних колах УГКЦ причетність до католицької церкви вважається українською долею, що додає відтінку респектабельності та європейськості на відміну від «московщини», яка асоціюється виключно з регресом. Тож розуміння майбутнього України в єд-

**ПОРОЖНІ ХРАМИ
ТА МОНАСТИРІ В ЄВРОПІ ЩЕ
НЕ ОЗНАЧАЮТЬ ВІДХОДУ
ВІД ЦЕРКВИ Й ЗАНЕПАДУ
МОРАЛЬНОСТІ.**

**РАДШЕ ЦЕ СИГНАЛІЗУЄ
ПРО ПОШУК НОВИХ ФОРМ
РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ**

ності лише з Ватиканом є своєрідним європейським вибором на ґрунті релігії течії греко-католиків-«західників» на чолі із Софронієм Мудрим. Слід зазначити, що зв'язок із Римом справді допоміг українській церкві зберегти візантійську спадщину й захиститися, з одного боку, від латинізації, а з другого – від політичного впливу

московської церкви і що це в сукупності сприяло розвитку нашої культури. За комуністичного режиму УГКЦ зазнавала переслідувань нарівні з українськими визвольними рухами, а набуття державою незалежності збіглося з легалізацією цієї церкви.

Римо-католицька церква України традиційно складалася переважно з поляків. Безперечно, релігія як культурне явище глибоко вкорінена в певній національній формі й набуває таким чином оригінальності та неповторності. Католицизм приходив на українські землі з Польщі, тому й досі не втратив виразного польського характеру. Це відображається, зокрема, в мові духовенства й чернецтва, рясно насичений полонізмами. Причина тому, певною мірою, в проходженні ченцями формації на території західного сусіда та часткового викладання в семінаріях польською з використанням теологічної літератури тією самою мовою.

Період примусового атеїзму за часів СРСР спричинив часткову втрату в деяких середовищах давніх етнорелігійних поділів, але створив таким чином можливості для нового, більш відкритого бачення релігійності й вибору віросповідання поза національними обмеженнями. Тим часом усередині церков, які відновили свою діяльність після розвалу СРСР, старі етнорелігійні зв'язки та поділи подеколи оживають. Передусім згадаймо про деякі кола УПЦ МП, які плекають ідею «руського міра», що є невід'ємною часткою давньої експансивної політики Москви.

Утім, не все так однозначно негативно із цією церквою, як

іноді стверджують її противники. Насправді УПЦ МП – це київська митрополія, що була підпорядкована Москві після переходу України під панування Російської імперії і досі не визнана де-юре досі Константинополем. Незважаючи на те, після Євромайдану щедалі більшого значення набуває невізнана у світі православ'я УПЦ КП.

Сьогодні до порядку денного повернулося питання створення єдиної помісної української церкви. Відбувались перемовини між УПЦ КП й УПЦ МП, а також зовсім нещодавно – між УПЦ КП та УАПЦ, але до зближення так і не дійшло. Часто суспільна й релігійна думка єдиною помісною церкву розглядає як ознаку справжнього європейського характеру країни. Та чи справді у європейців існують помісні церкви?

Безперечно, роль релігії в розвитку суспільства має першорядне значення: адже церква як інституція є носієм християнських цінностей, що сформували європейську цивілізацію. Проте сьогодні ми живемо в добу секуляризації, яка охопила всю Європу й починає торкатися США. Наша модерність спирається на чотири стовпи: демократизацію, індивідуалізацію, функціональну розрізненість та секуляризацію. Остання в дуже багатьох випадках означає відсутність релігії або нейтральність до неї в соціальній та політичній сферах життя. Польща з її римо-католицизмом після Другої світової війни стала державою практично моноконфесійною, хоча там зареєстровано понад 170 церков та релігійних меншин. Однак вони порівняно невеликі, тоді як римо-католицизм мав важливе

Ознакою постсекуляризму у Європі став пошук церквою нових форм, часто неінституційних. Зокрема це неокатехуменальний рух на взірць перших християн, екуменічна спільнота Тезе у Франції, куди приїждять на духовні вправи й молитви з усього світу, спільнота Св. Еджидіо, яка допомагає бідним

значення для формуванні місцевої національної totoжності. У 1795–1918 роках, доки зберігався поділ польських земель між Пруссією, Російською імперією та Австро-Угорщиною, утвердився стереотип «поляк-католик». У Польській Народній Республіці церква відігравала практично роль опозиції, відкриваючи завдяки своїм парафіям та центрам світ свободи і прав людини. Церква уклала з державою конкордат 1925 року, що гарантував їй певну привілейовану позицію. Новий конкордат постав після падіння реал-соціалізму в 1993-му. У Польщі релігієзнавство викладають у школі від 1990 року, що парадоксальним чином зменшує кількість вірян. Щороку помітно послаблюється і приплив молоді до монастирів та семінарій. Попри сказане, церква причетна до політичного життя країни і всі політичні партії якимось чином пов'язані з одним із релігійних напрямів. Значущість авторитету церкви визнає більшість політиків.

Чехія вважається однією з найбільш атеїстичних країн Європи. Секуляризаційні процеси розпочалися там іще в XIX столітті з національним відродження, що відбувалось у відриві від церкви. Це сягає своїм корінням конфлікту Яна Гуса з католицьким духовенством. Чехи відчують нехтї радше до інституційної форми релігії, а не до самої віри. Однак церкві відводиться важливе місце в суспільстві, зокрема у соціальній сфері (виховання молоді, добродійна діяльність, допомога незахищеним верствам населення, біженцям тощо).

У Чехії та Нідерландах діють фірми, які переробляють храми на готелі чи бібліотеки. Будівлю не руйнують з огляду на її мистецьку цінність або ж тому, що люди просто звикли до її існування в просторі свого міста.

В Іспанії католицька церква втратила багатьох вірян через співпрацю з режимом Франко. А у Франції відіграла свою роль революція: релігійні навчальні заклади досі не визнає держава, а храми порожніють. В Італії більшість учнів семінарій – це іноземці здебільшого з Африки та Азії. Проте церква дуже активна в соціальній сфері: добродійна організація «Карітас» веде різнома-

нітну діяльність із допомогою розгалуженої та добре скоординованої мережі.

У Сполучених Штатах Америки церква й надалі є суспільно-формуючим чинником. Протестанти підтримують республіканців. А при деяких університетах діють академічні капелани.

Водночас у самій церкві триває пошук нової форми: активно діють різноманітні нові спільноти. Зокрема, неокатехуменальний рух на взірць перших християн, екуменічна спільнота Тезе у Франції, куди приїждять на духовні вправи й молитви з усього світу, спільнота Св. Еджидіо, яка допомагає бідним. Справді, християнство наділене здатністю перероджуватись і повертатися до суспільної сфери в нових форматах. Власне, це ознака нашого постсекулярного світу. Хоча з постсекуляризмом усе також непросте. Його можна розглядати під двома кутами зору: як час після завершення секуляризації або як її частину. В обох випадках ідеться про специфічне повернення до релігії. У першому це зміна режимів, як сталося з відродженням релігійного життя на теренах колишніх радянських республік після падіння СРСР або приходом до керма проісламської політики Реджепа Таїпа Ердогана в Туреччині. У другому можна говорити про повернення до духовних настанов, скажімо, християнства, як вільний усвідомлений крок конкретної особи в пошуках вагомого особисто для неї сенсу.

Тому порожні храми та монастирі в Європі ще не означають відходу від церкви й занепаду моральності, популярності вояничного атеїзму з усім набором відповідних не надто цивілізованих практик. Радше це сигналізує про пошук нових форм релігійного життя – часто неінституційних. Таке явище називається приватизацією релігії: вона стає виключно приватною духовною справою. Це також один із наслідків європейської постсекулярності, яка принесла із собою не лише приватизацію або індивідуалізацію релігії, а й чітке усвідомлення, що вона є вибором і що з нею не народжуються – що її з певних міркувань можна обирати чи змінювати протягом свого життя. ■

Автор:
Ігор Лосєв

Можна скільки завгодно говорити про моральну ницість політики на тлі віри, про примат духу над спокусами повсякденності, однак нікуди не подітися від того очевидного факту, що будь-яка релігійна структура більшою чи меншою мірою, так чи так виступає і суб'єктом, і об'єктом політичних процесів.

Церква прагне до Неба, але стоїть на землі. Тому питома вага політики, дипломатії у функціонуванні її як організації є дуже великою.

Понад те, церква незрідка сама виконує деякі функції держави у бездержавних народів. Так було в українців у XV–XVII століттях або ж у вірменів протягом багатьох віків, коли Вірменська апостольська церква об'єднувала цей народ у світах, а її предстоятель Католикос був для своїх одноплемінників не лише духовним, а й національно-політичним лідером-етнархом.

Тривалий час греки Османської імперії мали своїм етнархом Патріарха Константинопольського. Найвищі ієрархи церкви часто-густо вимушені бути політиками й дипломатами, адже об'єктивно вона як інститут не може дбати про свою внутрішню організаційну міцність, власний статус у суспільстві, конкурентне змагання з іншими релігійними структурами. Тому заяви про церкву поза політикою і державою є радше риторикою, ніж констатацією факту.

А коли йдеться саме про православні церкви, то їхня доля надзвичайно суттєво пов'язана з долею держав, під покровительством яких вони здійснюють своє служіння, бо ж у них віддаленість від світської влади куди менша, ніж у католицької церкви, годі й казати про протестантські. Звісно, ця залежність у різних православних країнах є різною. Наприклад, у Чорногорії в XIX столітті її князь Петар Негош був водночас митрополитом. Проте найбільш гротескних форм такий зв'язок набув у Російській православній церкві, коли московський князь, а згодом цар міг безпосередньо нав'язувати свою волю патріархові, маги останнє слово на соборах тощо.

Люзорна відокремленість

«ВРЯТУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦЕРКВИ ЦІНОЮ ПРИГЛУШЕННЯ ЇЇ ДУХУ»

Сталін дійшов висновку про потребу нової РПЦ, повністю вмонтованої в систему комуністичної держави. У церковній Москві генсеку за це досі вдячні. Недарма ж другий Патріарх нової РПЦ Алексій I (Сіманській) назвав його «Богоданним Вождем»

Російська православна церква перетворилася на органічну частину державного апарату після скасування Петром I інституту Патріарха й передачі керівних функцій у ній так званому Священному синодові, що де-факто й де-юре став міністерством у церковних справах.

Міфологема «симфонії» у відносинах між церквою та державою в реаліях Росії майже завжди реалізувалася у вигляді більш чи менш суворого підпорядкування церковної структури ідеологічним інтересам державної політики.

Експеримент більшовиків щодо цілковитого знищення церкви виявився невдалим, і вони повернулися до випробуваної часом моделі підпорядкування й державного контролю, посиленої комуністичним антирелігійним бузвирівством. У РПЦ, чого й варто було чекати, враховуючи специфіку та історію російського православ'я, знайшлася група ієрархів, яка охоче пішла на співпрацю з

більшовиками на їхніх умовах. Очоловав її митрополит Сергій (Страгородський). Стосовно діяльності згаданих осіб у Московському патріархаті досі точаться дискусії з явною перевагою виправдання «сергіянської ересі» (як назвали це явище численні архієреї).

Про такий крок Страгородського російський філософ Георгій Федотов писав: «...якщо оцінювати вчинок митрополита Сергія за результатами, то слід визнати його негативним», бо це «врятування зовнішньої організації Церкви ціною приглушення її духу», що призвело до «катастрофи ієрархічного авторитету Церкви та церковного розколу». Чи є сенс у порятунку зовнішньої оболонки, коли втрачається душа? Якщо церква, за словами Федотова, «позбавлена можливості говорити правду й повинна, навпаки, брехати не лише в політичній сфері, захищаючи сталінську тиранію, а й брехати сама собі, відмовляючись від своїх мучеників, як це не

раз змушені були робити митрополит Сергій та його наступники»...

Дії Страгородського не дуже допомогли церкві, котру фактично майже на 20 років загнали в підпілля. Під час Другої світової війни Сталін дійшов висновку про потребу відновлення, а точніше створення нової РПЦ, повністю вмонтованої в систему комуністичної держави. Тут на нього вплинув демонстраційний ефект, коли на окупованих Німеччиною територіях нацисти дозволили свободу совісті, що посприяло масовому відкриттю храмів. У 1943-му генсек повернувся із концтаборів уцілілих ієрархів та доручив провести церковний собор. І для прискорення процесу навіть надав спеціальний літак.

Той рік відіграв велику роль не лише в долі РПЦ, а й у політиці сталінського керівництва. Саме тоді СРСР перестав зазнавати стратегічних поразок на фронтах, тож більшовицький вождь міг відмовитися від поступок та загравань із «попутниками» й перейшов до нової фази реалізації експансіоністських намірів. На той час була видана секретна постановка Державного комітету оборони «Про затвердження заходів щодо покращення зарубіжної роботи розвідувальних органів СРСР», яку підписав Сталін. Країна Рад ідеологічно й політично знову перетворювалася на «Велику Росію», а в церковній пресі знову з'явилася ідеологема «Москва – Третій Рим». Щойно відновлена РПЦ почала виступати як важливий чинник зовнішньополітичного курсу держави, адже в 1944 році Радянська армія вступила на терени країн із переважно православним населенням Румунії, Болгарії, Югославії. На них та їхні церкви треба було впливати.

Крім того, експансія СРСР потребувала рішучого підвищення міжнародного статусу РПЦ в межах православного світу, підпорядкування світового православ'я Московському патріархату, а значить більшовицькій державі. Перешкодою на цьому шляху був Константинопольський патріархат, «перший за честю» серед православних церков. Річ у тім, що Московський патріархат у списку автокефальних православних церков посідає лише п'яте місце... Тому саме в 1943

році почалася подеколи тиха, а подеколи й гучна боротьба за переділ влади в православному церковному світі.

У ній крім ресурсів самої РПЦ використовуються також фінансові, пропагандистські й агентурні ресурси держави (раніше СРСР, а нині РФ). Чимось колишній тифліський семінарист зумів надихнути ієрархів на здійснення глобальної імперської стратегії. Не випадково у церковній Москві Сталіну досі вдячні. Недарма ж другий Патріарх нової РПЦ Алексій I (Сіманський) назвав його «Богоданим Вождем». Звісно, що за часів СРСР оновлена РПЦ була змушена виконувати делікатні функції в багатьох країнах світу. Співпраця полегшувалася тим, що жодного єпископа РПЦ не можна було висвятити без неофіційної згоди КГБ. Та й зустрічаючись із лідерами РПЦ, комуністичні вожді спілкувалися з ними, цілком відверто формулюючи свої суто політичні потреби. Ось що в журналі «Русский дом» (№ 4 за 2000 рік) у статті «Церква і вождь» писав російський автор Александр Москальов, розповідаючи про розмову Сталіна з Алексієм I 31 січня 1945 року: «На зустрічі були присутні міністр за-

вона заходилася своєю місією виконувати. А для цього Сталін пообіцяв патріарху всіляку допомогу».

Відтоді в РПЦ мало що змінилося. 1999 року московський журнал «Вопросы философии» опублікував дослідження учених Кіммо Кіаріайнена та Дмитрія Фурмана «Люди на кризі, що тоне (цінності орієнтації релігійної еліти Росії)». На підставі соціологічних опитувань ієрархів з'ясувалося: оцінки якостей російських людей в еліті РПЦ значно вищі, ніж у інших груп еліти. Вражає, але 44% сановних осіб згодні з визначенням росіян як «релігійних» (серед нерелігійного істеблішменту лише 8%), що цілком суперечить усім показникам побожності, які можна «виміряти»: наприклад, за відвідуваністю храмів Росія на одному з останніх місць у світі... Із тим, що «росіяни мають моральні якості, які ставлять їх вище за інших людей», погодилося 26% еліти РПЦ й 6% нерелігійної еліти... Так, «довіряють» і «дуже довіряють» партнерам по СНД 21% першої і 32% останньої, Європейському Союзу – 10% і 50%. Вважають, що розпад СРСР був неминучим, 28% і 43%, що Росія має бути наддержавою – 56% і 53%, просто значущою країною – 15% і 37%, що країни СНД – нормальні незалежні держави, такі самі, як Росія, – 28% і 48%.

Привертає увагу факт, що 72% ієрархів РПЦ не називають нормальними незалежними державами країни СНД (а отже, й Україну). Не менш суттєво, що майже за всіма позиціями політичні погляди у верхівки РПЦ виявляються помітно реакційнішими навіть ніж у російських політиків. Це значною мірою визначає і сучасну специфіку церковної дипломатії східного сусіда, що спрямована насамперед на блокування визнання світовим православ'ям автокефалії церков України, Білорусії, Молдови, Литви, Латвії, Естонії. Охочих визнати Українську помісну православну церкву серед інших узаконених автокефалій поки що немає, тож можна думати, що кремлівська церковна дипломатія працює ефективно.

Це не вузькорелігійне питання. Воно державно-політичне – велетенської важливості, бо невизнання незалежної української церкви є специфічною формою невизнання української державності. ■

МАЙЖЕ ЗА ВСІМА ПОЗИЦІЯМИ ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ У ВЕРХІВКИ РПЦ ВІЯВЛЯЮТЬСЯ ПОМІТНО РЕАКЦІЙНІШИМИ НАВІТЬ НІЖ У РОСІЙСЬКИХ ПОЛІТИКІВ

кордонних справ Молотов і митрополит Нікодім, який став згодом головою Відділу зовнішніх церковних зносин. Як Суворов розумів, що він не тільки завойовує нові землі для імперії, а й несе свободу братам по вірі, так і Сталін напередодні вирішальної Берлінської операції чітко усвідомлював, що перед церквою стоїть величезна місія згуртування й навіть порятунку від духовного придушення та окупаційного відторгнення братів по вірі – громадян СРСР і визволених країн. Так, наступ Червоної Армії був уже нестримним, але крім воєнної перемоги потрібна була духовна». І далі: «Перед Церквою було поставлено рятівне морально-політичне (!!! – Авт.) завдання, і

Багатолика традиція

Наявність багатьох релігійних традицій у нашій країні історично сформувала в українців толерантність до іновірців і демократичне ставлення до церковних інституцій

Автор:
Ганна Трегуб

На теренах сучасної України з найдавніших часів співіснувало багато форм християнства, язичництва, юдаїзм, іслам, які в пізніші епохи включно із нинішньою доповнилися гронам інших. Це дало унікальну можливість виробити мирні форми співжиття різних релігій на одній території і зробити толерантність притаманною рисою характеру українців. До того ж у нас ніколи не було релігійних війн. Також треба додати давню українську традицію не вертикальних, як у Римі, Константинополі чи пізніше Москві, відносин суспільства та церкви, а їхню горизонтальність, яка передбачала не лише активний однобічний вплив церкви на мирян, але й пастви на церкву. Це робить український досвід унікальним і вартісним.

Симфонія церкви й держави, адаптована і живуча в Росії, що так любить всіляко хизуватися статусом «третього Риму», у Візантійській імперії, період секуляризму й атеїзму радянської доби, європейські віяння постсекуляризму, коли релігія поступово із соціальної та політичної площин перетворюється на приватну справу кожного – так чи інакше, всі ці моделі взаємодії суспільства і релігійних організацій або вже існували, або нині існують у межах України, формуючи в сукупності специфічне ставлення до релігії і церкви як інституції, помітно відчутне й у наш час.

СИМФОНІЯ І ВИБОРНІСТЬ

Система державно-церковних відносин Київської Русі, які встановилися у державі одразу після її остаточного хрещення, були запозичені разом із релігійною традицією з Візантій-

СВЯТИЙ
ГІАЦІНТ.
Католицький пресвітер, який заснував домініканський монастир у Києві 1228 року. Покинути столицю Русі його по вірі змусила тільки татарська навала

ської імперії. Йшлося про практику державно-церковної симфонії, прописаної у шостому пункті кодексу імператора Юстиніана: держава і церква ви-

значалися двома божественними дарами людству, які мають існувати в повній згоді між собою. Церква відає ділами божественними, а держава – земними, і водночас опікується охороною церковних догматів і священства, яке скеровує суспільне життя відповідно до релігійних приписів. У часи Ярослава Мудрого формуються необхідні для повноцінної помісної церкви інститути і струк-

**СПІВІСНУВАННЯ БАГАТЬОХ
РЕЛІГІЙ В УКРАЇНІ – ЯВИЩЕ
ІСТОРИЧНЕ, А НЕ ПРИНЕСЕНЕ
В ОСТАННІ 25 РОКІВ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

тури, з'являється митрополича кафедра при київському соборі св. Софії. У 1051 році на київську митрополичу кафедру обирають митрополита Іларіона, русича, першого очільника церкви Русі. Кандидатів на єпископів спершу обирали на архієрейському соборі, однак потім укоренився звичай, коли саме місцеві князі разом з іншими представниками місцевої влади визначали кандидатів на висвячення. Традиції переміщувати архієреїв з кафедри на кафедру в середньовічній Київській митрополії не існувало. Водночас у кожному містечку був свій єпископ або митрополит, що робило становище єпархіального керівника вищим, ніж у Візантії. Управляти єпископам допомагали єпархіальні крилоси, котрі діяли на засадах звичаєвого права. Це були священники з найвищим з-поміж інших рівнем освіти та ченці, яких очолював протопресвітер. Вони асистували архієреєві у різних культових обрядах, а також засідали в суді й завідували нерухомим майном єпархії.

Симфонія церкви й держави, хоча і проголошує двох суб'єктів такої взаємодії рівноправними та рівноцінними, на практиці означає переважання впливу одного з них на політичне й суспільне життя. Таким чином, з'являється «папоцезаризм», коли церковний клір має вищий авторитет за світську владу в означених вище питаннях, або «цезарепапізм», коли церква підпорядковується світським владарям і слугує досягненню їхніх інтересів. Залежно від того, що з двох названих домінувало, церква набувала або статусу головної, або підпорядкованої інституції, яка не має права на власний голос. На зламі епохи Середньовіччя і ранньомодерної доби на українських теренах, які входили до складу Польсько-Литовської держави, згадані практики співіснували (щоправда, не в таких формах, як у країнах Західної Європи чи в Московії). Дошкульним було «право патронату», тобто надання церков і монастирів у користування духовним особам королем, магнатами або шляхтою, які зосередили у

ІКОНА ВЕЛИКОМУЧЕНИЦІ ВАРВАРИ. Початок XIX століття, Закарпаття. Близькість до живої натури характерна для українського модерного іконопису

своїх руках право власності на нерухоме майно церкви та її землі. Це давало їм змогу нав'язувати свою волю чи конфесійні вподобання, прода-

ню та використання права патронату при рукопокладанні духовенства й призначення на духовні посади, а ті, хто отримав хіротонію за гроші, відлучаються від церкви.

Приблизно у цей час повертається і закріплюється в традиції Київської православної митрополії виборність як основа заміщення всіх церковних посад. Архієреї обиралися соборами, на яких голос мали миряни. Священники й дяки обиралися на зборах парафіян. При цьому укладався спеціальний договір, часто навіть у письмовій формі, де визначалися умови займання особою конкретної церковної посади. Майже все XVIII століття існував парафіяльний «вибір» – особливий документ, яким громада підтверджувала

ВИБОРНІСТЬ КЛІРУ РІЗНОГО РІВНЯ ЯК МОГЛИ ЗБЕРІГАЛИ В КИЇВСЬКІЙ МИТРОПОЛІЇ. ЦИМ ВОНА ВІДРІЗНЯЛАСЯ ВІД МОСКОВСЬКОЇ І НАВІТЬ КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКОЇ ЦЕРКОВ

вати навіть найвищі церковні пости. На Віленському соборі 1509 року, скликаному за ініціативою київського митрополита Йосифа Солтана, серед інших було ухвалено і правило, яке засуджувало симфо-

свою згоду прийняти певну особу в клір. Виборність поширювалася і на чернецтво, зокрема під час виборів архімандрита чи ігумена. Особливо така практика була характерна для київських монастирів, де до виборів керівників долучалися як біле духовенство, так і миряни. Участь світських людей у виборах церковного кліру своїм корінням сягає апостольських часів, коли апостоли обирали разом з народом двох кандидатів і кидали між ними жереб. Виборність кліру різного рівня як могли зберігали в Київській митрополії, і цим вона відрізнялася від Московської і навіть

Константинопольської церков, де характерним було й залишається до цього часу призначення єпископів і священників. У VI столітті у Візантії почали діяти закони Юстиніана, за якими з 2-3 кандидатів у єпископи обирало вище духовенство і найвпливовіші місцеві чиновники, а остаточний вибір залишався за митрополитом чи патріархом. Цю схему повністю запозичила Московія, але тут під впливом становлення необмеженої монархії були втрачені будь-які риси виборності. Від середини XV століття у Московській державі

єпископів і навіть митрополита обирають з допомогою «...Святого Духа й за велінням пана нашого Великого князя...» У «Чині і уставі» XVII століття написано, що єпископами стають ті, «кому цар звелить і святійший патріарх благословить і поставить». Священників же призначав правлячий ієрарх.

На виборах вільними головами кандидат, обраний багатьма, нікому конкретно не був зобов'язаний. З часом це забезпечило формування таких принципів ієрархічної структури православної церкви в Україні, які докорінно відрізняли її від функціонування церков, підконтрольних Константинополю чи Москві. Обраний митрополита, єпископи вважали себе рівними йому, а митрополита – першим серед рівних. Тому увесь клір мав не тільки права, а й обов'язки не лише перед світською владою, а й суспільством. Це вплинуло також і на формування православних церковних братств в Україні, які мали широкий вплив як на її духовне, так і на світське життя.

З БАГАТЬОХ ДЖЕРЕЛ

Терени сучасної України цікаві тим, що присутність багатьох релігій на її території, їхнє співіснування, контакти й конфлікти – це явище історичне, а не принесене за останні 25 років незалежності. Навіть якщо спробувати розібратися з історією поширення християнства на цьому географічному просторі, виявиться, що все не зводиться до канонічної історії хрещення Русі князем Володимиром Святославичем 988 року і Візантії як єдиного джерела християнізації. Територіально важливими в поширенні цієї віри були причорноморські міста і Крим, де християнство активно прижилося ще в перші декілька століть нової ери, за часів Римської імперії, та ареал сучасної Наддніпрянщини, яка тісно контактувала із причорноморським узбережжям і степом. Саме на них поширювався вплив Скіфської, Корсунської, Готської, Суроужської, Фульської і Боспорської єпархій, що несли християнство не тільки тодішнім жителям степової України, наприклад, готам та

ПОКЛОНІННЯ
ВОЛХВІВ.
Барокова ікона
XVIII століття.
Персонажі зображені з виразною
ознакою тогочасних українців – козацькими
вусами

залишкам скіфських і сарматських племен, а й слов'янам, які мешкали північніше по Дніпру. Якщо взяти до уваги процес християнізації Русі як окремого державного утворення, то ця історія нагадує аналогічний процес у її найближчих сусідів-скандинавів. Варто взяти до уваги гіпотезу про перше офіційне хрещення Русі за варяга Аскольда, котрий, вельми можливо, був хрещений місіонерами не візантійського, а римського обряду. Потім нове віровчення втрачає функції державної релігії внаслідок перевороту 882 року. Протягом X століття на Русі відбувається боротьба християнства з язичництвом, коли спалахи антихристиянського терору чергувалися з періодами релігійної толерантності. Русь контактувала як з християнським центром у Константинополі, так і в Римі, який відправляв на руські терени посольства за часів пап Бенедикта VII, Іоанна XV та Сильвестра II. Є згадки, що першу латинську дієцезію в Києві було засновано 977 року архієпископом Боніфацієм. Тривалий час існує традиція фактичного християнсько-язичницького двовір'я, що міцно укорінилося у народному фольклорі, а в наш час доповнилося неоязичництвом як спробою відновити дохристиянську духовну традицію.

Давно відома на території України і юдейська традиція, носії якої мешкали у причорноморських містах, а пізніше – у різних містах Русі. До того ж юдаїзм був панівною релігією Хазарського каганату, що до часів князя Святослава збирав данини з частини земель, які потім увійшли до складу Київської Русі. У першій половині XVIII століття на території західної України як опозиція до догматично-обрядового формалізму й рабинської ортодоксії виникло містичне відгалуження юдаїзму – хасидизм. Засновником хасидизму був Ізраель бен Еліезер (Баал Шем Тов), відомий серед євреїв і неєврейського населення Поділля, як святий і чудодій. Уже в середині XIX століття половина єврейських громад України визнавала хасидизм. Іслам відомий на наших теренах ще з киево-руських часів. На по-

стійних основах він приходить на українську територію ще в XIII столітті з його носями, кримськими татарами, ногайцями та ордами Єдисану й Бужаку, з якими предки сучасних українців мають не лише військові конфлікти, а й тісну торгівлю. Протестантизм у формах лютеранства, кальвінізму і соцініанства поширюється Україною буквально через кілька десятиліть після свого виникнення у Європі, в середині XVI століття. Від початку XIX століття починається друга хвиля приходу протестантизму до України, коли її просторами поширюються різні форми євангельського християнства. Кінець XVI століття приносить створення греко-католицтва, не менш унікального і самобутнього для України явища, ніж англіканство для Великої Британії. Із входженням до Речі Посполитої на українській території впевнено почувається римокатолицтво. Сюди від репресій російського царського уряду тікали старообрядці й молокани. Це лишень схематична картинка, яка не включає усіх релігійних течій, що в минулому і протягом недавнього періоду обрали Україну своєю земною батьківщиною, а українців своєю паствою.

Попри всі згадані вище позитиви, проблемами, які стосуються релігійного життя в Україні, є незавершеність процесу усвідомлення тих багатьох церков і релігійних організацій, що гарно почуваються і діють в Україні, справді українськими та незнання самими українцями, які релігії є в їхній країні й наскільки вони традиційні для цих теренів. Будь-яка революція, зокрема й українська Революція гідності, торкається всього соціуму, частиною якого є релігійні організації. Очевидно, що в умовах нинішньої військової агресії Росії українці, попри всю свою вроджену толерантність, не терпимуть ані промосковських, ані пацифістських гасел, які можуть линути від релігійних центрів і лідерів. Для останніх прийшов час нарешті визначитися, з ким вони, а для українців більше дізнатися про себе самих та співгромадян. ■

К Н И Г А Р Н Я

30 червня – 3 липня
чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

2 липня, 18:00 – презентація книжки
Богдана Жолдака «УКРИ». Спільно з
видавництвом
«А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».

Львів (просп. Свободи, 7):

30 червня, 18:00 – лекція Юрія
Шевчука (Нью-Йорк) на тему
«Політика мовної шизофренії в
Україні. Джерела, форми, наслідки».
1 липня, 18:00 – презентація книжки
Галини Новоженець «Образотворче
мистецтво української діаспори
1940–1970 років: поліваріантність
художнього досвіду». Спільно з
видавництвом «Кальварія». Модера-
тор Наталка Космолінська.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

3 липня, 18:00 – зустріч із
журналісткою і перекладачкою
Іриною Славінською.

Інформаційний партнер

Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими
змiнами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є»
у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Андрій Юраш: «Державний орган у справах релігій є своєрідною пожежною командою»

У розмові з *Тижнем* керівник департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України Андрій Юраш розповів про нинішній стан та проблеми державно-конфесійних відносин у країні, правові новели, закладені в новому законі про свободу совісті й релігію як складову національної безпеки.

У. Т.: Яким, на ваш погляд, є нинішній стан державно-церковних відносин? Чи готові релігійні організації та уряд не до патерналізму й споживацтва, а партнерства?

— В умовах таких катаклізмів держава не може зберегти належний рівень структури, яка опікується відносинами з релігійними організаціями. Нині орган у справах релігій повинен відновити запас міцності, енергії та відповідальності, який мав до 2005 року. У восьми регіонах України обласних адміністрацій нині взагалі не мають підрозділу, які займався б справами церков. У решти це невеликі відділи, сектори, і лише в трьох областях збереглися управління.

Ми виходимо з безпечеліційно універсального принципу: перед державою всі релігійні організації рівні, і ставлення до них абсолютно однакове. Не заплющуватимемо очі на реалії нещодавнього минулого: згаданий принцип постійно був задекларований, але не завжди виконувався.

Важливо, говорячи про рівність і підтримку, співпрацю з усіма релігійними організаціями, розуміти й відстоювати державний інтерес. Є безальтернативні моменти, що належать до сфери держбезпеки, які треба

Спілкувалася
Марія
Семенченко

відстежувати. Йдеться про мінімізацію конфліктності у відносинах між церквами (це треба робити ще на рівні виникнення та обговорення тенденцій), посилення об'єднувачих рухів, які допоможуть консолідувати суспільство у теперішній складний воєнний час, тощо. Конфліктність може стосуватися найрізноманітніших середовищ. Це не лише православний сегмент, а й мусульманський, католицький, юдейський. Тож ми на практиці доводимо повагу й рівне ставлення до всіх представників релігійних громад.

Наприкінці травня цього року реалізовано давню ідею: за допомогою ОБСЄ в Києві зібрали керівників обласних структур, які займаються питаннями релігії. Впродовж останніх п'яти років жодної такої зустрічі не було. Зараз готуємо рекомендації для Адміністрації президента й Кабміну щодо відновлення діяльності таких органів там, де вони не пра-

**НА ОКУПОВАНИХ ТЕРЕНАХ
РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЮТЬ
ПОЗА БУДЬ-ЯКИМ ПРАВОВИМ
ПОЛЕМ, І СИТУАЦІЯ ТАМ
ТРАГІЧНІША, БО ПАНУЄ
ЦІЛКОВИТА СВАВОЛЯ**

цюють. Це важливо як для східних, так і для західних областей, бо в усіх 25 адміністративних одиниць України мають діяти структури, що забезпечують державну політику в справах релігій. Було відновлено діалог із Всеукраїнською радою церков і релігійних організацій (ВРЦ). Не лише держава, а й церкви пови-

нні усвідомлювати свою відповідальність. У середині 1990-х уряд мав потужніші позиції в сенсі взаємодії, а нині ВРЦ, можливо, навіть переважає державу своїм впливом на суспільну думку. Але це неоднозначний процес. Багато церковних організацій, концептуально випередивши державні органи, зрозуміли, що досягти максимальних цілей, вирішити конфліктні моменти у відносинах із державою самостійно не можуть, що без партнерства з урядом їхні інтереси не будуть реалізовані й гарантовані. Деякі із членів ВРЦ мали певний час ідею, що державний орган у справах релігій не потрібен, а питання вони самі вирішуватимуть, так би мовити, «у вільному плаванні». Але проблем виявилось море. Оподаткування, земельні суперечки, охорона культурної спадщини, реєстрація, ідеологічні питання й навіть міжособистісні конфлікти. Часто видається, ніби державний орган у справах релігій є нині для багатьох церков та релігійних організацій своєрідною пожежною командою, адже постфактум доводиться вирішувати чи врегульовувати численні проблеми. Але треба не гасити пожежу, а їй запобігати.

У. Т.: Чи існують випадки притягнення до кримінальної відповідальності представника релігійної громади за діяльність проти суверенітету й незалежності України, заклики до сепаратизму?

— Нещодавно в Одеській області на чотири роки умовно за розповсюдження сепаратистських матеріалів і поширення заяв був засуджений священик УПЦ (МП) Олексій Грек. Крім того, ми зробили щонайменше 10 попереджень, про які я вже згадував. Зокрема, вони подіяли у випадку із вікарним єпископом Банченським Чернівецької єпархії УПЦ (МП) Лонгином (Жаром), який виступав із відвертими сепаратистськими гаслами, закликав не визнавати державної влади, лаючи проєвропейську політику України і зриваючи мобілізацію. Ми двічі звернули на це увагу, і я знаю, що минав майже рік, відколи рішенням священноначалля йому заборонено робити публічні заяви. Не пропускали поза увагою ми й висловлювання священиків на Донеччині, де та-

ких прикладів багато. Переважно йдеться про духовенство, яке перебуває на непідконтрольній Україні території. Ми зверталися до УПЦ (МП), щоб вона зреагувала на це, адже йдеться про загрозу для самої церкви, бо її клір провокує негативні щодо неї самої суспільні настрої.

У. Т.: Триває активна дискусія стосовно потреби внесення змін до базового Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» та проекту концепції державно-конфесійних відносин. Які новації запропоновано і як вони можуть вплинути на релігійне життя України?

– Дискусії про застарілість цього документа майже 15 років. Було розпочато роботу, щоб його оновити, і вже є кілька концепцій державно-церковних відносин, на базі яких мали б ухвалити закон. Спроби внести туди радикальні зміни наражалися на протидію різних церков. Не знаю, чи є в парламенті нова більшість, готова підтримати концептуально його нову редакцію й перейти від дискусій до імплементації модерних ідей. Уже існують концепції із цього приводу ВРЦ та окремих релігієзнавців. Багато положень нинішньої схеми державно-церковних відносин треба переглядати і створити для відповідних обговорень загальнонаціональний майданчик. Ми не повинні ставати суто або на церковні, або, умовно кажучи, на релігієзнавчі чи політичні позиції. Треба шукати проміжну, компромісну позицію, що об'єднує і консолідує. Але засадами для всіх мають залишитися принципи рівності перед законом та європейська модель плюралізму й толерантності, щодо яких чогось нового бути не може. Із боку церков є органічне прагнення внести новели, які посилюють їхній вплив на події в державі. Релігієзнавці давно говорять про потребу посилення ролі уряду в державно-релігійних відносинах. Плюралістична модель однозначно позитивна й дієва, але ставить низку викликів, зокрема той, що у своїх середовищах і в загальносуспільному вимірі деякі релігійні організації вільно висловлюють відверто антидержавні гасла. Держава має дістати важелі впливу на таку ситуацію. А за чинним законодавством її орган, що відпо-

ФОТО: АНДРІЙ ГОМАКЕН

відає за перебіг процесів у сфері релігії, не має жодних можливостей зняти ту чи ту релігійну організацію з реєстрації за сепаратистську або іншу деструктивну діяльність. Це може зробити суд за відповідним позовом.

Ще одна запропонована новела – укладення з певними релігійними організаціями конкордатів, своєрідних договорів, у яких були б прописані умови їхнього функціонування в Україні. Особливо це важливо щодо тих із них, які мають керівні центри за кордоном.

Перед новим законом треба визначитися з концепцією. Окрім того, треба думати, хто може взяти на себе консолідуючу роль: Верховна Рада, хтось із нардепів, ВРЦ чи уряд. Знаю, що серед церков є різні бачення, на яких засадах далі будувати взаємодію з державою. Тому питання актуалізоване для всіх і, відверто кажучи, нині з усіх сторін відчутно бажань виявити ініціативу й розпочати процес.

У. Т.: Анексія Криму та війна на Донбасі принесли із собою практику репресій за релігійною ознакою. Чи відстежує Департамент у справах релігій та національностей такі випадки і чи впливає якось на ситуацію?

– Ми намагаємося збирати таку інформацію. Регулярно от-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Андрій Юраш – український релігієзнавець, керівник департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України. Від 1997 року є членом Всеукраїнської асоціації релігієзнавців. Один із засновників Міжнародної асоціації з вивчення релігії в Центральній та Східній Європі (ISORECEA). 1988 року став членом Американської академії релігії та Політологічної асоціації Середньої Америки. У 2006-му призначений членом Робочої групи з питань свободи віросповідань при президентові України. 2011 року ввійшов до Громадської гуманітарної ради при Львівській обласній державній адміністрації

римуємо повідомлення від обласних адміністрацій у Луганській та Донецькій областях, а також пишемо всім релігійним організаціям і намагаємося отримати від них інформацію. Крим РФ проголосила своєю територією і намагається там перебудувати все, зокрема й релігійне життя, за своїми законами. Порушень на півострові сотні й тисячі, мало не в кожній релігійній громаді. Головна місцева проблема – перереєструвати громади і примусити всіх діяти за російським законодавством. У зоні АТО ситуація складніша, бо там ніякого закону взагалі не існує. Росія нині не декларує бажання приєднати ці території, не поширює на них свою законодавчу систему. На окупованих теренах релігійні організації діють поза будь-яким правовим полем, і ситуація там трагічніша, бо панує цілковита сваволя. Діяльність частини релігійних структур припинено, лідери сепаратистів заявляють, що є прихильниками тільки однієї конфесії, решту примушують співпрацювати або закритися. Припинено діяльність УПЦ КП, Товариства свідків Єгови, є лише чотири громади УГКЦ, що діють напівпідпільно. Винятково ускладнено діяльність римо-католиків, протестантських спільнот. Мусульмани переорієнтовуються на зв'язки із центрами в РФ. ■

Людмила Филипович: «Релігійність українців здебільшого ситуативна»

Завідувач відділу історії релігії та практичного релігієзнавства відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ Людмила Филипович розповіла **Тижневі** про причини непопулярності релігійних радикалізму й фанатизму серед українців, їхнє питоме ставлення до священнослужителів, причини високого рівня довіри до церкви в Україні та вплив Революції гідності на відносини суспільства й релігійних організацій.

У. Т.: Релігійні радикалізм і фанатизм не приживаються в Україні. Чому так відбувається?

– До радикалізму й фанатизму можна додати ще й модернізм, під яким розуміють форму й концепцію швидкої кардинальної зміни чинного стану речей. Пояснюю це характером українців: хоча сьогодні ми дуже різні, тому важко говорити про якусь спільну для всіх ментальність, українці від інших народів загалом відрізняються певною обережністю у ставленні до світу та людей, до відмінних від своїх ідей і способів життя. Українці майже ніколи не нав'язували свого світогляду, в цілому не були агресивними. Так сталося, що доводилося або захищати своє існування, або вдаватися до своєрідного м'якого (середнього) шляху. Тому українці дуже схожі на індусів, які при зустрічі з інакодумством прагнули його асимілювати. В Індії таким чином з'явився сикхізм як поєднання двох духовних традицій – індуїзму та ісламу. В Україні – феномен язичницько-християнського двовір'я. Тобто для українців природно перебувати у стані, коли доводиться балансувати між багатьма ідеями, світоглядами, моделями поведінки.

Різноманітність підходів, мені здається, нині для України є рятівним колом, яке дає українському суспільству можливість вижити в складних умовах. Ми вільні оби-

**Спілкувалася
Ганна Трегуб**

рати те, що відповідає нашим запитам й інтересам. Таку ж свободу має й інший. Тому радикалізм і фанатизм тут не надто приживаються. Чи добре це? Бувають такі історичні моменти, коли це заважає Україні, як-от зараз. Українці мали б послідовніше й радикальніше відстоювати цінності Революції гідності. Це стосується не лише соціального, економічного чи політичного, а й релігійного сьогодення. Рішучості й послідовності бракує об'єднаному процесу між УПЦ КП і УАПЦ. Можливість такого об'єднання є, і зараз вона як ніколи висока, а от вірогідність дуже мала.

У. Т.: Чому рівень довіри до церкви серед українців стабільно високий?

– Рівень довіри до церкви в Україні, який визначають різні соціопитування, справді дуже високий. Він перевищує довіру до органів державної влади, різних інститутів, зокрема і президентства. Чи такі показники відпові-

дають реальності? Чи свідчать вони про дійсний авторитет церкви? Не завжди. По-перше, не так багато людей знають, що таке церква, мало знають із священством, його покликанням, функціями. Не маючи власного релігійного досвіду, люди схильні ідеалізувати й романтизувати релігійність українців. Насправді, у нас релігійність здебільшого ситуативна. На жаль, українці загалом погано знають основи свого віросповідання, не привчені читати священні писання, не живуть по-релігійному. З тих 70%, хто декларує віру в Бога, лише відсотків 10 можуть підтвердити релігійність знанням і читанням молитов, Біблії, Корану, відвідуванням культових споруд, дотриманням віросповідних вимог, відзначенням свят і пам'ятних дат тощо.

Стабільно високий рівень довіри до церкви зумовлений зменшенням авторитету інших інституцій, зокрема держави, політичних партій та їх лідерів. Окрім

ФОТО: АНДРІЙ ПОСМАКІН

того, з глибоких закапелків свідомості виринає давня традиція поваги до священнослужителів як найосвіченішої, поруч із вчителем і лікарем, соціальної верстви. Нині не всі священнослужителі відповідають очікуванням і складним викликам українського суспільства, тому їм щоразу доводиться відстоювати свій статус і кредит довіри пастви. Нарешті, правдою є і те, що немала частина людей скептично, навіть іронічно ставиться до релігії і церкви. Хоча останнім часом експерти спостерігають, що відношення цієї спільноти змінюється, оскільки церква повертається в публічне життя країни, стає вагомим фактором соціальних і політичних трансформацій. А це формує зацікавленість до релігії і духовних лідерів. Переконана, що імена кардинала Любомира Гузара чи патріарха Філарета на слуху в більшості українців. Надалі саме від церкви залежатиме, як змінюватиметься її авторитет для українців і чи довіряться вони церкві як інституту й окремим церквам. Ми бачимо, як стрімко падає зараз авторитет УПЦ (МП), натомість авторитет УГКЦ або УПЦ КП, які адекватно відповідають на нинішні виклики для України та її народу, неухильно зростає.

У. Т.: Які зміни у відносини суспільства і церков в Україні внесла Революція гідності? Які тренди вже помітно?

– Головне, що відбулося, – це втрата принизливого почуття страху. Це стосується не лише суспільства загалом, але й релігійного його сегмента. Раніше церкви (релігійні організації) постійно оглядалися на державу й уважно фільтрували те, що вони говорили про свої відносини з нею. Важко повірити, але ще кілька років тому церква навряд чи наважилася б так сміливо заявити свій протест проти влади, зокрема йдеться про відповідь УГКЦ Міністерству культури з погрозами припинити її діяльність. Церква відкрито і впевнено сказала, що ніхто не має права забрати у них надані Богом права. Чи згадаймо звернення українського римо-католицького єпископа Станіслава Широкограда до президента України, в якому артикульовані більшість проблем нинішнього життя. Я вже не кажу про неодноразові попередження,

які робив патріарх Філарет, Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій попередній владі. Майдан і релігійним лідерам надав сміливості звертатися до влади й суспільства. Нарешті церкви зрозуміли, що не так від держави чи політиків, як від суспільства, залежать їхній статус і майбутнє.

У. Т.: Ви безпосередньо були причетні до становлення державно-релігійних відносин в Україні на початку 1990-х років. Як і якою ціною вдалося пояснити суспільству і владі на зорі незалежності, що відновлення активного релігійного життя – це нормально?

– Перед експертами тоді постало питання запропонувати таку модель відносин для держави, яка щойно звільнилася від тоталітарного тиску. Спочатку здавалося, що найоптимальнішою буде американська модель, тим паче, що момент постанови української незалежності збігся з активним відродженням заборонених у радянські часи релігійних організацій, а також з поширенням різноманітних нових і нетрадиційних релігій. Треба було знайти алгоритм, який би дозволяв на безрелігійній у минулому, але прохристиянській Україні існування різних релігій. Маючи історичний, хоч і дуже непростий, досвід співжиття віруючих, потрібно було його актуалізувати. Ми постійно наголошували суспільству, особливо державним мужам, які від радянських часів володіли однією зброєю – заборонами, про необхідність нових підходів до нової реальності. До речі, і релігійні організації, так само як суспільство чи держава, потребували прояснення згубності монополії якоїсь однієї церкви чи релігії. Не одразу церкви відмовилися від ідеї заборонити всі нові релігійні організації. Найагресивніше до нетрадиційних напрямів ставилися православні, особливо УПЦ, посилюючись, певно, на досвід РПЦ. Стало очевидно, що всі релігійні організації потребують постійної уваги суспільства і держави, а тому з ними потрібно працювати і спілкуватися, а не забороняти. Не все, що з'явилось як нове й нетрадиційне, врешті-решт прижилося в Україні. Показовою є історія Великої Білого братства, яке почалося як відгалуження від Міжнародного товариства свідомості Крішні. Згодом його керівники

БІОГРАФІЧНА НОТА

Людмила Филипович – український релігієзнавець. Доктор філософських наук, професор, завідувач відділу історії релігії та практичного релігієзнавства відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ. Член правління Української асоціації релігієзнавців і міжнародних наукових релігієзнавчих спільнот, зокрема Міжнародної асоціації істориків релігії (IAHR), Міжнародної асоціації дослідження релігії в Східній і центральній Європі (ISORECEA) та інших

зрозуміли, що при всій екзотичній привабливості кришнаїзм в Україні не надто сприймають, тому організація перетворилася на ортодоксальну синкретичну течію, а образ Марії Деві Христос поєднав і примирив у собі авраамістичні релігії зі східними.

Переконали суспільство у тому, що новітні релігійні рухи не є шкідливим впливом Заходу, а природним результатом розвитку релігії, було дуже непросто. Але таки вдалося спростувати одіозні твердження про них як ідеологічну зброю проти християнства чи світської держави загалом. Сьогодні більшість українського суспільства ставиться до них спокійно, як до історичного явища, яке в певний момент виникає, потім трансформується, а зрештою може і зникнути.

У. Т.: Які проблеми у стосунках релігії і держави, на ваш погляд, є заданими? Що до цього переліку вносить нинішня непроста ситуація в Україні?

– Поле суспільно-релігійних відносин досі продукує низку проблем. З-посеред найскладніших – розділеність православ'я, яку періодично намагаються вирішити, але без позитивного результату. Друга проблема у тому, що держава досі, принаймні на регіональному рівні, не відмовилася від патерналізму у ставленні до церкви й релігійних організацій. Не всі помітили, що вони із спільнот, яким дозволено було існувати на українських територіях, перетворилися на такі, що самі собі дозволили це існування, і для них визнання держави не обов'язкове. Їм важливіше визнання суспільства. На них вже не можна впливати погрозами або криком. Надходить нова пора партнерства між церквою і державою, де обидві виступають рівноправними суб'єктами таких відносин. Це мають бути стосунки між інституціями, прописані в законі, а не міжособистісні взаємини між добрим чиновником і добрим священнослужителем, які знаходять спільну мову. Нарешті потрібно завершувати процес релігійної ідентифікації віруючих, ціннісної орієнтації їх громад, щоб не опинитися в тенетах тіньової цивілізації, поза всесвітньою історією, яка завдяки Майдану дала нам такий шанс. ■

Свобода від совісті

Бойові дії та окупація частини території України сепаратистами, яких підтримує РФ, принесли тамтешнім віруючим жорстокі практики релігійної нетерпимості, вбивства й репресії

Сепаратисти прийшли на Донбас із ідеологією «руського міра» в найагресивнішому трактуванні, яка була закріплена в прийнятій 14 травня 2014 року «конституції ДНР». У її преамбулі йдеться про те, що «верховна рада» приймає «конституцію», «сповідуючи православну віру (віру християнську православну кафеолічну східного сповідання) Російської православної церкви (Московський патріархат) і визнаючи її основою основ «руського міра». Таким чином сепаратисти протиставили під виглядом православ'я особливе віровчення, що є основою російського світу, не лише всьому християнству, але й усім іншим православним церквам. Дев'ята глава «конституції ДНР» проголошує це віровчення панівним: «У Донецькій Народній Республіці провідною і пануючою вірою є православна віра (віра християнська православна кафеолічна східного сповідання), яку сповідує Російська православна церква (Московського патріархату). А «історичний довід і роль православ'я і Російської православної церкви (Московського патріархату) визнаються і поважаються, серед іншого, як системоутворюючі стовпи «руського міра».

Цією статтею сепаратисти також протиставили себе більшій частині віруючих Донбасу, особливістю якого є конфесійне розмаїття. Кількість тамтешніх зареєстрованих протестантських громад до початку російсько-української війни трохи менше кількості громад Московського патріархату. У цих умовах релігійний конфлікт повинен був виникнути неминуче.

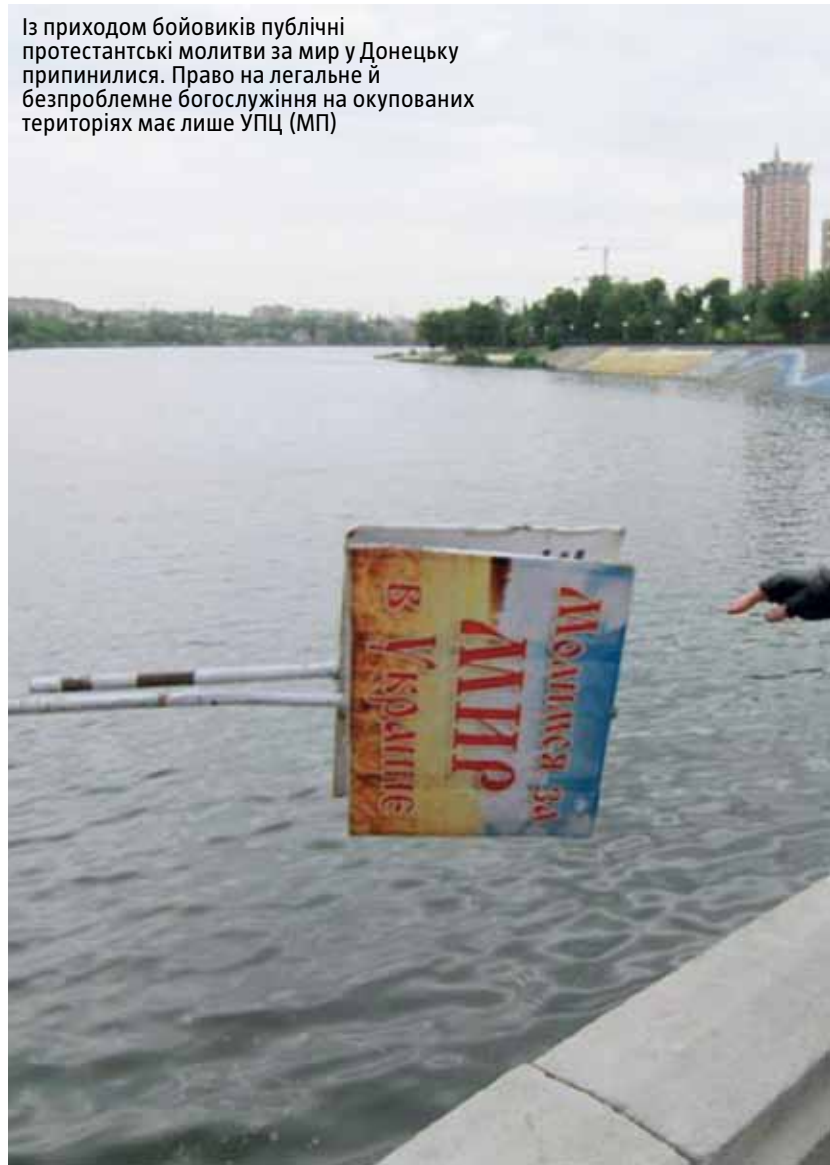
У Донецькій обласній держадміністрації повідомили, що на кінець 2014 року в Донецькій області (разом з окупованими територіями) зареєстровано

**Автор:
Ніколай
Карпіцкій**

1795 релігійних організацій, з яких 1723 – релігійні громади. Православні релігійні організації становлять близько 49%, з них 42,9% – релігійні організації Московського патріархату. Протестанти всіх напрямів мають більше 700 організацій – 40,9% від загальної кількості, з них більше 12% – харизматичні

церкви й більше 10% – баптисти. Також в області зареєстровано 38 мусульманських, 19 іудейський, 14 буддійських і 8 вайшнавських релігійних організацій. Однак потрібно врахувати, що є також домашні церкви і громади без офіційної реєстрації, бо українське законодавство дозволяє таку прак-

Із приходом бойовиків публічні протестантські молитви за мир у Донецьку припинилися. Право на легальне й безпроблемне богослужіння на окупованих територіях має лише УПЦ (МП)

**Про автора:
Ніколай Карпіцкій** – російський релігієзнавець, доктор філософських наук. У минулому професор кафедри філософії Сибірського державного медичного університету (м. Томськ), доцент Югорського державного університету (м. Ханті-Мансійськ). Понад рік тому під тиском російських силовиків через правозахисну діяльність переїхав до України

тику. Крім того, деякі церкви на окупованих територіях змушені були припинити свою діяльність через насильство з боку сепаратистів. Також у держадміністрації повідомили, що в Донецькій області офіційно зареєстровано 26 релігійних місій. Усі вони представлені протестантськими конфесіями (баптистами, християнами віри євангельської, Церквою повного Євангелія, Церквою Христовою, Божою Церквою ХВЄ, Асоціацією незалежних церков ЄХБ і Релігійним управлінням Асоціації місіонерських церков євангельських християн України). Дуже активно євангелізаційною і благодійною діяльністю займаються такі місії: «Ковчег» (ЄХБ, Макіївка), «Дорога до сер-

ця» (ЄХБ, Харцизьк), «Ковчег» (ХВЄ, Слов'янськ), «Можливість» (ХВЄ, Маріуполь), «Асамблея Божа в Україні» (ХВЄ, Донецьк), «Розділи з голонним хліб твоїм» (Церква по-

дій, які потребують її, та українським військовим.

У різних містах Донбасу з початком війни події розгорталися приблизно за однією схемою. Спершу починають ходити чутки про те, що нібито йде «Правий сектор», потім захоплення адміністративних будівель за абсолютної байдужості міліції, мобілізація люмпенів, які відчувають себе повними господарями вулиць, потім люмпенів відтісняють найманці з військовими навичками, після чого з'являється важке озброєння і професійні військові без розпізнавальних знаків. У цих умовах навіть ті пастори, які раніше не підтримували Майдан, стали прихильниками України. Поступово настрої населення почав змінюватися, і зараз більшість донбасівців на звільнених територіях згадують період окупації не інакше, як страшний сон.

Диякон невеликої п'ятидесятницької церкви «Любов Ісуса Христа» на околиці Краматорська Олексій Пальченко розповів, що із двадцяти протестантських церков міста лише в одній підтримують сепаратистів. Сам він у період окупації відвозив допомогу на українські блокпости, яку збирали парафіяни його церкви – пенсіонерки у поважному віці, котрі збирали допомогу українським військовим зі своїх жебрацьких пенсій, самі готували, квасили для них капусту.

До арештів християн у Краматорську справа не дійшла, але деяких пасторів попереджали, що вони є у списках на арешт, тому й змушені були залишити місто. А ось у Слов'янську арешти служителів й активних прихожан протестантських церков почалися доволі швидко.

16 травня 2014-го за наказом військового керівництва міста був заарештований єпископ євангельського об'єднання «Церква Божа України», старший пастор п'ятидесятницької церкви «Добра вість» в Слов'янську Олексій Демидович. До цього сепаратисти вже приходили за його братом – пастором Сергієм Демидовичем, щось шукали у нього вдома і в гаражі, заявляючи, що він нібито «працює на Америку». На щастя, Сергій Демидович був у цей час

В КАРТИНІ СВІТУ СЕПАРАТИСТІВ ПРОТЕСТАНТИ, КАТОЛИКИ І ПРАВОСЛАВНІ НЕ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ – НАЙЛЮТІШІ ВОРОГИ «РУССКОГО МІРА»

вного Євангелія, Макіївка), «Місто-Притулок» (ХВЄ, Донецьк), місія «Синій Хрест» (ЄХБ, Макіївка).

Війні на Сході України передувала масована проросійська пропаганда. Люди з певними переконаннями виявилися стійкішими до неї, ніж інші. Саме тому вже на початку війни більшість протестантів Донбасу морально були на боці України. З православними ситуація складніша, оскільки багато хто відносить себе до православних не з релігійних, а з ідеологічних причин. Вважаю, що взагалі всі, хто мав якісь ціннісні орієнтири, чи то протестанти, православні, вайшнави або мусульмани, мали імунітет до пропаганди, тому прихильники «руського міра» сприймали їх як потенційних ворогів.

Перемогу революції на Майдані багато жителів Донбасу зустріли насторожено, позиції були різні. Багатьом не подобалася корумпована влада, але вони все одно молилися за неї. Побиття студентів, розстріли людей, втеча президента – всі ці події ставили питання, до яких пір потрібно владу вважати законною і молитися за неї і як ставитися до нової влади. У когось із єпископів була своя позиція, у когось ні, але оскільки чіткої оцінки у священства та єпископату взагалі не було, переважала думка, що потрібно утримуватися від виявлення політичної позиції. Однак початок війни змусив багатьох самовизначитися, і не тільки на словах, але й діями заявити про свою позицію, включившись у роботу з надання допомоги жителям зони бойових

у Києві та уникнув арешту, а ось Олексій провів сім годин у підвалі із зав'язаними очима. Потім з'явився призначений сепаратистами мер Слов'янська В'ячеслав Пономарьов і розпорядився випустити Олексія Демидовича. Сам Пономарьов – колишній наркоман, свого часу проходив реабілітацію в одній з протестантських церков, тому протестантська діяльність йому була знайома. Перший арешт пастори сприйняли як попередження, і вчасно покинули окуповане місто. «Ополченці», які їм співчували, зізналися прихожанам: «Якби пастори не виїхали тоді, то вони ніколи не змогли б це зробити».

З «розкольниками» сепаратисти не церемонилися: всіх православних служителів не Московського патріархату вигнали з міста одразу (що, можливо, і врятувало їх), а що робити з протестантами – це питання вирішували по-різному. Наталія Брадарська, дружина розстріляного диякона євангельської п'ятидесятницької церкви «Преображення Господне» розповідала, як до них приходили військові. Їх привабила розкішна будівля церкви з колонами в центрі міста. «Американці? Проамериканська церква?», – запитували сепаратисти. Вони не могли повірити, що будівлю колишнього Будинку культури було повністю відновлено самими прихожанами й лише на пожертвування: «Вам американці допомагають, американці – наші вороги, а ми – Російська православна армія». Спочатку військові вирішували, відібрати будівлю чи ні, але потім сказали: «Поки що моліться». І захопили іншу церкву – «Добру вість», яка була на височині, що з військового погляду зручніше. Пастор церкви «Добра вість» Петро Дудник розповідав, що сепаратисти вигнали усіх з церкви, сказавши, що тут будуть казарми. Після втечі сепаратистів українським військовим знадобилося три вантажівки, щоб вивезти всю зброю з будівлі церкви.

Масштаби репресій поки оцінити складно, оскільки надходить розрізнена інформація з різних джерел, яка потребує узагальнення. Прес-центр громадянського руху «Всі ра-

зом!» у березні 2015 року опублікував результати моніторингу переслідувань за релігійною ознакою на окупованих територіях Донбасу: «Достеменно встановлено факт вбивства семи священнослужителів. У полоні з побиттям і допитами побувало більше 40 церковних служителів. Також протягом 2014-го бойовики захопили будівлі й приміщення 12 християнських громад, церковного притулку для дітей, християнського університету, приміщення трьох реабілітаційних центрів для алко- та наркозалежних. Крім цього, в результаті обстрілу постраждали п'ять будівель церков, три з яких згоріли». Можна з певністю сказати, що репресії були значно масштабнішими, ніж у наведених даних. Зокрема, незважаючи на те, що сепаратисти найтерпиміше ставилися до баптистів, за даними Всесоюзної ради церков євангельських християн-баптистів, станом на вересень 2014 року лише у них було відібрано сім церков і три були зруйновані. Відносно «терпиме» ставлення до баптистів виявилось в тому, що в місті Антрациті сепаратисти двічі захоплювали будівлю баптистської церкви «Дім молитви для всіх народів», але потім повертали назад.

Пастор Сергій Косяк навіть відомі йому дані про захоплення церковних будівель. У травні 2014-го сепаратисти захопили церковні будівлі в Горлівці й Сніжному, а в Донецьку – реабілітаційний центр «Вечірнє світло», протримавши у полоні 29 осіб, декількох з яких було побито. У червні 2014 року захопили церкви в Торезі, Шахтарську, Дружківці, дві церкви в Горлівці, а в Донецьку – реабілітаційний центр «Скеля порятунку» і весь комплекс Донецького християнського університету. У серпні 2014-го – церкви в Донецьку, Оленівці, Горлівці, у вересні 2014-го – в Донецьку і Ровеньках. Захоплення церков дуже часто супроводжувалося арештом пасторів.

Якщо протестантські церкви захоплювали вибірково, то церкви УПЦ КП і УАПЦ – послідовно й систематично. Керуючий Донецькою єпархією УПЦ Київського патріархату архієпископ Сергій (Горобцов) у лю-

Сепаратисти побачили, що допомога протестантів знижує рівень соціального напруження

тому 2015 року розповів, що 30 із 40 парафій Київського патріархату на окупованій території припинили діяльність, більшість духовенства довелося емігрувати через погрози сепаратистів, а які залишилися, змушені проводити служіння підпільно.

Картина гонінь на християн дуже неоднорідна на окупованих територіях. Арешти систематично проводилися в тих містах, де створювалися відповідні структури – у Слов'янську, Донецьку, Горлівці. Десь, як у Краматорську, створені структури не встигли заробити, подекуди в периферійних містах сепаратисти не втручалися у справи городян, а десь безчинували автономні угруповання найманців і об'єднання російських казаків.

Найбільше від репресій постраждав Слов'янськ. 8 червня 2014 року, на свято Трійці, сепаратисти викрали чотирьох християн: Віктора Брадарського (40 років, 3 дітей), двох синів пастора – Рувима (29 років, одружений) та Альберта (24 роки, одружений) Павленків і Володимира Величка (8 дітей, 41 рік). Захопили їх після служби, коли всі розходилися після молитви з церкви «Преображення Господне». Через 16 годин їх

розстріляли, але від родичів приховували вбивство.

Якщо Слов'янськ контролювало одне сепаратистське угруповання, то в Донецьку їх було безліч, що надавало репресіям ще непередбачуваніший характер. 25 лютого 2014-го в центрі Донецька почався міжконфесійний молитовний марафон «за мир, любов і цілісність України». 24 травня 2014 року бойовики розгромили молитовний намет, пригрозивши розстріляти тих, хто ще раз прийде молитися. Учасник марафону, пастор донецької євангельської церкви «Асамблея Бога» Сергій Косяк, прийшов в адміністрацію сепаратистів, щоб обговорити інцидент, де його й заарештували. Через вісім годин торгун з'явився командир і почав кричати на підлеглих, зажадав, щоб ті просили вибачення і повернули всі речі. Потім підійшов до пастора Сергія і сказав, що був у реабілітаційному центрі «Нове Покоління», але потім відступив від Бога і, рятуючи його, сподівається отримати якусь милість у Господа. З цього епізоду зрозуміло, що ставлення до марафону в сепаратистів було ворожим, однак серед бойовиків було багато місцевих, які особисто знали молільників, що якось їх стримувало. Незважа-

ючи на це, тривали напади й арешти молільників, а в серпні вже за Стрелкова серія арештів і пряма заборона збиратися разом змусили їх піти в підпілля.

Окрім централізованої структури сепаратистів у Донецьку є й інші автономні угруповання, де вже не зустрінеш тих, хто співчуває. Одне з таких екстремістських угруповань, «Російська православна армія», 4 липня 2014 року взяло в полон греко-католицького священника о. Тихона Кульбаку. Страждаючи діабетом, о. Тихон без ліків провів 12 днів у полоні. Вижив дивом. Тричі його виводили на розстріл, але щоразу стріляли поверх голови. Арештам піддавали й римо-католицьких священників. 27 травня 2014-го був заарештований і провів добу в полоні священник Павло Вітчок, 15 липня був арештований і провів десять днів у полоні Віктор Вонсович.

У перші місяці окупації донецькі пастори намагалися знаходити якісь компроміси з місцевими «ополченцями», багатьох з яких вони знали особисто. У липні в місто почали прибувати найманці, і становище християн погіршувалося. Після приходу Ігоря Стрелкова (Гірка) в Донецьк різко почастишали арешти християн, у серпні 2014-го репресії досягли піка, після чого пішли на спад.

Подальше зменшення рівня гоніння зумовлено декількома факторами. По-перше, сепаратисти вже визначилися з власністю, все, що вони хотіли відібрати, вони вже відібрали. Були навіть поодинокі випадки повернення споруд церкви грома-

бляти якісь загальні принципи управління територіями. По-четверте, сепаратисти побачили, що допомога протестантів нужденним знижує рівень соціального напруження.

Саме тому бойовики незвично терпимо ставляться до вайшнави, які в межах програми «Їжа життя» годують голодуючих на окупованих територіях. Хоча від репресій вайшнави постраждали разом з іншими конфесіями: були арешти окремих адептів цієї релігійної течії, проведення будь-яких публічних вайшнавських заходів заборонили, але вони воліють не акцентувати на цьому увагу громадськості, вважаючи, що головним пріоритетом зараз є благодійне роздавання їжі.

Однак це не зупинило репресій, а додало їм інший, більш впорядкований і прагматичний характер. Замість захоплення церковних будівель, сепаратистська влада обирає стратегію примусу до співпраці, і першим кроком є вимога реєстрації церков. Проте цей процес поки що на початковій стадії, і прямих репресій за відмову реєстрації ще не було. Незважаючи на це моральний тиск зростає.

Усередині релігійних громад і навіть церковних рад з'являються групи, що підтримують сепаратистів, які наполягають на співпраці з сепаратистськими властями. Пасторам і парафіянам небезпечно показувати проукраїнську позицію навіть усередині церкви, оскільки можуть донести у «Міністерство державної безпеки», яке проводить політичні репресії проти вільнодумців.

Усі ці арешти мали світоглядну підставу, в картині світу сепаратистів протестанти, католики і православні не Московського патріархату – найлютіші вороги «русского міра». Сепаратистських угруповань було багато, тому репресії мали характер хаотичних бандитських нападів. З часом світоглядна основа змінюється прагматичною, пов'язаною з необхідністю утримувати владу. Тому репресії проти релігійних організацій на Донбасі не зупиняться, вони лише змінять форму відповідно до завдань посилення загального контролю. ■

ЗАМІСТЬ ЗАХОПЛЕНЬ ЦЕРКОВНИХ БУДІВЕЛЬ, СЕПАРАТИСТСЬКА ВЛАДА ОБИРАЄ СТРАТЕГІЮ ПРИМУСУ ДО СПІВПРАЦІ

дам. По-друге, пастори і священники, які викликали роздратування сепаратистів, змушені були покинути окуповану територію. Діяльність православних церков не Московського патріархату припинилася. По-третє, сепаратисти поступово звикли до протестантів і почали виро-

Сусідська незгода

Що заважає країнам Центральної та Східної Європи виробити спільне бачення безпекової стратегії перед російською загрозою

Автор:
Анна Корбут

Від віденського аеропорту в напрямку Братислави одне за одним від'їжджають авто з експертами і дипломатами. Вони прямують на чергову міжнародну конференцію з безпеки. Її анонсували як платформу, що «виводить Центральну Європу із геополітичних задвірків у серце». А ще – як місце, де збираються «важливі люди для важливих розмов». Але переконливо звучить тільки останнє. Центральна тема тут – як і на численних подібних міжнародних тусовках останнього року – Україна і російська загроза. Втім, після них не з'являється ані відчуття безпеки, ані того, що центрально- і східноєвропейські країни – «нові» члени ЄС і наші найближчі сусіди – набувають серйозної ваги у європейській геополітиці. Ані, зрештою, того, що у ЄС загалом виробляється власне стратегічна геополітика на заміну нинішньому тактичному реагуванню на російські вибрики, сподіванню перече-

кати до втоми Росії від економічного спаду чи Путіна, або – що більш реалістично – доки конфлікт на Донбасі не заморозиться чи повністю не ляже на наші плечі через позірне і одностороннє виконання мінських угод. Тим часом власне до варіанту замороженого конфлікту, схоже, помалу й починає звикати міжнародна, а особливо європейська, спільнота.

У виробленні спільного стратегічного підходу до безпеки і подальшої взаємодії з країнами Східного партнерства, а особливо Україною, з одного боку, і Росією, з іншого, сьогодні найбільше інтересу мали би виявляти центрально- і східноєвропейські держави. Але їхньому об'єднанню в міцний політично-безпековий фронт заважає чимало розбіжностей. Взяти, наприклад, Вишеградську групу. Коли її учасниці вступили до НАТО і ЄС, група спочила на лаврах успіху і почала втрачати мотивацію і драйв. Російська агресія виявила серйозні розходження

у зовнішньополітичних уподобаннях учасниць (див. стор. 38). А у січні цього року з'явився Славковський трикутник, до якого увійшли Чехія, Словаччина і Австрія. Його представники запевняють, що це аж ніяк не альтернатива Вишеградській групі, але довіру Польщі до них, схоже, уже підірвано. І тоді ж такі глави урядів цих трьох країн дистанціювалися від подальшого посилення санкцій ЄС проти Росії та виступили за відновлення політичної та економічної співпраці з нею в довгостроковій перспективі. Нещодавно об'єднавчого стимулу Вишеградській групі додала одна із європейських криз – наплив біженців із Близького Сходу та Африки. Східно- і центральноєвропейські країни рішуче протестують проти розподілення нелегалів по всіх країнах ЄС за квотами. І якщо, наприклад, балтійські кра-

КОМЕНТАРІ ЕКСПЕРТІВ

«Україні важливо набратися терпіння»

Маріан Майєр, керівник програми з питань безпеки та оборони Інституту центральноєвропейської політики (CEPI), Братислава

Чи не найважливішим кроком у історії НАТО після холодної війни є повернення до колективної оборони як головного пріоритету на вересневому саміті в Уельсі. Але ухвалення таких рішень і адаптація до нових реалій – непростий процес, адже до Альянсу входять 28 країн, кожна з яких має власні політичні системи та внутрішньополітичні проблеми. Процес прийняття рішень у НАТО був складним і раніше, коли йшлося про питання Лівії, Ірану й т. ін. А вони сприймаються як щось далеке. Тепер усе змінилося. Можливо, прогрес не такий помітний і повільність змін у якихось компонентах політики Альянсу викликає розчарування у країнах Балтії, Польщі... Але ми справді говоримо про те, як до нових реалій, зокрема гібридної війни, адаптувати оборонне планування, логістику, спільну інфраструктуру, а ще як поєднувати жорстку і м'яку силу. Крім того, обговорюємо, що варто робити після саміту у Варшаві: він бачиться таким собі дедлайном реалізації деяких

зобов'язань, затверджених на попередньому – в Уельсі.

Сьогодні думка про те, що Україна має бути партнером НАТО, стає більш загальноприйнятною. Але приєднання до Альянсу не на порядку денному. Це питання часу. Оскільки на саміті 2008 року в Бухаресті ми давали Грузії та Україні обіцянки, яких не могли виконати, що зумовило значне розчарування в цих країнах, сьогодні члени НАТО висловлюються щодо перспектив Києва значно обережніше. Я переконаний, що, з виконанням відповідних умов, зокрема щодо внутрішньої стабільності, членство України в НАТО стане більш технічним, ніж політичним питанням. У мене складається враження, що Альянс потроху вже звикає до думки про неї як про свого майбутнього члена. І здається, що це дуже позитивна тенденція. Президент Естонії Тоомас Гендрік Ільвес сказав тут, що 20 років тому ніхто на Заході не хотів бачити його країну в НАТО. Як і Словач-

чину. Але тоді натиснули США, хоча без рішення західноєвропейських членів процес не завершився б. Україна, як і Грузія, зараз у проблемнішій ситуації, бо для приєднання до Альянсу необхідно мати внутрішню стабільність без активних конфліктів на своїй території. А доки вони триватимуть, сказати важко. Але, окрім того, потенційні кандидати мають виконати базові умови на кшталт трансформації сектору безпеки. Фактично саме цей чинник був одним із зовнішньополітичних пріоритетів Словаччини стосовно України після Помаранчевої революції. Я тоді працював у Міністерстві оборони й частково займався цим питанням. Ми дуже серйозно ставилися до нього. Іншим пріоритетом була безпекова трансформація на Балканах. Потім, з огляду на дальші проблеми, Братислава відійшла від цих завдань. Однак трансформація сектору безпеки залишається критично важливою. Хоча нині, з огляду на те, як він деградував за останні роки, вважаю, що його

ФОТО: AP

Представники країн Вишеградської групи на GLOBSEC 2015 говорять про динаміку розвитку, а насправді втрачають до неї інтерес

їни не дуже радіють квотам, але якось миряться з необхідністю проявити солідарність з іншими, то у Вишеградській групі настрої радикальніші. Хоча це всього лише ситуативний захист власних інтересів і у якусь ширшу політичну солідарність він навряд чи переросте.

Більше спільного і далекоглядного у плані безпекової стратегії у Польщі і країн Балтійського регіону. Але поки що складається враження, що вони активніше шукають посилення в межах НАТО, а не намагаються паралельно вибудувати регіональну безпекову мережу, можливо, із залученням скандинавських країн (**див. стор. 37**), у якій вони б менше залежали від західноєвропейських союзників, адже ті не виявляють великої готовності захищати їх у випадку кризи. Певний час, особливо після початку американ-

ської «політики перезавантаження» з Росією, Польща активно переорієнтувалася на взаємодію з Німеччиною як ключовим союзником у ЄС. Але цей союз виявився більш вигідним у торгово-економічному, ніж оборонному плані. Тому сьогодні Польща закуповує американські ЗРК Patriot і веде переговори із США про розміщення на своїй території важкого американського озброєння, поки Німеччина разом із Францією проти навіть постійного контингенту НАТО у східноєвропейських країнах. Дивує те, що у міжнародній дискусії Україну майже не згадують, як щонайменше потенційного стратегічного партнера у регіональній безпековій мережі. Можливо, це робиться, щоб не драгувати Росію. Ймовірно, через недовіру до України як держави. А може, тому, що уся стратегія поки що обмежується відлякувальною демонстрацією потуги НАТО виключно в межах кордонів Альянсу. І тут активніше пропонувати стратегічні рішення мала б Україна. Але для цього бажано спочатку принаймні помітніше з'являтися на заходах на кшталт GLOBSEC не лише громадським активістам, а й представникам влади, які б могли конкретно і вивчено розповісти про реформи та плани подальших змін, а ще – запропонувати стратегічне бачення регіональної без-

пекової структури і місце України в ній. Але поки що на офіційному рівні ми, так само як і решта європейців, більше констатуємо, ніж пропонуємо.

Кілька років тому до Києва привозили колекцію мистецьких інсталяцій. Серед них була скляна кімната-куб, наповнена білим димом, схожим на дуже густий туман. Ступаючи у цей дим, людина повністю втрачала відчуття орієнтації у просторі, не розуміла, з якого боку зайшла і як повернутися до дверей, хоча стояла за два кроки від них. За кілька хвилин перебування в кімнаті у тих, хто не торкався рукою стіни, починалася легка паніка. Але всі знали, що куб маленький, тому в який бік не йди, вешті намагаєш стіну і, тримаючись її, вийдеш з диму. Сьогоднішній європейський простір схожий на таку кімнату – за крок, а тим паче десять, в диму кремлівської непередбачуваності нічого не видно. Одні в ній завбачливо встигли вхопитися за стіни. Інші пропустили момент і тепер платять за це. З тієї скляної інсталяції можна було вийти у безпечний простір музею. З нинішньої реальної – хіба що у світ, де свої цінності диктуватимуть країни на кшталт Росії чи Китаю. І від тупцювання під стінами в надії на «якось буде» замість того, щоби спільно розвивати дим і розбиратися з тим, хто його пускає, користі мало. ■

швидше треба відбудувати, а не трансформувати. На це потрібен час. І саме цим, певно, частково пояснюється обережність заяв європейських політиків щодо перспектив приєднання Києва до НАТО.

Що стосується допомоги Україні в реформі її безпекового сектору, то тут діють різні трас-тові фонди НАТО*. Але важливіше те, яку роль здатні відіграти країни на кшталт Словаччини: вони на відміну від західноєвропейських членів Альянсу мають свіжий досвід трансформації і можуть бути дуже корисні Україні. Пригадую, як 1994 року, коли до влади в нас прийшов уряд Володимира Мечіара (прем'єр-міністр, який відрізнявся авторитаризмом і якому закидали, зокрема, небажання проводити реформи та обмеження політичної опозиції. – **Ред.**), Мадлен Олбрайт сказала, що Словаччина стала «чорною діркою» в Центральній Європі. Минуло 20 років – і сьогодні ми в абсолютному іншому становищі. Так, у нас є проблеми, зокрема брак грошей, корупція, клієнтелізм, недоліки політичної системи та безробіття. Але, навіть попри все це й попри те, що декому не подобається жорстка лінія політики нинішнього прем'єра Роберта Фіцо, ніхто не піддає сумніву демократичні цінності чи демократичний

шлях країни. А тепер скажу кліше: Україна зі свого боку мусить виконати домашню роботу. Нам не варто надто на неї тиснути, але маємо говорити, що дальша допомога буде за умови реформ.

Україна, зі свого боку, має компоненти безпекової інфраструктури, яких бракує нам тут. Один із них – засоби стратегічних авіаперевезень. У деяких країн Вишеградської групи цього компонента не існує. Ще одна перевага України – досвід у нинішньому конфлікті, адже інструменти боротьби в гібридній війні вкрай важливі й для НАТО. Ми зараз їх шукаємо, а ви уже працюєте із цими загрозами. Хай там як, Україні важливо нині залишатися на правильному шляху і набратися терпіння.

Тимчасовий чи постійний характер має російська загроза – предмет активної міжнародної дискусії. На моє особисте переконання, Росія нам більше не партнер – і це факт. Але залишаються якісь моменти на кшталт ядерної угоди з Іраном чи ситуації з Північною Кореєю, через які американцям складно сказати про росіян те саме, що кажуть. Однак предмет дискусії в полі зору багатьох лідерів, особливо великих західних держав. Сумніваюся, що на саміті у Варшаві вже офі-

ційно заявлять: Росія більше не партнер, і її слід сприймати як противника, з яким ми розриваємо діалог. Нинішня «підвішеність» у відносинах між НАТО і РФ зберігатиметься ще довго. Але, якщо буде рішення про перегляд Стратегічної концепції Альянсу у відповідь на нові реалії, від нього сподіватимуться чіткого визначення нового статусу відносин із Москвою. Хтось вважає, що дискусія із приводу стратегічної концепції треба починати до саміту у Варшаві, аби там уже запустити процес її перегляду. Інші стверджують, що нова концепція не потрібна, бо і стара непогана. Багато в чому так воно і є. А поки що маємо чіткий меседж від заступника генсека НАТО Вершбоу, який повторює і багато інших лідерів: Росія більше не партнер. Хоча офіційно ще тримаємо запасні двері трохи проциненними на випадок, якщо там щось зміниться.

*П'ять трасових фондів Альянсу спрямовані на модернізацію систем зв'язку й автоматизацію Збройних сил України; перепідготовку та соціальну адаптацію військовослужбовців, зокрема в зоні АТО; програму фізичної реабілітації поранених та протезування; реформу систем логістики й гармонізацію ЗСУ зі стандартами НАТО; а також боротьбу з кіберзлочинністю. Кожен фонд формують внески груп країн. Загальна сума фінансування на 2014–2017 роки – €10 млн.

«Від українських колег чекають чесності, а не розповідей про готовність проводити реформи»

Саміт НАТО в Уельсі приніс серйозні зміни й пожвавив стратегічне мислення в Альянсі. У

результаті маємо його війська на постійній ротациї в Центральній та Східній Європі, масштабні навчання і План дій підвищеної готовності – для швидкої реакції на нові виклики безпеки. Це суттєво. Особливо з огляду на те як Німеччина і Франція, а також більшість членів організації, протидіють ідеї Польщі щодо розміщення постійних баз НАТО в цьому регіоні. Тепер партія Анджея Дуди говорить про розширення початкового плану, затвердженого в Уельсі. Але це створює ризик завищених очікувань, через що варшавський саміт може видатися провалом, провину за котрий, найімовірніше, спишуть на німців. А це недобре для польсько-німецьких відносин. Зараз і німці, й американці, до речі, попереджають поляків про таку перспективу.

Що поляки часто недооцінюють, то це зміну думки в Німеччині. Поки що зрушення не настільки суттєві, як нам хотілося б, але німці значно активізувались у спільних навчаннях, розбудові сил швидкого реагування й укріпленні бази в польському Щецині.

Росію сьогодні вважають довгостроковим, а не тимчасовим викликом для НАТО. Це на рівні оцінок. Питання ось у чому: в яку конкретно політику вони виллюються. Отут у нас є певні розбіжності, скажімо, між Польщею та країнами Балтії і центральноєвропейськими державами, як-от Словаччина, Чехія, Угорщина. Західні союзники не наважуються визнати Росію виключно загрозою і утвердитись у необхідності стратегічного переосмислення відносин із нею, її стримування. Це чітко ілюструє той факт, що РФ уже як мо-

Пьотр Бурас, керівник представництва Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR) у Варшаві

гла порушила Основоположний акт про співпрацю і взаємодію з НАТО, підписаний 1997 року, а західні союзники, зокрема Німеччина і Франція, надалі прагнуть його дотримуватися, вважаючи бодай якимось документом, на засадах котрого можна вибудувати відносини в майбутньому, якщо на користь цього стануться якісь зміни. Але прикладом переосмислення є уельський пакет заходів, про який уже йшлося: без російської анексії Криму й агресії у Східній Україні його не було б.

Це важливо з політичного погляду, адже в Європі є і багато інших безпекових викликів від різних точок напруження у світі: із півдня, з Азії... Тож багато хто в НАТО вважає, що готуватися треба до відповіді на всі, а не тільки на один – зі сходу. Однак польська позиція полягає в тому, що, оскільки уельський пакет випливає із власне російської агресії, то й нові сили слід розбудувати таким чином, щоб їх

Однак польське суспільство зовсім не настільки повально проукраїнське, як здається. Коли спитати поляків, чи варто нам підтримувати Київ фінансово, понад половина скаже, що ні. Хоча це традиційна польська реакція: ми вважаємо себе доволі бідними, тому нам не подобається, коли в нас просять грошей. Але важливіше те, що думає про Україну політичний клас на рівні ЄС і двосторонніх відносин. Тут згаданий консенсус присутній. Хоча є і твереза, дещо песимістична оцінка українських внутрішніх процесів. Більшість польських політиків та експертів, що знаються на Україні й постійно підтримують її, почуваються розчарованими, адже, на їхню думку, нинішня ситуація в сусідній державі тільки частково зумовлена війною та діями Росії. А почати це результат неспроможності змінити країну за останні 20 років. Звісно, ніхто не вважає після Майдану, ніби українці заслужили на те, що переживають сьогодні. Країна бачиться абсолютно іншою, але подекуди зі старими елітами. У нашому політикумі відчувається роздратування тим, що українські колеги на політичних зустрічах часто малюють рожеві картинки, хоча від них чекають чесності, а не розповідей про готовність проводити реформи. Поляки сподіваються на обговорення конкретних проблем і допомоги у їх вирішенні, а ще на пояснення, чому в тому чи тому питанні відсутній прогрес.

Зрештою, нас не треба переконавати у важливості України для Європи. Але коли польські колеги говорять українським посадовцям, що не бачать поступу, наприклад, у правових реформах, то у відповідь лунає емоційне заперечення. І це, мабуть, найбільше шкодить інтересам України. ■

ЗАХІДНІ СОЮЗНИКИ НЕ НАВАЖУЮТЬСЯ УТВЕРДИТИСЬ У НЕОБХІДНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ВІДНОСИН З РОСІЄЮ, ЇЇ СТРИМУВАННЯ

можна було застосувати в потенційному конфлікті з РФ, а не для стримування біженців, які пливають до європейських берегів. Такий характер нинішньої дискусії про переосмислення ставлення до Росії та лінії розколу в ній.

У Польщі є чіткий консенсус: незалежність, безпека, стабільність і ефективна держава в Україні – її ключовий інтерес. Це розуміють в усіх політичних силах. Зміна уряду навряд чи вплине на таку розстановку.

Новий оборонний альянс

Автор:
Едвард Лукас,
Велика Британія

Країни Балтії – це испыт на надійність НАТО. З огляду на географічне положення їхню безпеку в кризових умовах важко зміцнювати без допомоги Швеції та Фінляндії, що не входять до Альянсу. А якщо відверто, то неможливо, якщо тільки Захід не готовий відповісти на російське вторгнення або будь-яку провокацію з ядерною зброєю. Вибір сьогодні непростий: або кінець НАТО або ризик Третьої світової війни.

Владімірові Путіну це добре відомо. Тож він систематично провокує країни регіону, раз по раз акцентуючи на відносній потужності РФ. Не так давно Росія викрала співробітника контррозвідки Естонії. Вона погрожує ядерною зброєю і проводить відповідні імітаційні навчання. А ще застерігає Швецію і Фінляндію від самої думки про вступ до НАТО. Проти країн Балтії ведеться безжална пропагандистська кампанія. Росія імітує удари ядерних бомбардувальників, а її військові літаки кружляють регіоном із вимкненими транспондерами, наражаючи на небезпеку, зокрема, пасажирські лайнери.

Росія перемагає завдяки слабкості Заходу. І слабкість ця добровільна, а не вимушена. Загальний ВВП північної п'ятірки (Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії та Швеції), балтійської трійці (Естонії, Латвії та Литви) й Польщі сягає \$2,3 трлн, тобто на третину перевищує російський (\$1,7 трлн). Навіть їхній сукупний оборонний бюджет є досить значним – \$33 млрд. Як єдине ціле вони були б неабиякою силою – більш ніж відповідною РФ.

Однак ПБП9 – так я називаю їх у доповіді, яку готую для Центру досліджень європейської політики (СЕРА), – бракує єдності. Між ними чимало розколів: на членів і не членів НАТО або ЄС, великих і маленьких, багатих і бідних, «халтурників» і тих, що не економлять на армії (вимогу НАТО про оборонний бюджет на рівні 2% ВВП виконують тільки Польща й Естонія).

Бракує між них і довіри. Швеція та Фінляндія не проти співпраці з Альянсом, однак навряд чи вступлять до нього найближчим часом. НАТО не відки-

дає взаємодії зі Стокгольмом та Гельсінкі – однак лише до певної межі. У випадку кризи воно не може розраховувати на країни, що не входять до його складу. Польща – найбільша потуга в регіоні – побоюється, що захист сусідів підірве її власну безпеку. А ті, своєю чергою, остерігаються, що наступний уряд у Варшаві скотиться до гри на публіку й непередбачуваності.

Словом, кожна із країн ПБП9 має виправдання, щоб не робити регіональну оборонну співпрацю власним ключовим пріоритетом. Як наслідок, вони слабкі, а ймовірність війни зростає.

Збільшуються й шанси Росії на стратегічний прорив. Якщо вона успішно атакує або підірве безпеку країн Балтії, шкода, заподіяна порядковій європейській безпеці захопленням української території стане непоправною. Скромність США в Балтійському регіоні теж справить масштабний і ката-

строфічний вплив на захищеність усього світу (хто довірятиме Вашингтону в Азії, коли він махне рукою на своїх давніх і близьких союзників у Європі?)

Усього цього можна уникнути. У моєму звіті йдеться про те, що ПБП9 може значно активніше обмінюватися розвідданими і співпрацювати в питаннях військового планування, спільних закупівель зброї, а також навчань.

Це вимагатиме болісних змін. Польщі доведеться почати серйозно сприймати дрібніших сусідів. Країнам Балтії – погодитися на залучення партнерів із-поза меж НАТО до їхньої оборони. Швеції та Фінляндії – поглибити взаємну співпрацю і взаємодію з Альянсом. А йому – покласти край філософським розмірковуванням про небажану залежність від країн – не членів. Загроза Росії наростає – і вибір тут невеликий.

ПБП9 може перетворитися на життєздатну безпеково-оборонну структуру лише під проводом Америки. Наразі вона є найважливішим партнером для всіх країн регіону. Тож за покликом США вони відмовляться від своїх улюблених табу й забобонів. Що активніше Вашингтон конструюватиме європейську безпеку, то меншою буде відповідальність його самого як її фундаменту. ■

**ПІВНІЧНОЄВРОПЕЙСЬКІ
ТА БАЛТІЙСЬКІ КРАЇНИ
І ПОЛЬЩА МОЖУТЬ
АКТИВНІШЕ
ОБМІНЮВАТИСЯ
РОЗВІДДАНИМИ
І СПІВПРАЦЮВАТИ
В ПИТАННЯХ ВІЙСЬКОВОГО
ПЛАНУВАННЯ**

Із новенькими не до жартів

Східноєвропейці не панькатимуться з Грецією – і не тільки з нею

Ще у квітні економічний міністр фінансів Словаччини Петер Кажимір різко поставив на місце профспілкових активістів, які вимагали щорічної «тринадцятої» пенсії. Через кілька днів на зустрічі міністрів фінансів єврозони в Ризі він обурено диспутував на ту саму тему з упертим грецьким колегою Янісом Варуфакісом. Домагаючись полегшення умов отримання фінансової допомоги для обтяженої боргами Греції, Варуфакіс ратував за відновлення «тринадцятої пенсії», яку Афінам довелося скасувати на попередньому етапі кризи. Ще не охолонувши після суперечки зі словацькими профспілками, Кажимір пояснив Варуфакісу, що відповідальні міністри фінансів пропонують пільги своїм громадянам тільки тоді, коли мають на це гроші. До розмови пристав і колега зі Словенії, який зауважив, що його країна обійшлася без санації у 2013 році лише завдяки непопулярним заходам, котрих Греція сьогодні уникає.

Рішення щодо майбутнього Греції в єврозоні чи поза її межами залежатиме від найбільших кредиторів, особливо Німеччини, яка вимагатиме, скажімо, урізання пенсій в обмін на те, що послабить вимоги до допустимого первинного профіциту бюджету. Але менші й бідніші країни можуть виконувати тут роль «поліції моралі», стежачи за дотриманням правил, які Греція, на їхню думку, грубо порушує. Країна скотилася в серйозну рецесію – почасти через режим суворої економії, нав'язаний кредиторами. Але скарги її жителів на важке життя не викликають співчуття, скажімо, у Словаччині, де ВВП на особу становить 85% грецького, а пенсіонери мають набагато

менше доходів. Кілька місяців центрально- і східноєвропейські члени єврозони закликали чиновників почати офіційне планування виходу Греції з валютного союзу. В середині червня на зустрічі вищого керівництва у Братиславі їм це вдалося.

Ці країни пам'ятають власні труднощі, що були не простішими, ніж грецькі, й не тільки за комуністичної епохи. Від 2008 до 2010 року, коли Латвія провела жорстку внутрішню девальвацію для відновлення конкурентоспроможності, її ВВП впав на 25%. Політики цих держав надзвичайно шанобливо ставляться до фіскальних правил. Словаччина, наприклад, має найкрутіші «боргові гальма» в єврозоні: вони передбачають заморозження міністерських окла-

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІ КРАЇНИ ПАМ'ЯТАЮТЬ ВЛАСНІ ТРУДНОЩІ, ЩО БУЛИ НЕ ПРОСТІШИМИ, НІЖ ГРЕЦЬКІ, Й НЕ ЛИШЕ ЗА КОМУНІСТИЧНОЇ ЕПОХИ

дів, якщо державний борг перевищує 53% ВВП (так було протягом двох років. Утім, сукупний показник єврозони становить 92%). У Словаччині й Латвії спостерігається помірне зростання економіки та скорочення дефіциту бюджету, що перетворило їх на поборників сприятливої для зростання суворої економії (проти цього давно виступає Варуфакіс). Якщо спитати в німців про їхній категоричний підхід до Греції, у відповідь вони часто скажуть, що справжні прихильники жорсткої лінії живуть далі на схід.

Сьогодні Словаччина зовсім не така, як була у 2010–2011-му. Тоді її уряд спочатку відмовився від участі у фінансовій допомозі Греції, через що інші члени єврозони закидали словакам несолідарність із постраждалою країною, а потім пішов у відставку в зв'язку з рішенням про внесок до Європейського фонду фінансової стабільності. Частково така поведінка викликана тим, що грецький уряд ізолював сам себе. Але вона, окрім того, свідчить (через 11 років після «великого вибуху» Європейського Союзу на схід) про посилення дипломатичної самовпевненості й компетентності країн, які, за словом одного словацького міністра, перестали бути «об'єктом політики ЄС».

Звісно, в нинішній ситуації на користь Братислави грає те, що вона по один бік барикад із Берліном. Просуваючись до центру Європи, Словаччина міцно трималася за свого найбільшого торгового партнера і європейського скарбника. Але в чомусь східноєвропейці хочуть – і можуть – помірятися силами зі Старою Європою. Вони вже перемагали в питаннях кліматич-

ної політики та «інтеграційних фондів» Євросоюзу (коштів на вирівнювання доходів для бідніших країн Європи). А ще «східний клуб» на чолі з Польщею зазвичай опирається однією з ключових вимог Британії щодо перегляду умов членства в ЄС – урізанню соціальної допомоги незаможним мігрантам.

Ще яскравішим прикладом протистояння стали проблеми з іммігрантами у ЄС. За останні тижні Словаччина, зокрема, стала на чолі коаліції східноєвропейських держав, обурених планами Європейської комісії змусити кожного члена Союзу прийняти певну кількість біженців з Еритреї та Сирії. За словами одного європейського дипломата, інколи дискусії ставали дуже неприємними. Але з погляду східноєвропейців вони виявилися дуже результативними. На зустрічі міністрів внутрішніх справ минулого тижня план не підтримали, тож Єврокомісія спіймала облизня.

ВИШЕГРАД НЕ МЕРТВІЙ, ВІН ВІДПОЧИВАЄ

У серці східноєвропейської дипломатії лежить Вишеградська

група, до основного складу якої входять Чехія, Угорщина, Польща та Словаччина (хоча інколи приєднуються й інші країни). Цей формат постав під час зустрічі в одному з угорських замків ще в 1335 році; у своєму сучасному вигляді він допоміг відкрити учасникам четвірки шлях до НАТО і ЄС. Сьогодні на ній, можливо, позначається вік: 2014 року її ослабили розбіжності щодо санкцій проти Росії (поляки обрали позицію «яструбів», інші сприйняли ідею без ентузіазму). Це не має жодного стосунку до дискусій із приводу євронизи: ніхто з решти трьох членів групи не перейде на євро вслід за Словаччиною в найближчому майбутньому. Але чутки про смерть Вишеградської четвірки, за словами політиків, дуже перебільшені.

Можливо, це добре. Але сварки із приводу близькосхідних біженців оживили старі страхи інших європейців: що «східняки» – друзі тільки в радості й повернуться спиною, щойно почують неприємні вимоги. Свої відмовки вони прикривають риторикою про відповідальність за Європу: словаки

заявляють, що бояться за Шенген на випадок, якщо біженців посилають до країн, із яких ті намагатимуться негайно виїхати. Регіональний велетень Польща, схоже, ніяк не може прийняти одностайне рішення. Але риторика внутрішніх дискусій у деяких країнах, особливо Угорщині, інколи межувала із ксенофобією. Альтернативних пропозицій вони теж не мають. Словацький соціолог Міхал Вачечка каже, що висока популярність ЄС на його батьківщині відразу різко впаде, якщо раптом туди приплотять кількості біженців.

Незабаром це можна буде перевірити на практиці: зараз комісія сподівається, що країни таки добровільно погодяться із квотами на мігрантів, близькими до початкових. Крім того, вимальовується можливість ще й третього пакета фінансового порятунку для Греції – а це страшний головний біль для словацького уряду, на який у травні наступного року чекають вибори. Щоб зберегти свій вплив, східноєвропейцям потрібно знайти обережні способи казати «так» і дієві казати «ні». ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Народи-Фенікси

Чому одні з найбільш гноблених народностей зникають, а інші здобувають незалежність?

Коріння цих двох народів росте із неспокойних земель на перетині сучасних Ірану, Іраку, Сирії і Туреччини. Їхні криваві історії переплітаються в багатьох поколіннях, а потім різко розходяться. Обидва вони нічого не отримали після розвалу Османської імперії, потрапивши в арабські лещата в державах, що постали на її руїнах (див. **карту**). Але одна з цих вічних жертв близькосхідних повстань – курди – може зрештою здобути державність. Інша – асирійці, або айсори (християни, котрі розмовляють арамейською і столицею котрих у стародавні часи була Ніневія) – витіснена на політичні задвірки, позбавлена історичної спадщини, а тепер ще й переслідувана бойовиками «Ісламської держави». «Ми мріємо про місце на Землі, яке могли б назвати своїм», – каже президент Асирійської національної ради Сирії Бассам Ісгак.

Історія непередбачувана. Курдам власна держава, яку вони зрештою здобудуть на Півночі Іраку, якщо (або коли) розширять нинішню автономію до повного суверенітету, бачилася недосяжною впродовж більшої частини ХХ століття. Так само і мрія євреїв про землю обітовану в Палестині також колись здавалася примарною. Але в обох випадках утрутилася історія. Поміж щасливих збігів обставин і нещастя, котрі вона підкидає, вимальовуються логічні передумови для стрибків курдів – як і багатьох інших народностей – від вічної трагедії до власної державності. В інших принижених меншин таких передумов не видно. Якщо придивитися до закономірності їхнього формування, можна зрозуміти, які ще з нині упосліджених народностей є наступними кандидатами на тріумф.

Найважливіший фактор тут, на думку історика Юджина Ро-

гена з Оксфордського університету, – це накопичення критичної маси, коли меншина в певному суспільстві утворює більшість в окремій частині країни, яку можна відділити. Так склалися з курдами в Північному Іраку, але не з асирійцями, найгустішу громаду яких (у Північно-Східній Сирії) розвіяла гро-

**НАЙВАЖЛИВІШИЙ ФАКТОР
ЗДОБУТТЯ ДЕРЖАВНОСТІ –
КОЛИ МЕНШИНА УТВОРЮЄ
БІЛЬШІСТЬ В ОКРЕМІЙ
ЧАСТИНІ КРАЇНИ,
ЯКУ МОЖНА ВІДДІЛИТИ**

мадянська війна. І не з кримськими татарами, які століттями проживали на однойменному півострові до виселення в ході чергової з жахливих сталінських депортацій.

Добре, якщо меншина має давні й цілком законні підстави претендувати на територію, яку населяє. Частково це визнача-

ється особливостями географії: деякі іракські курди заявляють, що їхня гориста батьківщина допомогла їм і боронитися від загарбників, і зберегти власну культуру. Важливо й те, як відбувалося перше поглинання цих територій більшими державами.

«Швидше за все, вас проковтнуть повністю, – застерігав Жан-Жак Руссо поляків перед поділом Польщі між Австрією, Пруссією та Росією в 1772 році, – тому маєте подбати, щоб вас не перетравили». Одна із заповрок того, щоб не перетравили, – збереження національної свідомості. Але важливі й адміністративні та правові моменти. Порівняйте Вірменію і Чечню. Після геноциду від рук османів під час Першої світової та зради західних держав, оточені імперіями, що розпадалися, вірмени спромоглися, хоч і ненадовго, на власну державу. Її проковтнули більшовики. Однак, як зауважив вірменський журналіст і оглядач Вікен Четерян, оскільки Вірменія формально ввійшла до складу Радянського Союзу як держава, вона знову з'явилася у такому статусі 1991 року. Відтак колись несуттєвий внутрішній кордон став міжнародно визаним рубезем між двома різними країнами. Тоді як чеченців приєднали до Росії в жорстокий, насильницький спосіб – і вони досі залишаються в її складі, не-

FOTO: AP

зважаючи на дві криваві спроби від'єднатися.

Кровопролиття і страждання часто підточують прагнення народу до власної державності. За приклад можна взяти черкесів – бездержавну народність із Північного Кавказу. У 1864 році вони гинули сотнями тисяч, тікаючи за Чорне море від царської армії. Інколи за перевіз розраховувалися власними дітьми. Вони зберегли традиції бучних весіль, гостинності, кодекс честі й поваги в Туреччині та інших країнах; деякі з них усе ще прагнуть до широкої автономії в складі Росії і навіть до незалежності. Утім, як зазначає експерт із черкеської політики Зейнел Беслені, інші покійно зосередилися на здобутті прав меншин у нових батьківщинах.

Коли страждання не затімає надій на автономію, воно їх підживлює. Історик Норман Дейвіс зауважує, що «страждання створює культуру месіанізму» і дає націоналістам змогу мобілізувати співвітчизників. Окрім того, воно допомагає заручитися дипломатичною підтримкою, необхідною групам, які прагнуть самовизначення, вважає Джоанна Грін з Організації непередставлених націй і народів зі штаб-квартирою в Гаазі. Черкеси й асирійці (що, як і вірмени, по-

«МИ ЙДЕМО ДО ПАРЛАМЕНТУ». Лідери прокурдської Народно-демократичної партії вітають своїх кандидатів перед квітневими виборами у Туреччині. У результаті політсила здобуде 80 мандатів, таким чином доклавшись до обмеження влади правлячої партії нинішнього президента Ердогана

страждали від масових убивств у 1915 році) теж хотіли б, щоб їхні трагедії визнали геноцидом. Те саме стосується й кримських татар (які зараз ставлять собі за мету не суверенітет, а скромнішу форму автономії): за словами координатора Кримського інституту стратегічних досліджень Арсена Жумаділова, депортація повинна вважатися геноцидом «у цілому світі, щоб, коли нас кривдять сьогодні, біль відчували скрізь».

Травма може передавати у спадок іще один важливий капітал – діаспору, чие лобіювання, інформування та збір коштів набувають дедалі більшої ваги. Дослідники сіонізму сардонічно зауважують, що, якби вдалося переманити всіх євреїв до Ізраїлю, майбутнє цієї держави опинилося б під загрозою, позаяк політична й фінансова допомога діаспори для неї життєво необхідна. Вона має інтелектуальні й практичні вигоди. Колишній прем'єр регіонального курдського уряду в Іраку Баргам Салег згадує, як добре були сприйняті націоналістичні ідеї серед курдів, котрі (як і він) утекли з Іраку від режиму Саддама Гусейна. Багато з них, як і Салег, згодом повернулися на батьківщину з цінним досвідом (утім, діаспорі може заважати і її безкомпромісність: «У діаспорі ти

живеш мріями, – каже Салег, – а тут доводиться мати справу з реальністю»).

Однак ніщо зі сказаного вище не має значення, якщо головний режим не впаде (як в Іраку, а до нього – в СРСР та Австро-Угорській, Британській чи Османській імперії) або (що буває рідко) не погодиться добровільно передати владу. І все-таки його васали повинні бути у всеозброєнні, щоб не змарнувати моменту для здобуття державності, коли в імперії настає криза.

Критична маса тих, хто прагне державності, реалістичні кордони, співчуття міжнародної спільноти, історія, діаспора й ослаблений центр імперії – де тепер можна чекати збігу таких обставин? Розпадеться зможе Росія, що, по суті, є імперією. Така сама доля, не виключено, спіткає й Китай під тиском демократизації. Тоді може відкритися шлях до державності для Тибету й переслідуваної Пекіном мусульманської меншини уйгурів. Неминучим видається перегрупування на Близькому Сході. Якщо розпадеться Сирія, міркує Ісак, то частина його розвіяних світом побратимів-ассирійців може повернутися додому. Надія не вмирає, навіть якщо йдеться про далеке майбутнє. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Малими кроками до великої свободи

Одні країни обмежили владу деспота-монарха сотні років тому, здобувши таким чином верховенство права. Інші не можуть і досі

Автор:
Майкл Бініон,
Велика Британія

Вважається, що Magna Carta – Велика хартія вольностей – це фундамент концепції прав людини, перша гарантія верховенства права, основа демократії, котра не дозволяє правителю вольнолюбіво волею народу і стримує тиранію. Що цей документ, підписаний на болотах поблизу Темзи 800 років тому, ліг в основу не лише англійської парламентської демократії, а й численних майбутніх спроб урегулювати життя суспільства й утвердити громадянські права та особисту гідність. Що Хартія заклала підвалини розвитку англосовітського світу в

період Просвітництва. Що їй належить ключовий вплив у зародженні Сполучених Штатів і формуванні їхньої Конституції. Що деякі положення Хартії були закладені в Статуті ООН, а пізніше – в Загальній декларації прав людини.

Насправді, все було дещо інакше. Хартія не надала свободу народу Англії і не заклала підвалини конституції. У ній взагалі не йшлося про універсальні права людини. І вона не налягала на тому, що правитель країни мусить бути моральним, справедливим або чесним. Але за кілька століть з часу підписання вона перетворилася на могутній символ свободи, демократії та прав людини, а сьогодні її загальноприйнято вважають першою та

найважливішою в Середньовічній Європі спробою забезпечити рівні права для всіх людей через верховенство права.

Саме тому у Великій Британії нещодавно так помпезно й урочисто відзначили річницю підписання Хартії. 15 червня на узбережжі Темзи в Ранніміді, що неподалік від Віндзора, королева, архієпископ Кентерберійський і прем'єр-міністр країни вкотре зібралися ушанувати Magna Carta й наголосити на її неопіненному внеску у становлення свободи в усьому світі. До них приєдналася і представниця найпотужнішої демократії світу – генпрокурор США, яка говорила про визначальну роль Хартії у формуванні сучасного американського суспільства.

Сьогодні часто кажуть, що країни, які не зробили нічого подібного, щоб обмежити владу своїх монархів, ніколи не мали тих свобод чи міцної демократії, що вже давно є нормою для англійців. Наприклад, ніхто ніколи не обмежував автократичну владу російських царів, і це може пояснити появу Сталіна. Німецьких правителів теж багато століть не змушували коритися волі народу, можливо, тому там і постав Гітлер.

При цьому, здебільшого забувають обставини, що підштовхнули до підписання Хартії. У пам'яті лишаються основні факти: 1215 року король Іоанн, який має репутацію одного з найгірших правителів давньої Англії, був змушений підписати мирну угоду з могутніми баронами, які виступили проти його тиранії зі зброєю в руках. Місце підписання обрали тому, що болота біля Темзи були настільки в'язкими, що ані король, ані барони не змогли би привести туди армію. Барони були розлючені тим, що раніше Іоанн за протворив багатьох із них до в'язниці без суду і намагався керувати справами церкви. Очільник англійської церкви, архієпископ Кентерберійський, виступив посередником, підготувавши мирну угоду, яка гарантувала захист прав церкви, захист баронів від незаконного ув'язнення, доступ до оперативного правосуддя і обмеження феодалних повинностей на користь короля. Нагляд за дотриманням положень Хартії мала здійснювати рада з 25 баронів. На практиці жодна зі сторін не виконала зобов'язань, а сам документ невдовзі анулював Папа Іннокентій III.

За збігом обставин Хартія вольностей згодом отримала друге життя. Король Іоанн через рік помер, і трон посів його син Генріх III – слабкий юнак, якого контролювали регенти. 1216 року, прагнучи забезпечити собі владу й підтримку для нового короля, вони поновили Хартію, а також підписали ще один документ – Лісову хартію, яка передбачала дотримання прав і захист простого люду і, що головне, гарантувала їм доступ до лісів та земель, на яких вони мешкали. Про другу Хартію всі забули, однак це і була

перша спроба забезпечення економічних прав та прав людини для селян і робітників, більшість із яких були кріпаками. Власне Magna Carta була перезатверджена 1225 року в обмін на право короля збирати нові податки. Відтоді Хартію перезатверджував кожен новий монарх, і вона стала частиною статутного права Англії.

Отже, важливий момент у ній – верховенство права. На той час правосуддя все ще було доволі свавільним. Життя більшості простих людей було тяжким, безпросвітним і коротким. Але навіть за таких умов загальноприйнятним став принцип, за яким людей не можна кидати до в'язниці без суду, а правосуддя мало бути незалежним від короля. Таке положення підкріплене прийнятим раніше і перезатвердженим законом Habeas Corpus, що вимагав судового розгляду справи будь-якої ув'язненої людини. Цей закон і Хартія вольностей визначили основні принципи англійського загального права, яке заклало підвалини правової системи США і більшості інших англословних країн.

Протягом століть політичний міф про Magna Carta як фундамент свободи в Англії тільки зміцнювався. До Хартії зверталися як до основного закону за будь-яких суперечок між монархом і парламентом. На неї посилювалися як на вагомий аргумент під час громадянської війни в Англії, в результаті якої короля стратили, а Англія всередині XVII століття на якийсь час перетворилася на республіку. У XVIII–XIX століттях парламент внаслідок прийняття різних нових законів викинув значну частину її оригінального змісту. Однак сам її принцип лишився непорушним. Нещодавно найвищий британський суддя назвав Хартію «найвидатнішим конституційним документом усіх часів – основою свободи індивіда на протигагу самочинній владі деспота».

Торжества з нагоди 800-ї річниці Хартії варті уваги з кількох причин. По-перше, як і у XIII столітті, на них об'єдналися три традиційні стовпи британської влади: монархія, церква і прем'єр-міністр. Щоправда, тепер

прем'єр-міністр представляє народ, а не баронів, а церква не має тієї політичної і релігійної влади, якою користувалася 800 років тому. По-друге, участь генерального прокурора США Лоретти Лінч засвідчила спільну відданість британської й американської влади свободі й верховенству права. По-третє, на місці підписання Magna Carta з'явилася офіційна британська меморіальна дошка і пам'ятник, урочисто відкриті королевою. Досі єдиним меморіалом Хартії був подарунок 1957 року від Сполучених Штатів.

Латинський текст Хартії було виведено пером на листках пергаменту, на кожному з яких стояла велика королівська воскова печатка. Лишилося тільки чотири оригінальні примірники Magna Carta. Одна з них зберігається у Британській бібліотеці, решта у двох британських соборах.

Цікаво, що нині у Великій Британії точаться дебати щодо пропозиції чинного уряду консерваторів вийти з Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод здебільшого тому, що ця повоєнна угода не дає змоги британцям вільно де-

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І ЗАХИСТ ПРОСТОГО ЛЮДУ, А ЩЕ ДОСТУП ДО ЛІСІВ І ЗЕМЕЛЬ ГАРАНТУВАЛА ЛІСОВА ХАРТІЯ

портувати терористів і здається такою, що втручається у британську правову систему.

Насправді документ має велике значення у ширшому контексті, особливо для таких країн, як Росія, де влада дедалі менше зважає на верховенство права й гарантії особистих прав людини. На торжествах з нагоди річниці Хартії дочка королеви, принцеса Анна, сказала, що Magna Carta «дала нам одну із найголовніших доктрин – немає людей, вищих за закон. Тепер, ба навіть зараз, у багатьох куточках світу раніше й нині ми бачимо, що у державах, де відсутнє верховенство права, доходить до страждань людей у жалючий масштабах. Ми усі повинні стати на захист цих принципів». ■

Мережевий терор

Українська Facebook-спільнота вже котрий місяць гуде як розтривожений вулик. Адже цунами абсолютного нічим не виправданих блокувань акаунтів популярних, та й простих, дописувачів через активність російських ботів триває і навіть зростає. Звертання до керівництва найпопулярнішої серед українських інтелектуалів соціальної мережі не дають жодного ефекту, оскільки блокування в 99,9% випадків здійснюються автоматично, без будь-якого людського втручання. Російська інтернет-армія поки що дає фору чи не всьому світу: розуміючи специфіку діяльності алгоритмів Facebook, боти з Ольгіна та інших відповідних центрів створили механічну систему блокувань, яка робиться з метою не так подразнити українців, як для внутрішнього вжитку – запобігти можливій координації невдоволених росян через соцмережі.

ХВИЛЯ «БАНІВ»

Тисячі користувачів українського сектору Facebook, разом з автором цих рядків, познайомилися з блокуванням за останні місяці. Від легкого варіанта, коли ти проглядаєш стрічку друзів, але не можеш лайкати її чи сам щось писати, й до повного «бану», коли сторінка заблокована повністю. Якщо минулого року «бани» були пов'язані з приватною ініціативою окремо взятих представників «ватної» аудиторії, то приблизно з початку 2015-го процес набув зовсім інших масштабів. Майже щодня когось із популярних українських блогерів блокують, не кажучи вже про звичайних людей, яких «банять» за безневинні фотографії дівчинки з українським прапорцем на сукні під час похорону загиблого на фронті батька. Блокування українців російськими ботами набуло всіх ознак гарно налагодженої системи.

Цікаво, що привід для «бану» в більшості випадків взагалі не відповідає змістові посту. Наприклад, за підозру в «порнографії» заблоковано селфі відомого журналіста Андрія Капустіна з губер-

Автор:
**Богдан
Буткевич**

натором Одещини Міхеїлом Саакшвілі. Поет і блогер Андрій Бондар потрапив під заборону за критику блокування іншого користувача, а художника Олександра Ройтбурда, у свою чергу, заблокували за незадоволення рішенням щодо Бондаря. Таких випадків сотні. І вони зовсім не випадкові.

Від початку Майдану саме Facebook став головним комунікаційним майданчиком для спілкування та координації активістів. Ні Twitter із його щонайбільше 140 символами в пості, що так по-справжньому і не прижився в Україні, ні тим паче російська мережа «ВКонтакте», підконтрольний ФСБ аж до рівня доступу до особистих даних користувачів, й близько не могли створити конкуренцію дітищу Марка Цукерберга.

Російська пропаганда не мала готових алгоритмів дії у Facebook, зокрема й тому, що в українському сегменті він, за даними багатьох досліджень, став переважно осередком для спілкування інтелектуально розвинених людей із нормальними статками. Тому примітивні маніпуляції на кшталт «укропы распяли мальчика, предварительно его съев», які «на ура» йшли та йдуть «ВКонтакте», тут не діяли.

Однак немає нічого неможливого. Якщо ніяк організувати атаки на рівні сенсів, цілком можна робити їх на рівні програмного забезпечення. Саме цим терором у мережі й займається наразі армія російських ботів на державному утриманні РФ.

ТЕХНОЛОГІЯ БЛОКУВАННЯ

Російські боти діють винятково просто і, слід визнати, ефективно. Обирається мішень, зовсім не обов'язково з реально дратівливим змістом. А далі вмикається механічний процес подачі скарг. Бот-розсилки щодня централизованно посилюють десятки тисяч скарг на якийсь пост чи акаунт, у якому дуже часто жаліються на порушення без жодного стосунку до реального наповнення посту. Зміст, власне, не має ніякого значення. Наприклад, скарги йдуть

на «порнографію» чи «спам», хоча пост може бути про перспективи російської економіки.

Російські медіа-війська чітко зрозуміли, що процесом відстеження порушень у мережі займаються не живі люди, а відповідні програми. І ці програми, при досягненні критичної межі скарг, автоматично блокують пости чи акаунти, на які скаржаться, для подальшого розбирання. Власне, такою і є головна мета. Відверту порнографію чи насильство Facebook-програми автоматично визначають і видаляють. Але коли скарга йде або масовим «вкідом», або на якісь менш однозначні речі, як-от «це ображає мене» чи «цьому не місце на Facebook», тоді відбувається автоматичний «бан».

По-перше, це психологічний тиск на користувачів ворожого сегмента, які постійно відчувають себе вразливими, змушені підбирати слова, відчувають, що в будь-який момент їх можуть невмотивовано заблокувати. По-друге, це розбиває комунікаційний майданчик, на який у РФ мало впливу, сіє недовіру до нього серед українських користувачів, дає ілюзію всевладності російської агітпроп-машини.

Але найголовніша мета внутрішня. «Річ у тім, що Кремль дуже боїться Майдану в себе у країні, – пояснює SEO-експерт Сергій Анатольченко. – Там уже давно зрозуміли важливість соціальних мереж і розробили технології їх контролю, адже саме вони ставали основними координаційними штабами для протестувальників в усіх країнах світу, де в останні 10-15 років відбувалися революційні події. В РФ взяли під контроль всі соціальні мережі, до яких дотяглися руки і які базуються в російському сегменті інтернету – ЖЖ, «Одноклассники», «ВКонтакте» тощо. Єдиною прогалиною є саме Facebook, який хоститься в США, а його європейський офіс – в Ірландії. Так само бояться й Twitter, але він теж не прижився в Росії серед широкого кола юзерів, як і в Україні. Тому на українському сегменті відпрацьовуються техно-

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

логії масового блокування незручних чи потенційно небезпечних для російського режиму користувачів. Відповідно, завдяки їм у потрібний момент російські бот-служби зможуть повністю унеможливити будь-яку координацію протестувальників через соцмережі. Й неважливо, що за тиждень-два всіх заблокованих таким чином ті ж таки програми або навіть модератори мережі розблоковують – дорогоцінний час в умовах революційних подій буде втрачено. У цьому й полягає мета».

МЕТОДИКИ БОРОТЬБИ

Боротися з цими технологічними блокуваннями намагалися, наголошуючи, що потрібно створювати українську адміністрацію в Facebook. Так, вітчизняна Facebook-спільнота зверталася з проханнями та петиціями до власника мережі Марка Цукерберга щодо створення української адміністрації у зв'язку з масовими блокуваннями проукраїнських акаунтів, а також постів про нинішній українсько-російський конфлікт. До Цукерберга звертались і міністр інформаційної політики Юрій Стець, і навіть президент Петро Порошенко.

Питання в тому, що й звичайні користувачі, й політичні лідери, здається, не розуміють засад функціонування Facebook. Так, у відповідь на всі ці відозви 14 травня Марк Цукерберг заявив, що в Росії не існує адміністрації Facebook, яка могла б керувати українським сегментом мережі. А щодо можливості відкриття українського офісу відповів дуже туманно: мовляв, може, коли-небудь.

Але влада не заспокоїлася. Так, 17 червня прес-служба Міністерства інформаційної політики заявила, що його очільник Юрій Стець і заступник міністра Артем Біденко зустрілися з директором з питань громадської політики Facebook у Скандинавії, Центральній і Східній Європі та Росії Томасом Крістенсеном та керівником напряму громадської політики Facebook у Центральній і Східній Європі Габрієллою Чех. «Під час зустрічі обговорили по-

ліз відбуваються винятково в операційному офісі в Дубліні (Ірландія) на засадах аполітичності та дотримання стандартів соціальної мережі.

Посадові особи випромінюють оптимізм щодо цієї зустрічі та її наслідків. «Я сподіваюся, що всі ці тези міністру Стецю вдалося донести до керівництва європейського офісу Facebook, – каже Дмитро Золотухін. – Facebook сам зацікавлений у тому, щоб розібратися. Тому що, як і український конфлікт, це не тільки українська, а загальносвітова проблема. Російська сторона використовує мережу, щоб доносити свою пропаганду. Стець показав очільникам офісу приклади українського «забаненого» контенту і довів, що «бани» не відповідають правилам мережі. А також одночасно назвав приклади розпалювання ненависті й міжнаціональної ворожнечі з боку «рашистів», скарги на які система Facebook не приймає».

Але основне питання в тому, що Facebook – це комерційна компанія, головною метою якої є прибуток. Відповідно садити цілу армію модераторів, які відстежували б активність російських ботів, реально ніхто не буде. Як і відкривати окремий офіс для України, коли такого не існує для будь-якої окремої європейської країни, де й користувачів більше, й заробляти на них простіше завдяки різноманітним онлайн-продажам продуктів у мережі. Все це гроші, котрі не зрозуміло, як можна відбити.

Єдиний засіб боротьби з російськими ботами – це контрнатуп. Тобто ми маємо напрацьовувати власні механізми протидії російській інтернет-навалі. Зокрема, в неформальних бесідах експерти кажуть, що, наприклад, варто розробляти власні механізми блокування тих мереж юзер-ботів, які активно використовуються в «скарговій» технології. Аж до хакерських зламів сторінок, помічених у такій діяльності. Дієвим також є перехід для популярних блогерів у режим сторінки, а не особистого акаунта, бо сторінку «збанити» набагато складніше. Не кажучи вже про підтримку «стартапів» для розробки вітчизняних соціальних мереж з українським хостингом. ■

БЛОКУВАННЯ УКРАЇНЦІВ РОСІЙСЬКИМИ БОТАМИ У FACEBOOK НАБУЛО ВСІХ ОЗНАК ГАРНО НАЛАГОДЖЕНОЇ СИСТЕМИ

літику Facebook щодо контенту користувачів, а також процедури подання, розгляду та реагування на скарги, – заявили у Міністерстві. – Зокрема, міністр інформаційної політики порушив питання блокування акаунтів українських політиків, громадських діячів, експертів, а також звернув увагу на проблематику оцінки контенту в соціальній мережі».

Представники Facebook, у свою чергу, підтвердили, що розпочинають з українською стороною діалог про більш ретельні й виважені підходи до моніторингу українського сегмента Facebook. Вони запевнили, що весь його моніторинг й ана-

Яцек Кортус: «Музика, яку виконуєш на сцені, має співвідноситися з життям країни, де концертуєш»

Тиждень поспілкувався з молодим польським піаністом, лауреатом XV Міжнародного фортепіанного конкурсу ім. Фредеріка Шопена Яцеком Кортусом про концерти класичної музики просто неба, специфіку творів цього композитора та публіку, яка хоче, аби музикант зважав на події в країні, де він гастролює. Митець відвідав Україну на запрошення Польського Інституту в межах фестивалю «Музика Фредеріка Шопена під відкритим небом» у Радомишлі.

У. Т.: Концерти класичної музики просто неба є новим для української публіки явищем. Яка ситуація з виконанням класики open air у Польщі та інших країнах Європи й світу?

– У Польщі відбуваються такі концерти. Зокрема, це потужний щорічний Шопенівський фестиваль у варшавському парку «Лазенки», виступити на якому запрошують багатьох відомих виконавців класичних творів. Він триває від травня до жовтня, і щонеділі там грають твори просто неба, як нині в Радомишлі. На такі виступи слухачі ходять, аби розслабитися, насолодитися передусім природою, а вже потім музикою.

Знаєте, як на мене, це дуже цікавий тип концертів, бо вони дають змогу донести класичну музику до звичайних людей, навіть до тих, хто взагалі нею не цікавиться. Зазвичай програми open air безкоштовні для відвідувачів і послухати їх може хто завгодно. Але це чудовий засіб для промоції класичної музики, яка через свою

елітарність не є такою популярною, як рок чи джаз. Із нею треба виходити на публіку й показувати всім, що вона є.

У. Т.: Класична музика належить до елементів високої культури, елітарних явищ. Вона начебто не для всіх. Як ви оцінюєте її нинішній стан, адже багато концертує і викладає в музичній академії в Познані?..

– Справді, на перший погляд може видатися, що класична музика не є доступною кожному. Знаєте, я виконав багато концертів за кордоном, достатньо поїздив світом і можу сказати, що існує певна частина музики, незрозуміла широкому загалові. Але, виконуючи твори Шопена в Бразилії, Мексиці, США, Японії, я бачу, що люди в залі плачуть. Музика Моцарта або Бетховена в німців чи австрійців, які чують її поза межами своєї країни, пробуджує ностальгію. Хай там як, потрібно організувати такі кон-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Яцек Кортус – польський піаніст, лауреат XV Міжнародного фортепіанного конкурсу ім. Фредеріка Шопена. Випускник класу Вальдемара Анджеєвського Познанської музичної академії. Лауреат 11 національних і міжнародних конкурсів, першої премії та Гран-прі IX Міжнародного Шопенівського конкурсу в Антоніні, першої премії на Всепольському Конкурсі ім. проф. Людвіка Стефанського у Плоцьку. 2002 року отримав стипендію Фондації Йоланти і Александра Квасневських «Допомога молодим талантам». У 2004-му став лауреатом спеціальної премії на VI Міжнародному конкурсі молодих піаністів Arthur Rubinstein in memoriam у Бидгощі. 2006 року відзначений медаллю Молодого мистецтва за визначні творчі здобутки, а також медаллю Молодого позитивіста Іполіта Цегельського за досягнення в органічній праці. Крім цього, номінований на нагороду «Паспорт Polityki». Концертує у провідних філармоніях Польщі та світу

**Спілкувалася
Оксана
Степаненко**

церти класики, що будуть доступні всім. Вони не мають бути дуже важкі для сприйняття. На складну класичну музику також є запит, але для її виконання і прослуховування можна зібратися невеликим колом у приміщенні філармонії. Тут доречні будуть композиції Густава Малера, Ігоря Стравінського, сучасних композиторів, різноманітні великі симфонічні твори, довжелазні сонати, що справді дуже складні для аудиторії. Будь ласка, нехай очі долучаються. Програма концертів просто неба має складатися із творів, простих як для слухача, так і для виконавця, не вимагати спеціального емоційного налаштування музиканта й зали. Організувати концерт симфонічної музики надворі технічно непросто й дорого. Фортепіанної значно простіше: потрібно орендувати рояль, знайти одного або кількох виконавців, що знімають проблему перемовин із цілим оркестром, вибрати підходящу місцину.

У. Т.: Фредерік Шопен – видатний композитор і піаніст-віртуоз, один із символів Польщі. Що нині відбувається з шопенівською музичною спадщиною і традицією фортепіанної гри у вашій країні та світі?

– Цілком можливо, секрет популярності Шопена в тому, що він презентував типову польську

культуру, включивши до своїх творів мотиви народних танців, як-от мазурка чи полонез. Дуже відчутна його ностальгія за рідною країною, коли він перебував за кордоном – у Франції та Італії. У Парижі композитор написав скерцо «Сі-бемоль мінор», посеред якого лине польська народна пісня. Хай там як, ці речі слухачам подобаються. Як на мене, так відбувається тому, що це дуже природна музика, у якій автор був максимально відкритий і чесний. Не приховував своїх переживань: ані позитивних, ані сумних.

У. Т.: Чим у виконанні твори Шопена відрізняються від творів інших композиторів, які писали для фортепіано?

– Кожен композитор хоч у чомусь, та унікальний. Шопен дуже любив музику Моцарта, пісні, оперу. За технікою виконання його твори чимось нагадують Моцартові. Типові виконавські проблеми й рішення щодо них двох схожі. Сам Шопен, коли в його учнів виникали проблеми з виконанням тих чи тих його творів, казав: «Заспівайте те, що хочете зіграти». Спів робить певні музичні пасажі природними й зрозумілими передусім для виконавця. Але доступність розумінню не завжди означає технічну легкість

у відтворенні на інструменті. Шопен надзвичайно делікатний. І от у передачі цієї делікатності під час гри полягає справжня віртуозність виконавця.

У. Т.: Якою є сучасна польська фортепіанна школа? Чи відчутні в ній традиції, закладені Шопеном та його учнями?

– Музичній академії в Познані, де я викладаю, 95 років. Польська фортепіанна школа дуже потужна, особливо коли говорити про виконання творів Шо-

КОНЦЕРТИ OPEN AIR ДАЮТЬ ЗМОГУ ДОНЕСТИ КЛАСИЧНУ МУЗИКУ ДО ЗВИЧАЙНИХ ЛЮДЕЙ

пена. Маємо Кристіана Цимермана, піаніста й диригента, який у 1975 році став наймолодшим лауреатом Фортепіанного конкурсу ім. Фредеріка Шопена. Так, він переважно живе поза Польщею, але то стиль життя, вироблений під час важких для моєї країни часів. Нині ситуація значно краща, бо є чимало стипендій для молодих піаністів. Цього року Національна Шопенівська фундація надала молодим виконавцям професійні концертні роаялі, щоб можна було достойно вправля-

тись у виконанні класичних музичних творів перед наступним змаганням на Конкурсі ім. Фредеріка Шопена. Якщо говорити про професійні фортепіано, то нині такі фірми, як Yamaha, Steinway & Sons, Kawai роблять інструменти приблизно однакового якісного звучання. Звичайно, Steinway & Sons – це величезна частина історії, бо на інструментах цієї фірми грали Горовиць, Падеревський... Доволі непогані в технічному і звуковому плані фортепіано італійської фірми Fazioli, якій лише 20 років.

Окрім того, стипендії забезпечують доступ до класів найбільших віртуозів світу. В Польщі серед найкращих педагогів-піаністів може назвати Пьотра Палечного, Анджея Ясінського, Вальдемара Анджеєвського та ін. Але й закордонних маестро запрошують до нашої країни також, зокрема в'єтнамця Данг Тхай Шона, аргентинку Маргу Аргеріч та вже згаданого Кристіана Цимермана. Власне, поєднання хорошої фортепіанної педагогіки з доступом до найкращих інструментів дає хороший ефект.

У. Т.: Чи зважаєте на публіку перед тим, як скласти програму свого концертного виступу в якійсь із країн, де гастролюєте? Що крім її побажань впливає на цей процес?

– Слухачі класики в кожній країні інакші. Їх важко порівняти. На те, як вони слухають і сприймають музику, котру я виконую, впливає багато різних чинників, зокрема політична ситуація. В Україні нині триває війна, але не мені, музикантові, про неї судити. Уявіть на хвилину: після котрогось із концертів, який закінчиться оваціями, я зіграю щось із творів Рахманінова... або все-таки «Револьюційний етюд» Шопена. Реакція слухачів у цих двох випадках буде абсолютно різною. Музика, яку виконуєш на сцені, має співвідноситися із життям країни, де концертуєш, її політичними реаліями та багатьма іншими речами. Цього не можна не зрозуміти. Коли сидиш на сцені за роаялем, відчуваєш, як люди слухають тебе, а вони роблять це максимально чесно. Сприймаючи полонези Шопена чи вже згаданий «Револьюційний етюд», українці відчувають здатними перемогти, відстояти свою країну. ■

Обережно: вовки!

«**П**ерехідний період входження Криму до складу Росії завершено», – підсумував у Сімферополі російський прем'єр Медведєв. Це здавалось би простою констатацією очевидного факту: всі окупаційні владні структури сформовані, російський репресивний режим встановлено, найменшу згадку про Україну витравлено. Але московський гість мав на увазі не лише це. Одразу після його виступу почали з'являтися ніби написані під копірку коментарі російських чиновників різного рангу, що розкривають справжній сенс медведєвського послання. «Жити постійно в ейфорії не можна», – попереджає нових російських громадян голова путінської адміністрації Іванов. «Потроху ейфорія проходить. Починається звичайне рутинне життя», – як папуга підтакує йому севастопольський «мер» Чалий. Це все означає тільки одне: готуйтеся, кримчани, усвідомити те, що вічно панькатися з вами Росія не збирається. Посвяткували – і досить. Починаються будні життя. Хочете жити в Росії, тож і звикайте жити не як у привілейованій «перлині України» та не як у Москві (бо Москві ви не рівня), а як у «лапотной» російській глибинці. Стає дедалі очевидніше, що Росія вдало відхопила ласий шмат, але вдавилася ним і тепер не спроможна ні зробити його «парадною вітриною російських досягнень» (як на те сподівався Крим), ні навіть утримати рівень життя тут на «довоєнному» рівні. Тож підданих починають ненав'язливо призвичаювати до перспективи «рутинного життя». Що то буде за життя, натякає заздалегідь прийнятий у Криму закон про сувору заборону ворожбитства та жебрання. Тому коли російське «економічне чудо» дійде до закономірного фіналу, навіть з торбиною по людях не підеш: не можна.

З такими перспективами Крим входить у курортне літо. Новини з курортного фронту суперечливі. З одного боку, 19 червня в аеропорту Сімферополя урочисто зустріли «мільйонного туриста» (якусь мешканку Петербурга, приголомшену неочікуваними фанфарами). З іншого – справи, здається, зовсім не райдужні, бо Москва вже ладна доплачувати своїм громадянам, аби лише ті їхали в Крим: з'явився законопроект, за яким російським туристам повертатимуть відсотковий відсоток від вартості придбаної путівки на кримські курорти.

Деякі з тих курортів і справді гідні, щоб за їхнє відвідання добряче приплачували. Наприклад, золоті піски Феодосії, де «путінські яструби» з ближніх авіабаз полюбили розважатися польотами на наднизькій висоті над залюдненими пляжами. Якщо «освіжаючий душ» із піщаної бурі під шалене ревіння двигунів вважається «відпочинком», то якесь у росіян дивне уявлення про відпочинок.

Планують для Криму і ще одну урочисту зустріч. Російський депутат розіслав листи членам російської імператорської фамілії із запрошенням повернутися з еміграції до Росії. Житло для переселенців вже знайдено: це будуть царські палаци, що досі стоять в Петербурзі й Криму. Можна уявити собі почуття імператорської особи, котра виходить

Автор:
Лесь Терен

зранку, позіхаючи, на ганок своєї Лівадійської резиденції та одразу бачить вусату мармизу Сталіна, чий пам'ятник з'явився там нещодавно... Втім, скоріше за все, я значно переоцінюю вразливість царських нащадків. Бо представники їхньої династії (котрих інші представники тієї самої династії вважають блазнями й самозванцями) приїжджали до Криму ще за часів України й нагороджували тут «імператорськими орденами» українських державних службовців, а ті ледь не повзали на колінах від лакейської вдячності. Хай би, справді, приїжджали оті «імператорські височества» та селилися по сусідству зі Сталіним. Це стало б ідеальною ілюстрацією до того шизофренічного коктейлю «російської національної ідеї», в якому співживуть зірки й хрести, Ленін і Ніколай II, неонацисти з гітлерівськими свастиками та байкери на американських мотоциклах.

До речі, про байкерів. Російська мотоциклетна банда «Нічні вовки» (особисті любимчики Путіна й активні учасники захоплення Криму минулої весни) героїчно продовжує боротьбу за виділення їм величезної розкішної ділянки землі в горах під Севастополем (території гірничодобувного заводу, який вони захопили під власну базу, а тепер хочуть створити там «центр патріотичного виховання»). Отак узяти й віддати хуліганам цілий приватний завод не можна навіть за російськими законами, тож міська управа не поспішає задовольняти вимогу. Така непоступливість дуже розлютила «Вовків»: їхній ватажок «Хірург» навіть публічно викликав Чалого на дуель (яку він проігнорував, зробивши репутацію боягуза). Суперечка триває досі. Але цікаво, що тепер неподалік від того місця в Севастопольському районі з'явилися і справжні чотириногі вовки. Окрім худоби нещодавно зафіксовано й перший напад хижака на жінку. Питомо кримських вовків знищили майже сто років тому, тож ці є зайдами, що взимку перебравлися на півострів з материка та розплодилися в кримських лісах. Перспективи позбавлення від цієї пошесті не такі погані, як із рештою незваних гостей з-за меж Криму. Адже на відміну від гламурних «Вовків» на колесах цих сіроманців можна легально відстрілювати, чим із перемінним успіхом і займаються зараз кримські лісники. ■

Донецький мітинг: хто за що

«Донецьке повстання», «Бунт проти «ДНР», «Терпець урвався», «Мітинг проти нацизму», «Донеччани хочуть наступу» – такі заголовки можна було бачити як у вітчизняних, так і в російських ЗМІ після справді неординарної події, що сталася в місті 15 червня.

Відразу скажу, що на мітинг потрапив зовсім випадково, спускаючись від Південного автовокзалу бульваром Пушкіна в напрямку Критого, коли неподалік будівлі колишньої обласної адміністрації побачив від 300 до 500 осіб, частина з яких перегородила центральну вулицю Артема. Більшість із них була пенсійного віку, хоча траплялися і зовсім юні учасники (школярі), і громадяни років 30–45. Усіх єднала крайня роздратованість, нервозність, із якою вони, розбившись на групи, обговорювали обстріл та спалені будинки Жовтневого.

Незважаючи на полярність уявлень про цю подію вітчизняних та сусідських ЗМІ, мітинг не назвеш ані проукраїнським, ані проросійським у повноцінному розумінні слова. Уся річ у тому, що позиції учасників докорінно різнилися, хоча всіх їх пов'язувало одне: бажання миру, причому в конкретній точці Донецька – селищі Жовтневого, бо мешканці того ж таки бульвару Пушкіна, що в середмісті, почувалися цілком комфортно, хоча й живуть у самісінькому центрі «ДНР». Що ж до способів досягнення миру, то основних ідей було дві. Одна частина протестувальників вимагала почати нарешті повномасштабний наступ силами «ополчення» й відсутності ЗСУ якнайдалі від міста, щоб у них просто технічно не було можливості діставати до житлових кварталів. Друга виступала за те, щоб відвести війська «ДНР» від аеропорту та Жовтневого й не ховати артилерію «ополчення» між житловими будинками.

Була і ще одна категорія осіб, що явно вирізнялась як чисельно, так і морально серед прихильників «ДНР»: люди, яким уже все одно. Прикметно, що російські ЗМІ вкотре обрали ракурс інформаційної картини таким чином, що в кадр потрапляли тільки ті, хто справді ратував за якнайшвидший наступ і перемогу над «лютим фашизмом». А хто явно критикував «ДНР» – чи то за бездіяльність, чи то за невиконані обіцянки, – той залишався поза увагою або інтерв'ю з такими людьми специфічним чином обрізали.

Найрадикальнішу позицію майже в істерії та сльозах висловила одна доведена до відчаю донеччанка: «Наші бахають – іще можна пройти, страшно, але можна. Потім починається «ответка». Що це за війна така? Чого вони ховаються, наші вояки, поміж будинків? Що це за лінія фронту?! Вони вирішили все змести навколо?».

Нарешті до протестувальників після їхнього годинного перебування під стінами колишньої ОДА,

Автор:
Станіслав
Васін

як і годиться, з пафосом, прибув на милицях сам Захарченко в супроводі охорони «Оплота». І насамперед бос заявив про таке: «Хоч би що там відбувалось у Мінську, я стояв і стоятиму на одній речі: Донецька народна республіка – самостійна держава, і Україна сюди ніяк не ввійде».

Характерно, що люди, які ще півгодини тому проклинали війну, тут-таки взялися підтакувати кожному його слову про необхідність помсти за Горлівку, спалені будинки та іншим інформаційним шаблонам, які очільник «республіки» зник виголошувати з екранів місцевих ЗМІ. Відтак Захарченко заявив: «Я скажу чесно: так, нам доводиться стріляти з нашої території, бо ту батарею, яка вбила дівчинку в Горлівці, ми її розбили всю, вистріливши із 41-ї школи».

При цьому так і не було пояснено, чому ж усе-таки довелося стріляти саме з території навчального закладу, виливаючи «народний гнів».

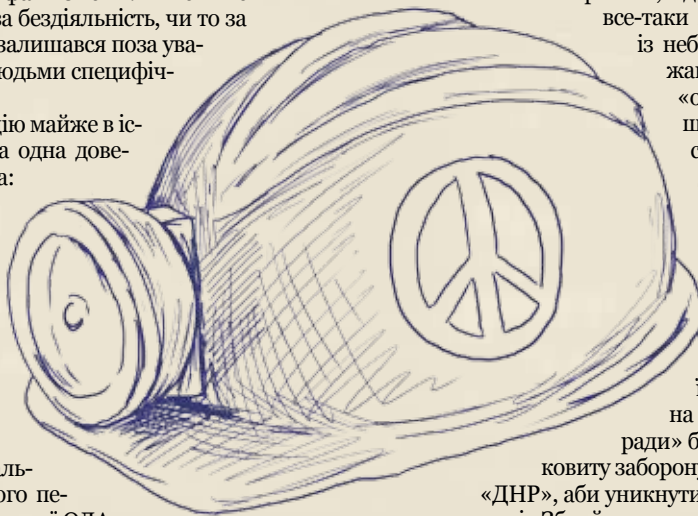
Та надалі діалог став складатись аж ніяк не на користь глави «ДНР», бо люди довкола нього виявилися доволі радикально настроєними й розмова пішла вже на рівні погроз: «Ви обіцяли нам 2 листопада мир, коли йшли на вибори!»

На те Захарченко запропонував обуреній жінці назвати своє ім'я, щоб зарахувати її до контактерів від української сторони: «Одну секундочку! Як звать вас?» – «А навіщо це, щоб потім розстріляли?» – «Ні, я просто зателефоную сьогодні Порошенкові чи кому-небудь із них і попрошу, щоб вас включили в групу з боку України». – «Слухайте, ну я вам кажу серйозно, ви розчарували мене».

Нарешті, все це дійство закінчилося вимогою надати жителям Жовтневого готелі Ріната Ахметова, на що тут-таки можна було почути вже народні коментарі: «Нехай дають нам готелі рінатівські, вони ж пусті стоять – ми туди заселимося»; «Як би не так! Дадуть вам готелі, дивіться, тримайте кишеньку ширше! А де вони тоді житимуть?».

Загалом тема розселення вкотре набула суто спекулятивного характеру, властивого більшості заяв Захарченка, адже на пряме запитання, коли все-таки жителів Жовтневого відселять із небезпечного району, «глава держави» послався на брак труб із «окупованого» Краматорська, що необхідні для каналізаційних систем пустих висотних новобудов Донецька. А щодо іншого, то «беріть квартиру хоч зараз», – запропонував Захарченко.

Зрештою, наступного дня горе-виконроб заявив на прес-конференції, що мітинг був інспірований українськими спецслужбами й що на наступній сесії «верховної ради» буде порушено питання про цілковиту заборону зборів та мітингів на території «ДНР», аби уникнути випадкового розстрілу їх учасників збройними силами України. ■

Проти занепаду культури

Автор:
Франкі Бландо

У французькій культурі нині відбувається занепад.

Занепад, звичайно, відносний, занепад «багатів»: театри, музеї та кінотеатри загалом і далі не нарікають на брак відвідувачів. Та й великі паризькі виставки породжують нечуваний захват (на них навіть радять квитки замовляти заздалегідь через інтернет). Французькі фільми напрочуд успішно продають за межами країни (111 млн відвідувань за кордоном у 2014 році!), а система фінансування французького кіно й далі становить предмет задрощів у Європі та на інших континентах. Видавничий світ бурчить, як і завжди, але в книгарнях повно нових видань (на традиційному «відкритті літературного сезону» у вересні сподіваються мати 600–700 нових книжок). Кожен регіон, кожне місто – велике чи середнє – має свої мистецькі та культурні заходи для вшанування творців і створення для загалу можливостей долучитися до культури. Годі й казати про фестивалі: музичні, вуличного мистецтва, літературні, якими рясніє французька територія влітку. Поглянувши на відзначення Свята музики (21 червня), коли цього року на вулиці знову вийшли мільйони французів, побачимо справжнє буяння культури.

І все-таки у французькій культурі нині занепад. Передусім це провина бюджетів. Якщо Франсуа Міттеран, прийшовши 1981 року до влади, майже вдвічі збільшив кошторис Міністерства культури, то уряд Франсуа Олланда заходився зменшувати його: у 2013-му на 4%, у 2014-му на 2%, а 2015-го залишив без змін. Від лівих такого справді не сподівалися... До цього слід додати різке зменшення (€11 млрд за три роки) державних дотацій територіальним громадам, які у Франції забезпечують... 75% витрат на культуру. Коли доводиться вибирати, чимало місцевих депутатів не вагаються урізати ці видатки. На місцевому рівні бюджетні скорочення призводять до прикрих наслідків...

Кілька місяців тому в інтернеті з'явилася карта Франції, де позначено товариства, структури та фестивалі, скасовані після останніх муніципальних виборів (у березні 2014-го). Масштаб цього феномена

безпрецедентний. Ми дізнаємося, наприклад, що цього літа скасовано приблизно 150 мистецьких свят. Це страхітлива зупинка після понад десятиліття буйного розквіту в усіх регіонах.

Бюджетна криза, а також виклик із боку цифрових ЗМІ та напруження спричинені глобалізацією: культура не уникає загальних тенденцій. Тому її сьогодні вже не виробляють так, як кілька десятиліть тому. Ми змінили епоху. Мистецькі та географічні кордони втратили свою герметичність. Якщо не зважати на цю нову реальність, це означатиме керування наявним на шкоду новаціям. У таких умовах суспільство, за словами філософа Іва Мішо, може породити тільки «творчу пересічність».

Отже, потреба по-новому поглянути на культурну політику постає як імперативна необхідність, і то не тільки у Франції, а й у Європі... та Україні. Аж ніяк не дрібниця, що 30% жителів континенту ставлять

культуру на перше місце серед «сфер, які найбільшою мірою формують чуття спільності в європейських громадян», попереду економіки, спорту й історії («Євробарометр 2014»). Саме вона створює зв'язки і сприяє взаєморозумінню між народами. Хіба це не гостро актуальна тема в Парижі, як і в Києві та інших міс-

тах та країнах континенту?

Україна може й повинна зайняти своє місце на культурній шахівниці. Сьогодні дуже просто заховатися за бюджетними аргументами, щоб не робити нічого. Держава і громади повинні створювати умови, які дають змогу діячам культури виразити себе в мистецтві й відкритися світові. Немає грошей для другого біенале сучасного мистецтва в Арсеналі? Нехай Міністерство культури й місто Київ зобов'язують виставки та музеї поєднати зусилля й організувати «місячник сучасного мистецтва» в усій українській столиці. Державні театри й надалі, як завжди, замкнені в собі? Нехай влада впровадить глибокі реформи й відкриє їх для приватних ініціатив. Потерпає видавничий сектор? Нехай створять нарешті під егідою Міністерства культури амбіційну, сучасну й відкриту до цифрових технологій Національну книжкову агенцію.

Проти занепаду культури є тільки один засіб – дія. ■

**30% ЖИТЕЛІВ КОНТИНЕНТУ
ВИДІЛЯЮТЬ КУЛЬТУРУ
СЕРЕД «СФЕР,
ЯКІ ФОРМУЮТЬ ЧУТТЯ
СПІЛЬНОСТІ В
ЄВРОПЕЙСЬКИХ
ГРОМАДЯН»**

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00

САЙТ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA
ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,
пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1 тел.: (044) 383-61-49

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 235-73-68

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89 тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2 тел. (094) 928-31-44

М. ЛУЦЬК

вул. Лесі Українки, 30 тел. (0332) 72-43-76

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

BMW EFFICIENT DYNAMICS.
МЕНШЕ ПАЛЬНОГО. БІЛЬШЕ ЗАДОВОЛЕННЯ ЗА КЕРМОМ.

BMW
Premium Selection

www.bmw.ua

Із задоволенням
за кермом

BMW PREMIUM SELECTION.

СЕРТИФІКОВАНІ АВТОМОБІЛІ BMW З ПРОБІГОМ.

#BMWstories

Автомобілі BMW Premium Selection відповідають найвищим стандартам якості, а отже – і Вашим вимогам. Відмінною особливістю BMW Premium Selection є високий рівень обслуговування автомобілів з пробігом.

Купуючи BMW Premium Selection, Ви можете бути впевнені, що Ваш автомобіль абсолютно справний, має прозору сервісну історію та обслуговувався лише в офіційній дилерській мережі BMW. Дізнайтеся більше на www.bmw.ua

АВТ Баварія

Офіційний імпортер BMW в Україні

Київ, вул. Новокосянтинівська, 13/10, тел.: (044) 498-70-70

*BMW Преміум Селекшн. BMW Ефективна Динаміка.

Зображення автомобілів наведені для ілюстрації і можуть відрізнятися від автомобілів, представлених у дилерській мережі BMW.

